

LIETUVOS MUZIKOS IR TEATRO AKADEMIJA
TEATRO IR KINO FAKULTETAS
MENO VADYBOS SKYRIUS

MENO VADYBOS MAGISTRANTŪROS PROGRAMA

JUSTINAS LINKEVIČIUS
MAGISTRO BAIGIAMASIS RAŠTO DARBAS

LIETUVOS KULTŪRINĖ DIPLOMATIJA: ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI	LITHUANIAN CULTURAL DIPLOMACY: IMPLEMENTATION PROBLEMS AND SOLUTIONS
--	--

Studentas
(parašas)

Darbo vadovas
(parašas)

doc. dr. Ieva Gaižutytė

(darbo vadovo vardas, pavardė)

Vilnius
2022

TURINYS

IVADAS.....	3
1. KULTŪRINĖS DIPLOMATIJOS SAMPRATA	6
1.1. Kultūrinės diplomatijos ištakos – „minkštosios“ galios koncepcija	6
1.2. Kultūrinės diplomatijos apibrėžimo problematika	7
1.3. Kultūrinės diplomatijos sąvoka.....	7
1.4. Kultūrinės diplomatijos sąvokos atribojimas nuo kitų sąvokų	10
1.4.1. Viešoji diplomatija.....	10
1.4.2. Tarptautiniai kultūriniai santykiai.....	12
1.4.3. Propaganda	14
1.5. Pagrindiniai kultūrinės diplomatijos ypatumai	16
1.6. Kultūrinės diplomatijos tendencijos besikeičiančiais laikais.....	17
2. LIETUVOS KULTŪRINĖS DIPLOMATIJOS REGLAMENTAVIMAS	21
2.1. Pagrindiniai Lietuvos kultūrinę diplomatiją reglamentuojantys teisės aktai	21
2.1.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programiniai dokumentai.....	22
2.1.2. Užsienio politiką reglamentuojantys teisės aktai.....	25
2.1.3. Kultūros politiką reglamentuojantys teisės aktai.....	31
2.1.4. Lietuvos Respublikos kultūros atašė veiklos reglamentavimas	35
2.1.5. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys kultūros srityje.....	37
2.2. Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelio apibrėžimo problematika.....	39
3. LIETUVOS KULTŪRINĖS DIPLOMATIJOS ĮGYVENDINIMO TYRIMAS	42
3.1. Kultūrinės diplomatijos sampratos suvokimo problema	43
3.2. Kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo procesas	45
3.3. Kultūrinę diplomatiją įgyvendinantys subjektai	46
3.4. Kultūros atašė veiklos ypatumai ir problematika	48
3.5. Kiti Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo aspektai	54
3.5.1. Tarpinstitucinio koordinavimo ypatumai.....	54

3.5.2. Tikslinė auditorija	54
3.5.3. Sėkmingiausi Lietuvos kultūrinės diplomatinės įgyvendinimo pavyzdžiai	56
3.5.4. Kultūrinės diplomatinės įgyvendinimo sudėtingose valstybėse ypatumai	58
3.5.5. Iššūkiai COVID-19 pandemijos aplinkybėmis.....	59
3.6. Tyrimų rezultatų apibendrinimas	61
IŠVADOS.....	65
REKOMENDACIJOS.....	67
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	69
PRIEDAI	78

IVADAS

Temos aktualumas

Kultūrinė diplomatija nėra nauja tarpvalstybinių santykių praktika. Tarp šalių, valstybių ir tautų ji egzistuoja daugelį amžių. XXI amžiuje sparčiai sustiprėjusios globalizacijos kontekste šis diplomatijos elementas įgyja vis didesnę svarbą tarpvalstybinių santykių kontekste, savo praktikoje tokią diplomatinę priemonę naudoja bene visos pasaulio šalys. Gilią diplomatijos tradicijas turinčios valstybės, tokios kaip Jungtinės Amerikos Valstijos (toliau – JAV), Prancūzija, Didžioji Britanija, didelį dėmesį skiria savo kultūrinės diplomatijos vizijų ir strategijų vystymui, šio instrumento taikymui skiria solidžius finansinius ir žmogiškuosius resursus.

Šiuolaikiniame pasaulyje kultūrinė diplomatija gali tapti pagrindu dvišaliam ir daugiašaliam bendradarbiavimui – valstybės kultūrinę diplomatiją pasitelkia kaip įrankį megzti glaudesnius santykius su kitomis valstybėmis, gerinti ir stiprinti bendradarbiavimą. Be to, kultūrinė diplomatija vykdoma valstybės politinei įtakai ir žinomumui pasaulyje stiprinti, ekonominei gerovei kurti. Galiausiai, tai gali būti reikšminga prielaida teigiamam valstybės įvaizdžiui formuoti, kelti valstybės prestižą ir reputaciją tarptautinėje bendruomenėje.

Taip pat kultūrinis diplomatijos elementas dažnai ne tik plėtoja diplomatinius santykius, bet gali tapti ir esminiu valstybės jungiančiu saitu diplomatiniams santykiams atšalus. Šiuo aspektu išskirtina Lietuvai aktuali tarpvalstybinių santykių palaikymo problematika su tokiomis sudėtingomis valstybėmis partnerėmis kaip Rusija ir Baltarusija. Aktualu atkreipti dėmesį į Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo specifiką ir kylančius iššūkius tarptautiniuose santykiuose būtent su šiomis valstybėmis.

Temos aktualumą taip pat atskleidžia vis dažnesnis viešasis diskursas Lietuvos kultūrinės diplomatijos tema¹, skatinantis sistemingo kultūrinės diplomatijos formavimo ir savojo kultūrinės diplomatijos modelio paieškas. Taigi svarbu sistemiškai įvertinti esamą Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimą, galimus jo trūkumus ir reikalingus pokyčius.

Mokslinis darbo naujumas ir mokslinė problematika

Keliamos šios tyrimo problematikos prielaidos:

¹ Pavyzdžiui, 2018 m. gruodžio mėnesį vykusioje Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kartu su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija ir Lietuvos nacionaline UNESCO komisija surengtoje tarptautinėje konferencijoje kultūrinės diplomatijos tema (Interneto dienraštis „Bernardinai.lt“, 2018). Taip pat XVI Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume, vykusiam 2019 m. lapkričio 14–16 d. Kaune, Vytauto Didžiojo universitete (Giedrė Pranaitytė, 2019).

- 1 prielaida: Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimas yra fragmentuotas, nėra apibrėžto pakankamai aiškaus kultūrinės diplomatijos modelio, stinga aiškos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo strategijos ir suvokimo, kokį vaidmenį kultūrinė diplomatija atlieka valstybės užsienio politikos formavimo procese;

- 2 prielaida: Lietuvos kultūrinės diplomatijos institutas yra reikšmingas viešosios diplomatijos elementas / instrumentas, siekiant palaikyti gerus santykius su kitomis valstybėmis – kultūrinės diplomatijos reikšmė valstybei, siekiant palaikyti gerus santykius su kitomis valstybėmis, ypač su tomis, su kuriomis tarptautinis bendradarbiavimas stringa kitose srityse, yra didelė.

Mokslinis darbo naujumas

Nepaisant temos aktualumo, reikia pažymėti, kad iki šiol Lietuvoje mokslinių publikacijų kultūrinės diplomatijos tema nėra daug. Galime išskirti 2014 m. parengtą Giedrės Pranaitytės disertaciją „Jungtinių Amerikos Valstijų ir Prancūzijos kultūrinė diplomatija“, keletą šios mokslininkės publikacijų šioje srityje, taip pat 2011 m. Aurelijaus Zyko parengtą disertaciją „Šalies įvaizdžio politika: Japonijos XXI a. viešosios diplomatijos patirtys“. Vis dėlto išsamesnių konkrečiai Lietuvos kultūrinės diplomatijos srities tyrinėjimų pasigendama. Darbo naujumas susijęs tiek su siekiu apibrėžti sistemingos ir modernios Lietuvos kultūrinės diplomatijos formavimo principus, tiek su Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo problematikos, pavyzdžiui, kultūros atašė veiklos, tyrimu. Taip pat siekiama įvertinti, kokie kyla iššūkiai ir kaip keičiasi kultūrinės diplomatijos įgyvendinimas COVID-19 pandemijos laikotarpiu. Panašaus tyrimo objekto ar turinio mokslo darbų iki šiol nebuvo.

Tyrimo tikslas

Šiame darbe siekiama ištirti Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimą bei praktinį įgyvendinimą.

Tyrimo uždaviniai

Siekiant aukščiau nurodyto tikslo, šiame darbe keliami pagrindiniai mokslinio tyrimo uždaviniai yra tokie:

1. Išnagrinėti kultūrinės diplomatijos sampratą ir ypatumus.
2. Išanalizuoti, kaip kultūrinės diplomatijos sąvoka ir procesas reglamentuojami Lietuvos Respublikos teisės aktuose, taip pat kituose oficialiuose valstybės institucijų dokumentuose; sistemiškai įvertinti esamą Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimą.
3. Išnagrinėti Lietuvos kultūrinės diplomatijos strateginius tikslus ir veiklos principus; apibrėžti būdus ir priemones, kaip yra siekiama nustatytų tikslų.

4. Išanalizuoti Lietuvos kultūrinę diplomatiją įgyvendinančių vyriausybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų funkcijas ir šių subjektų sąveiką.

5. Atlikus tyrimą įvertinti Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo ypatumus, išskirti Lietuvos kultūrinės diplomatijos „gerosios praktikos“ sėkmės veiksnius.

6. Iširti COVID-19 pandemijos pokyčių įtaką Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimui – kaip keičiasi kultūrinės diplomatijos įgyvendinimas pandemijos laikotarpiu.

7. Identifikuoti pagrindines Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo ir įgyvendinimo problemas bei pateikti jų sprendimo pasiūlymus – Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo ir įgyvendinimo tobulinimo gaires.

Tyrimo objektas yra Lietuvos Respublikos kultūrinės diplomatijos reglamentavimas ir įgyvendinimas.

Tyrimo metodologija

Analitinis, lyginamasis ir aprašomasis metodai derinami teorinėje darbo dalyje, siekiant atskleisti kultūrinės diplomatijos sampratą, lyginant atskirų mokslininkų pateiktus skirtingus kultūrinės diplomatijos sąvokos apibrėžimus ir siekiant pateikti išvadas, kokie elementai gali tapti esminiais sėkmingam kultūrinės diplomatijos įgyvendinimui. Analizuojant Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo problemas, nagrinėjami oficialūs teisės aktai ir kiti prieinami šaltiniai. Tiriant praktinius Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo aspektus, informacija bus renkama atliekant interviu su asmenimis, dalyvaujančiais kultūrinės diplomatijos formavimo ir įgyvendinimo procesuose. Kokybinis tyrimas bus atliekamas pasitelkiant pusiau struktūruotus interviu: klausimai bus pateikiami naudojantis iš anksto sudarytu klausimynu, kartu pasiliekant erdvės natūraliai iškilsiantiems klausimams, atsižvelgiant į konkretaus asmens užimamas pareigas ir pateiktas įžvalgas.

Magistro darbo struktūra

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjama kultūrinės diplomatijos samprata ir ypatumai. Remiantis moksline literatūra pateikiamos vyraujančios pagrindinės teorinės kultūrinės diplomatijos apibrėžtys, pagrindiniai sąvokos elementai, aptariama platesnė sąsaja su viešąja diplomatija ir kitomis dažniausiai su kultūrine diplomatija gretinamomis sąvokomis, jų skirtumai.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamas kultūrinės diplomatijos reglamentavimas Lietuvoje. Šioje dalyje nagrinėjami oficialūs Lietuvos Respublikos teisės aktai, susiję kultūrine diplomatija, kultūros politika, užsienio politika, pagrindiniai Lietuvos kultūros atašė veiklos reglamentavimo principai, taip pat Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, kurių pagrindu vykdomas tarptautinis bendradarbiavimas kultūros srityje.

Trečioji darbo dalis skiriama Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimui.

1. KULTŪRINĖS DIPLOMATIJOS SAMPRATA

1.1. Kultūrinės diplomatijos ištakos – „minkštosios“ galios koncepcija

Kultūrinės diplomatijos sampratos ištakomis dažnai priimtina laikyti JAV akademiko Joseph Nye XX a. devintojo dešimtmečio pabaigoje pristatytą „minkštosios galios“ koncepciją, kuri sąlyginai atvertė naują puslapį tarpvalstybinių santykių tyrimuose. Savo darbuose J. Nye pirmasis pradėjo kalbėti apie platesnę galios sampratos būtinybę, naujus valstybių veikimo metodus.

Savo išplėtotą teoriją šis mokslininkas siekė paneigti oponentų prognozes apie JAV kaip supervalstybės galios nuosmukį dėl akivaizdžiai mažėjančios karinės jėgos naudingumo. Atskirdamas „kietąją“ ir „minkštąją“ jėgą, Nye pripažino elgesio galios svarbą – gebėjimą pasiekti norimų rezultatų. „Kietąją“ galią šis mokslininkas apibrėžė kaip gebėjimą daryti įtaką tam, ką daro kiti, pasitelkiant prievartą. Kitas elgsenos galios aspektas – „minkštoji“ galia, kuri apibrėžta kaip gebėjimas formuoti tai, ko nori kiti, pasitelkiant tam tikrą trauką, patrauklumą (angl. – *attraction*). Kaip paaiškina Nye, ekonominės ir karinės jėgos valdymas yra susijęs su prievartine „kietąja“ galia, o savos kultūros patrauklumas ir informacinių technologijų įvaldymas bei institucijų meistriškumas skleisti įtikinamą informaciją – su „minkštąja“ galia. Šiame kontekste autorius teigė, kad JAV kultūros paplitimas yra galinga jėga, lygi jos karinei galiai, ir kad būtent kultūra padės išlaikyti JAV didžiosios galios statusą (Nye, 1990).

Kaip aiškina Nye, tarptautinėje politikoje „minkštąją galią“ gaminantys ištekliai didžiąja dalimi atsiranda dėl vertybių, kurias organizacija ar šalis išreiškia savo kultūroje, taip pat savo vidinės praktikos ir politikos pavyzdžiais ir per tai kaip ji tvarko santykius su kitais. Analizuodamas „minkštosios galios“ svarbą, Nye įvardija tris jos šaltinius – tris mechanizmus, per kuriuos šalis gali plėtoti savo „minkštąją galią“: tai jos kultūra, jos politinės vertybės ir jos užsienio politika (cit. Umińska-Woroniczka, A. 2016).

Taigi Nye kultūrą laiko svarbiu „minkštosios“ galios šaltiniu. Šio autoriaus vizijoje kultūra yra gyvybiškai svarbi valstybės „patrauklumo“ dalis, galinti paveikti kitų veikėjų pasirinkimus. Būtent apie tokią kultūros funkciją dažniausiai kalbama ir kitoje kultūrinės diplomatijos sampratą analizuojančioje literatūroje.

1.2. Kultūrinės diplomatijos apibrėžimo problematika

Akademiniame diskurse analizuojant kultūrinę diplomatiją vienu didžiausių iššūkių tampa šio reiškinio apibrėžimas. Mokslinėje literatūroje galima išvelgti gausybę skirtingų kultūrinės diplomatijos suvokimo koncepcijų. Skirtingomis teorinėmis išvalgomis vertinant atskirus kultūrinės diplomatijos aspektus, šis reiškinys įgauna platų prasmų spektrą. Dėl to sunku pasiekti bendrą sutarimą, ką galima laikyti kultūrine diplomatija, o kas lieka už šios sąvokos ribų. Tai lemia ne tik kultūrinės diplomatijos kaip reiškinio kompleksiskumas, bet ir tai, kad pati kultūrinė diplomatija anksčiau iš esmės sulaukė mažai mokslininkų dėmesio. Kaip teigia S. Mark, tarptautinių santykių disciplina beveik visiškai ignoravo kultūrinę diplomatiją, net diplomatijos studijose šiam reiškiniui dėmesio buvo skiriama mažai, o bendruose veikaluose diplomatijos tematika apie kultūrinės diplomatijos praktiką beveik neužsimenama (Mark, 2009, p. 2).

Neaiškumo kultūrinės diplomatijos sampratos suvokime įveda ne tik tarptautinių santykių teorijos diskurse pastebimi idėjiniai skirtumai, bet ir dažnas besikeičiantis sąvokų vartojimas, taip pat kitų persidengiančių ar susijusių sąvokų, tokių kaip „viešojo diplomatija“, „užsienio kultūros politika“, „tarptautiniai kultūriniai santykiai“, „tarptautinis kultūrinis bendradarbiavimas“, gretinimas.

Siekiant aiškesnio kultūrinės diplomatijos sampratos suvokimo, toliau nagrinėjamos skirtingų autorių pateikiamos kultūrinės diplomatijos koncepcijos. Išanalizavus mokslinę literatūrą siekiama apibrėžti šiuolaikinės kultūrinės diplomatijos sąvoką, išskirti jos pagrindinius elementus, taip pat atskirti ją nuo kitų susijusių sąvokų.

1.3. Kultūrinės diplomatijos sąvoka

Mokslinėje literatūroje galime aptikti daugybę bandymų apibrėžti kultūrinės diplomatijos sąvoką. Tačiau į šį reiškinį žvelgiama skirtingai ir nėra vieningo sutarimo dėl to, koks yra kultūrinės diplomatijos santykis su diplomatija apskritai, kokie yra kultūrinės diplomatijos tikslai, kas yra pagrindiniai kultūrinę diplomatiją įgyvendinantys veikėjai, kokias veiklas ji apima, koks turėtų būti šių veiklų įgyvendinimo laikotarpis, galiausiai, ar kultūrinės diplomatijos įgyvendinimui būtinas šalių abipusiškumas, ar ji gali būti įgyvendinama vienašališkai. Vieni autoriai teigia, kad kultūrinė diplomatija yra viešosios diplomatijos sinonimas (Fox, 1999, p. 3), kiti ją apibrėžia per tarptautinių kultūrinių santykių ar valstybės užsienio kultūros politikos įgyvendinimo prizmę, dar kiti mano, kad tai yra skirtingi dalykai (Wyszomirski et al, 2003). Vis

dėlto, daugumos tyrinėtojų nuomone, kultūrinė diplomatija priskirtina diplomatijos įgyvendinimo sferai.

Mokslinėje literatūroje išskirtini skirtingi kultūrinės diplomatijos tikslai. Dažnai kultūrinė diplomatija vertinama kaip praktika, kuri vykdoma siekiant normatyvinių, idealistinių tikslų, paprastai paremtų „tarpusavio supratimu“ (Cummings, 2009, p. 1). Kiti apibrėžimai akcentuoja ne šalių tarpusavio supratimo stiprinimą, bet savo šalies nacionalinių interesų gynimą (Sabolski, 2003, p.2). Kai kuriems autoriams lemiamą reikšmę apibrėžiant kultūrinę diplomatiją turi ją įgyvendinantis subjektas: kultūrinę diplomatiją paprastai įgyvendina vyriausybės ir jų institucijos, o nepriklausomos nevyriausybines institucijos palaiko tarptautinius kultūrinius santykius. Kita vertus, literatūroje nurodoma, kad kultūrinės diplomatijos įgyvendinime dalyvauja ne tik vyriausybių departamentai, ministerijos ar kitos valstybinės institucijos, bet ir nepriklausomos agentūros, privatūs, ne pelno siekiantys fondai. Tačiau tai, kaip nevyriausybiniai subjektai prisideda prie šalies diplomatijos ne visada konkretizuojama.

Daugybė sunkumų apibrėžiant tai, kas yra ir turėtų būti kultūrinė diplomatija, taip pat susiję su pačiomis sąvokomis „diplomatija“, „kultūra“ ir jų semantika (Fox, 1999, p. 2). Kultūrinės diplomatijos sąvokos „diplomatijos“ dalies apibrėžimas ko gero yra mažiau kontraversiškas. Kaip pažymima literatūroje, diplomatijos praktika šimtmečius buvo svarbi valstybių, miestų ir civilizacijų santykiams ir, nors laikui bėgant ši praktika keitėsi, visgi oficialus jos pobūdis išliko. Pavyzdžiui, E. Satow apibrėžia diplomatiją kaip „žvalgybos ir takto taikymą tvarkant oficialius nepriklausomų valstybių vyriausybių santykius“ (cit. Rivera, 2015, p.8). Panašiai diplomatiją apibrėžia G. Berridge, kuris nurodo, kad tai iš esmės yra politinė veikla, kurios tikslas yra „padėti valstybėms užtikrinti savo užsienio politikos tikslus nesiimant jėgos, propagandos ar įstatymų“ (cit. Rivera, 2015, p.8). Taigi diplomatija iš esmės susideda iš pareigūnų bendravimo, skirto užsienio politikai skatinti. Ir nors šiais globalizacijos ir technologijų laikais diplomatinės veiklos tikslinė auditorija gerokai išsiplėtė, kaip pažymi Rivera, pirminis ryšys su vyriausybe kaip pagrindiniu diplomatijos veikėju ir politikos tikslų siekimu per diplomatiją išlieka (Rivera, 2015, p. 8).

Semantine prasme nagrinėjant kultūrinės diplomatijos sąvoką, taip pat svarbu apibrėžti „kultūros“ sampratą – tai leistų geriau suvokti pačios kultūrinės diplomatijos sampratą. Literatūroje galime rasti daugybę sąvokos „kultūra“ apibrėžimų. Pavyzdžiui, A. Kroeber ir C. Kluckhohn savo darbe „Kultūra: kritinė sąvokų ir apibrėžimų apžvalga“ surinko 168 kultūros apibrėžimus ir suskirstė juos į šešis tipus, kurie skirtinguose apibrėžimuose pabrėžia tam tikrus aspektus, kurie yra – aprašomasis (nominalus), istorinis, norminis, psichologinis, struktūrinis ir genetinis (Kroeber, Kluckhohn, 1952). Kultūrinės diplomatijos požiūriu ypač įdomūs yra

apibrėžimai, pabrėžiantys istorinį kultūros aspektą, kadangi būtent šį aspektą daugumos šalių vyriausybės pabrėžia vykdydamos kultūrinę diplomatiją. Tai lemia supratimas, kad kultūra pirmiausia yra „bendras paveldas“, „nesuskaičiuojamų kartų kūrybinių ir apdorotų pastangų vaisius“, „objektyvių bendro turto elementų visuma, todėl gali būti paskleista“ (Ryniejska-Kiełdanowicz, 2009). Kita vertus, kultūros apibrėžimų gausa ir skirtingi šios sąvokos aspektai parodo, kad rasti vieningą supratimą, ką kultūrinės diplomatijos sąvokoje tiksliai reiškia žodis „kultūrinis“, dažnai bus sudėtinga. Šio elemento suvokimas taip pat gali priklausyti nuo laikmečio, aplinkos ar vyriausybių vykdomos kultūros politikos skirtumų. Kaip pastebi S. Mark, „kultūrinė“ kultūrinės diplomatijos dalis dažniausiai praktiškai reiškia tai, kas paprastai vadinama „aukštąja kultūra“: vaizduojamasis menas, literatūra, teatras, šokis (baletas ir šiuolaikinis), muzika ir kitos intelektualinio elito kultūrinės išraiškos. Vis dėlto pastaraisiais metais ši prielaida pasikeitė ir kultūrinė diplomatija vis dažniau apima „populiariąją kultūrą“, kuri pritraukia masinę auditoriją (Mark, 2009, p. 5).

Kitas kriterijus, kuriuo remiantis kai kurie autoriai kultūrinės diplomatijos veiklas atskiria nuo kitų panašių viešosios diplomatijos veiklų, yra vykdomos veiklos laikotarpis. Manoma, kad kultūrinė diplomatija yra ta viešosios diplomatijos dalis, kuri yra susijusi su ilgalaikių santykių užmezgimu ir ilgalaikiu valstybių bendradarbiavimu (Sablosky, 2003, p. 2). Dar vienas išskirtinas svarbus kultūrinės diplomatijos ypatumas tas, kad tokia veikla paprastai vykdoma užsienyje.

JAV mokslininko M. Cummings vartojamas kultūrinės diplomatijos apibrėžimas sujungia daugelį šių komponentų. Pasak jo, kultūrinė diplomatija yra „apsikeitimas idėjomis, informacija, menu ir kitais kultūros elementais, vykstantis tarp valstybių ir jų visuomenių, siekiant, kad taip būtų stiprinamas abipusis vienas kito supratimas (Cummings, 2003). Šiame sąvokos apibrėžime akcentuojama, kad kultūrinė diplomatija visada yra vykdoma valstybės institucijų, taip pat pabrėžiamas tikslas stiprinti tarpusavio supratimą, konkrečiau apibrėžiamas pačios kultūrinės diplomatijos turinys (tai informacijos, idėjų, meno produktų ir kitų kultūros elementų apsikeitimas). Vis dėlto, anot šio autoriaus, kultūrinė diplomatija taip pat gali būti ir vienpusis procesas, kuriuo siekiama „skatinti nacionalinę kalbą, paaiškinti savo politiką ir požiūrį arba „pasakoti savo istoriją“ likusiam pasauliui“ (Cummings, 2003). Taigi kultūrinė diplomatija, kuria iš esmės siekiama sustiprinti pozityvų savo valstybės įvaizdį, gali būti vykdoma neskiriant papildomo dėmesio kultūriniams mainams ar tarpusavio supratimo stiprinimui. Pastebėtina, kad tokia vienkryptė kultūrinė diplomatija gali būti sugretinama su propaganda, o dvikryptė yra artimesnė tarptautiniams kultūriniams santykiams.

1.4. Kultūrinės diplomatijos sąvokos atribojimas nuo kitų sąvokų

Pastebėtina, kad kultūrinės diplomatijos sąvoka dažnai painiojama su kitomis susijusiomis ir tam tikra prasme turiniu panašiomis sąvokomis, ypač su viešąja diplomatija, tarptautiniais kultūriniais santykiais, ir propaganda (Mark, 2009, p. 11), todėl, nagrinėjant kultūrinės diplomatijos sampratą, svarbu apibrėžti ir atskirti minėtas sąvokas vieną nuo kitos.

1.4.1. Viešoji diplomatija

Viešosios diplomatijos sąvoką pirmą kartą 1965 m. pavartojo E. Guillon, ją siedamas su socialinių pozicijų įtaka formuojant ir įgyvendinant užsienio politiką. Ši koncepcija apima tarptautinių santykių aspektus, kurie peržengia tradicinės diplomatijos ribas, pavyzdžiui, įtaką viešajai nuomonei užsienyje, vienos šalies privačių grupių ir interesų sąveiką su kitos šalies grupių interesais, pranešimus apie įvykius užsienyje ir jų įtaką politikai, diplomatų ir užsienio korespondentų komunikaciją, tarpkultūrinės komunikacijos procesus. Šiame viešosios diplomatijos sąvokos apibrėžime kaip centrinis jos elementas išskirtas tarptautinis informacijos ir idėjų srautas (Public Diplomacy Alumni Association, 2008).

Kaip pastebi M. Ryniejska-Kiełdanowicz (2009), kiek skirtingai viešąją diplomatiją apibrėžė G. D. Malone, kuris teigė, kad tai yra bendra sąvoka, skirta apibūdinti užsienio šalyse veikiančių valstybės institucijų veiklą, ypač informacijos, švietimo ir kultūros srityse. Kaip nurodoma toliau, pagrindinis tokios veiklos tikslas yra paveikti kitų šalių piliečius, siekiant teigiamo požiūrio į savo šalį. Be to, paaiškinama, kad, viena vertus, tokia komunikacija gali būti trumpalaikė, susidedanti iš to meto valdžios politikai palankios nuomonės formavimo užsienyje, ir, kita vertus, siekti ilgalaikių tikslų – supažindinti užsienyje esančius žmones su konkrečia šalimi ir jos piliečiais.

Iš pateiktų apibrėžimų galime matyti, kad viešoji diplomatija, visų pirma, skiriasi nuo tradicinės diplomatijos, kurią įgyvendinant viena vyriausybė bendradarbiauja su kita vyriausybe, kas paprastai yra daroma per diplomatinės atstovybės užsienyje. Viešoji diplomatija yra susijusi ne tik su vyriausybėmis, bet pirmiausia orientuota į kitos šalies visuomenę, nevyriausybines organizacijas.

M. Ryniejska-Kiełdanowicz (2009) taip pat įžvelgia, kad kai kurie mokslininkai viešąją diplomatiją vertina tarpkultūrinės komunikacijos kontekste, pavyzdžiui, H. Tuch (1990), kuris mano, kad vyriausybės pastangos sukurti tinkamą komunikacinę aplinką užsienio politikai iš

esmės yra tarsi žalos ribojimo pratimas, siekiant sumažinti klaidų, nesupratimų ir blogo priėmimo lygį, kuris apsunkina tam tikros šalies santykius su kita šalimi (cit. Ryniejska-Kiełdanowicz, 2009). Taip pat svarbu paminėti, kad kai kurie autoriai, pavyzdžiui, B. Ociepka (2008) ir J. Wang (2006) (cit. Ryniejska-Kiełdanowicz, 2009) viešąją diplomatią apibrėžia šalies įvaizdžio kontekste, sieja ją su reputacijos formavimu ir su siekiu daryti įtaką visuomenės nuomonei ir ugdyti pozityvų požiūrį į šalį.

Pažymėtina, kad kultūrinė diplomatią plačiąją prasme taip pat gali būti suprantama kaip vyriausybės bendravimas su užsienio auditorija, siekiant ją teigiamai paveikti, ir dažnai yra vertinama kaip viešosios diplomatijos dalis. Vis dėlto, kaip taikliai pažymi S. Mark (2009), kultūrinė diplomatią nėra viešosios diplomatijos sinonimas, nes yra viešosios diplomatijos atvejų, kurie yra nesusiję su valstybės kultūra, pavyzdžiui, žiniasklaidos organizacijų informavimas. Remiantis H. Tuch viešosios diplomatijos apibrėžimu, šį fenomeną galime suprasti kaip vienos valstybės komunikavimo su užsienio visuomene procesą, kuriuo siekiama gerinti šios valstybės institucijų ir apskritai tautos idėjų, idealų ir kultūros, taip pat jos nacionalinių tikslų ir politikos, supratimą užsienyje (cit. Mark, 2009). Taigi matome, kad viešoji diplomatią yra kur kas platesnė sąvoka, kuri tam tikra prasme apima ir kultūros procesus.

Mokslinėje literatūroje kultūrinę diplomatią ir viešąją diplomatią bandoma atskirti per keletą su šiomis sąvokomis susijusių elementų. Pirmą, šias sąvokas bandoma atskirti žvelgiant į skirtingą šių dviejų fenomenų sukurtų santykių trukmę. M. Leonard (2002) (cit. Mark, 2009) šį aspektą suskirsto į tris pakopas: pirmoji pakopa – trumpalaikis, reaktyvus naujienų valdymas, kuris trunka valandas ir dienas; antroji pakopa – vidutinės trukmės strateginė komunikacija, kuri trunka mėnesius; ir trečioji pakopa – kultūrinė diplomatią, susijusi su ilgalaikių santykių kūrimu ir kuri gali užtrukti ne vienerius metus.

Antras svarbus aspektas, atskiriantis kultūrinės ir viešosios diplomatijos kategorijas, yra jų apibrėžiamos auditorijos, į kurias yra orientuojamasi ir kurias norima pasiekti vykdant atitinkamas veiklas. Pagal šiuolaikinę viešosios diplomatijos sampratą, galime manyti, kad jos veiklos yra dažniausiai nukreiptos į užsienio visuomenės. Priešingai, kultūrinė diplomatią ir toliau dažniausiai apima vyriausybės pareigūnus kaip vieną iš svarbių tikslinių auditorijų. Pasak S. Mark (2009), jie išlieka pagrindiniu kultūrinės diplomatijos akcentu, nes išlieka svarbūs tvarkant valstybių santykius ir todėl, kad kultūra yra ypač galingas būdas stiprinti asmeninius santykius ir tarpusavio sutarimą, kurį palengvina būtent dalijimasis kultūrine patirtimi.

Kita vertus, kaip teigia S. Mark (2009) dauguma šalių užsienio reikalų ministerijų, pavyzdžiui, Naujosios Zelandijos, Kanados, Jungtinės Karalystės, Australijos, Japonijos, kultūrinę diplomatią visgi įtraukia ir į platesnės viešosios diplomatijos lauką, ir tai rodo neseniai įvykusį

esminį kultūrinės diplomatijos požiūrio ir praktikos pasikeitimą, pasireiškiantį dėmesio į platesnę auditoriją sutelkimu ir noru parodyti pasauliui savo šiuolaikinį veidą.

Apibendrinant galima teigti, kad kultūrinė diplomatija dabar dažnai vertinama kaip viešosios diplomatijos praktikos dalis. Abi šios kategorijos yra „minkštosios“ galios elementai, suvokiami per gebėjimą gauti tai, ko nori, pritraukiant ir įtikinant kitus priimti tavo tikslus. Abi kategorijos apima vyriausybės komunikavimą su užsienio auditorijomis, siekiant jas teigiamai paveikti. Visgi viešoji diplomatija apima kur kas platesnį veiklų spektrą nei kultūrinė diplomatija. Iš pateiktų apibrėžimų galime išvelgti, kad viešoji diplomatija pirmiausia susijusi su vyriausybių viešųjų ryšių veikla, skirta užsienio visuomenei, kuria iš esmės siekiama paaiškinti savo politiką ar veiksmų kryptį. Taigi būtent tokias veiklas, kurių ryšys su valstybės kultūros aspektais atrodytų per menkas, būtų neteisinga priskirti kultūrinės diplomatijos sričiai. Tačiau šioje vietoje taip pat aktualus M. Lending (2000, p. 4) pastebėjimas apie tai, kad tradicinis kultūros ir informacinės veiklos skirstymas nyksta, nes kultūriniai mainai susiję ne tik su menu ir kultūra, bet ir su valstybės mąstymo, tyrimų, žurnalistikos ir nacionalinių diskusijų perteikimu. Todėl lengviausia būtų atskirti viešosios diplomatijos atvejus, kurie yra visiškai nesusiję su valstybės kultūra.

1.4.2. Tarptautiniai kultūriniai santykiai

Kultūrinė diplomatija ir tarptautiniai kultūriniai santykiai – tai dvi iš pažiūros panašios ir bene dažniausiai kaip sinonimai vartojamos sąvokos. Vis dėlto tai nėra tas pats. Į tai atkreipė dėmesį buvęs Britų tarybos pareigūnas J. M. Mitchell, kuris savo 1986 m. knygoje „International Cultural Relations“ vienas pirmųjų pradėjo nagrinėti kultūros ir tarptautinių santykių sąryšio aspektus ir nubrėžė skirtį tarp šių dviejų sąvokų.

Pasak J. M. Mitchell, kultūrinę diplomatiją iš esmės vykdo vyriausybės, kai tuo tarpu tarptautiniai kultūriniai ryšiai neapsiriboja vyriausybių ir jų agentūrų veiksmis, o gali būti vykdomi viešųjų ir privačių institucijų iniciatyva. Be to, tarptautiniai kultūriniai ryšiai nesiekia vienpusių pranašumų. Jie yra veiksmingiausi būtent tada, kai pasiekia skirtingų šalių visuomenių tarpusavio supratimą, bendradarbiavimą ir abipusę naudą. J. M. Mitchell nuomone, abi šalys turėtų tai daryti ne per selektyvią savęs projekciją, o pateikdamos sąžiningą ir neidealizuotą savo šalies vaizdą (Mitchell, 1986, p. 2-5).

Panašiai teigia ir R. Arndt (2005) (cit. Rivera, 2015, p. 9), kuris kultūrinius santykius apibrėžia pažodžiui, kaip santykius tarp nacionalinių kultūrų, apimančių tuos intelekto ir išsilavinimo aspektus, kurie slypi bet kokioje visuomenėje, linkusioje kirsti sienas ir jungtis su užsienio institucijomis. Pasak šio autoriaus, kultūriniai ryšiai auga natūraliai ir organiškai, be

vyriausybės įsikišimo, o kultūrinė diplomatija vyksta tada, kai oficialūs diplomatai, tarnaujantys nacionalinėms vyriausybėms, bando formuoti ir nukreipti šį natūralų srautą nacionaliniams interesams skatinti.

Pažymėtina, kad J. M. Mitchell apie tarptautinius kultūrinius santykius taip pat kalba kaip apie tam tikrus neutralius bendro pobūdžio santykius, atsietus nuo politinių interesų ar užsienio politikos tikslų. Jo įsitikinimu, tokie santykiai gali klestėti tik tada, kai jie yra nepavaldūs politikai, o kultūrinių santykių funkcijas geriausiai gali atlikti organizacijos, turinčios tam tikrą nepriklausomybę nuo valstybės mechanizmo. J. M. Mitchell netgi pateikia pavyzdį, kad kultūros atašė, renkantis balus savo *politiniam šeimininkui*, yra visiškai teisingų kultūrinių santykių priešingybė (Mitchell, 1986).

Analizuodamas Britų tarybos² veiklą, T. Rivera tarptautinius kultūrinius santykius pristato kaip kur kas veiksmingesnę „minkštosios“ galios praktiką nei kultūrinė diplomatija. Kaip nurodo šis autorius, pati Britų taryba yra pareiškusi, kad vyriausybė turi atlikti tik periferinį ir netiesioginį vaidmenį „sudarant sąlygas klestėti kultūriniam mainams“. Kaip paaiškinama toliau, vyriausybė gali finansiškai remti kultūrinius santykius tol, kol ši veikla išliks be politinės įtakos ir nepriklausys nuo užsienio politikos tikslų ir, nors kultūriniai ryšiai gali palaikyti „nacionalinį interesą“, tačiau bet kokia tokia parama turėtų būti tik netiesioginis pasitikėjimo, supratimo ir santykių, vystomų per kultūrinius ryšius, produktas (Rivera, 2015, p. 11). Kaip pažymi T. Rivera, nevyriausybinių balsas kultūriniam santykiams suteikia daugiau patikimumo ir sąžiningumo nei valdžios balsas, ir taip pirmiausia yra todėl, kad žmonės labiau pasitiki žmonėmis nei vyriausybėmis. Taigi ir ryšiai tarp žmonių dažnai labiau prisideda prie „minkštosios“ galios, nei vyriausybės vadovaujama veikla. Be viso to, pastebėtina, kad tarptautiniai kultūriniai santykiai yra orientuoti į labiau ilgalaikiškus tikslus, abipusiškumą, jie paremti sąžiningumu ir tarpusavio pasitikėjimu, skatina sutelkti dėmesį į klausymąsi ir kitos pusės gilesnį supratimą. Kaip apibendrina T. Rivera, toks gilesnis požiūris yra įmanomas dėl tokios veiklos nepriklausomybės nuo vyriausybės, o aktyvus valdžios ar diplomatų įsikišimas į kultūrinius santykius iš esmės keičia šios praktikos pobūdį (Rivera, 2015, p. 11-13). Būtent dėl šios priežasties, kaip teisingai pažymėjo Jan Melissen, kultūros institutai savo veikloje naudoja sąvoką „kultūriniai ryšiai“ bei siekia išlaikyti nepriklausomumą, ir tokiu būdu – kurti pasitikėjimą užsienyje (Melissen, 2015, p. 26).

Kita vertus, išskirdamas kultūrinės diplomatijos sąvoką, J. M. Mitchell pažymi du šios sąvokos lygmenis: pirmasis yra susijęs su tarptautinių dvišalių ir daugiašalių sutarčių, kuriomis formalizuojami ir skatinami kultūriniai santykiai, sudarymu; antrasis yra susijęs su šių sutarčių

² Britų taryba – Jungtinės Karalystės kultūrinių ryšių ir švietimo galimybių organizacija, kurios tikslas yra skatinti ir stiprinti Jungtinės Karalystės ir kitų šalių gyventojų bendradarbiavimą ir tarpusavio ryšius pasitelkiant meną, kultūrą, švietimą ir anglų kalbą (British Council, 2021).

įgyvendinimu, kurį atlieka diplomatai, siekiantys politinių ir ekonominių tikslų, glaudžiai susietų su oficialia politika ir nacionaliniais interesais (Mitchell, 1986, p. 4-8). Tai vėlgi atskleidžia, kad kultūrinė diplomatija yra tapatinama būtent su oficialių valstybės institucijų veikla, kuri siejasi su kultūros naudojimu savo tikslams pasiekti. Visa kita nevalstybinių subjektų vykdoma veikla dažniausiai įvardijama kaip „kultūrinis internacionalizmas“ arba „pilietinė diplomatija“, o ne griežta „diplomatija“, net jeigu tai ir gali labai padėti sudaryti sėkmingų tarpvyriausybinių kultūrinių santykių prielaidas (Jora, 2013, p. 2). Vis dėlto nevalstybiniai veikėjai vis labiau tampa politiniais žaidėjais globalioje sferoje, todėl pripažįstama, kad kultūrinė diplomatija, kaip viešosios diplomatijos forma, yra veiksmingiausia, kai pilietinės visuomenės yra tarpusavyje susijusios. Taigi veiksmingas įtakos naudojimas vis labiau susijęs su partnerysčių kūrimu, privataus sektoriaus paramos panaudojimu, tinklų valdymu ir viešosios nuomonės formavimu (Jora, 2013, p. 1-2).

Žvelgdami į platų aptartų sąvokų apibrėžimų lauką, galime daryti išvadą, kad kultūrinės diplomatijos ir tarptautinių kultūrinių santykių veiklos sritys dažnai sutampa. Tačiau esminis skirtumas veikiausiai yra šių dviejų kategorijų tiksluose, kurie lemia, kad kultūrinių santykių sritis yra gerokai platesnė. Akivaizdu, kad ne visuose tarptautiniuose kultūriniuose santykiuose dalyvauja vyriausybė ir ne visada jie prisideda prie užsienio politikos ar diplomatijos tikslų. Nepriklausomų privačių subjektų vykdomas tarptautinis kultūrinis bendradarbiavimas gali apimti daug platesnį lauką ir visai kitus, pirmiausia kultūrinius, tikslus, be to, jis yra kur kas efektyvesnis. Kita vertus, kai kuriais atvejais net ir tie tarptautiniai kultūriniai santykiai, kuriuose dalyvauja vyriausybė (pavyzdžiui, vyriausybės finansuojamos meno parodos ar menininkų pasirodymai) nebūtinai turi prisidėti prie tam tikrų užsienio politikos tikslų ar diplomatijos, arba toks prisidėjimas gali būti tik netiesioginis šios veiklos rezultatas.

1.4.3. Propaganda

Kultūrinė diplomatija taip pat dažnai tapatinama su propaganda. Kai kurie autoriai nurodo, kad, tie atvejai, kai kultūra eksponuojama ne dėl kultūros, o dėl tam tikrų politinių tikslų, iš tikrųjų gali būti vadinami propaganda. Pavyzdžiui, L. Jora (2015) nurodo, kad jau romėnų civilizacijoje tam tikri kultūros elementai – tvarka, kalba, architektūra ir kt. – buvo naudojami kaip įtikinimo priemonė.

J. Melissen, analizuodamas propagandos ir viešosios diplomatijos santykį, kurį iš esmės galime pritaikyti ir santykiui su kultūrine diplomatija, atkreipia dėmesį, kad šie reiškiniai turi bendras istorines šaknis, gan panašias charakteristikas ir tikslus. Atsižvelgiant į tai, kad sąvoka

„propaganda“ padėti vartoti gerokai anksčiau, viešojo ir kultūrinė diplomatija gali būti laikomos kaip iš jos išaugę fenomenai (Melissen, 2005, p. 19-22). Vis dėlto reikėtų pažymėti, jog dėl savo istorinio konteksto³ visuomenėje propagandos sąvoka yra įgavusi labai neigiamą atspalvį, susijusį su manipuliavimu ir apgaule, todėl paprastai yra vengtina. M. Lending taip pat teigia, kad propaganda apima „daugiau ar mažiau abejotinų tiesų skleidimą siekiant įtakos ir manipuliavimo“ (Lending, 2000, p. 19). Kita vertus, iš istorinės perspektyvos galime įžvelgti, kad propagandos sąvoka ne visada turėjo neigiamą prasmę ir ta prasmė galėjo būti artima dabartiniam kultūrinės diplomatijos suvokimui, pavyzdžiui, apie 1939 metus daugelis Europos šalių turėjo Propagandos ministerijas arba bent jau Propagandos departamentus (Vokietija, Italija, Rumunija ir kt.) (Jora, 2015, p. 50).

Lyginant minėtų sąvokų skirtumus, verta atkreipti dėmesį, kad iš esmės jos skiriasi ne savo tikslais, bet skirtingais komunikacijos modeliais. Kaip pažymi J. M. Melissen, tiek propaganda, tiek pati primityviausia viešosios diplomatijos forma apima gana paprastą dalyką – kalbėjimą apie savo pažiūras ir siekį susiaurinti kitų žmonių mąstymą. Šiuolaikinė viešojo ir kultūrinė diplomatija, priešingai, yra dvipusė, apimanti įsitraukimą, dialogą ir abipusiškumą, taip pat pripažįstanti, kad užsienio auditorijas galima efektyviau pasiekti pasitelkiant vietinę savo šalies auditoriją (Melissen, 2005, p. 19-22).

L. Jora taip pat pažymi, kad kultūrinė diplomatija remiasi dialogu, o ne monologu. Dalyvavimas tokia dialoge visuomenės lygmenyje reiškia naujos pasitikėjimo formos sukūrimą, o veiksminga kultūrinė diplomatija būtent ir remiasi pasitikėjimo kūrimu (Jora, 2015, p. 50). Be to, nors kultūrinė diplomatija ir gali būti susijusi su valstybės pažiūrų platinimu, ji nesiekia susiaurinti kitų žmonių protų, o net jei ir siektų tokio rezultato, kultūrai būdingas sąžiningumas tam sutrukdytų (Mark, 2009, p. 22).

Jei kultūrinės diplomatijos programose pateikiamas netikslus arba nepagrįstai šlovinamas tikrovės ar politikos vaizdas, tada jos bandymai pelnyti paramą tai šaliai ar politikai gali sukelti visiškai priešingą efektą. Pavyzdžiui, JAV susidūrė su šia problema, vykdydamos savo kultūrinės diplomatijos programas, skirtas susigrąžinti paramą Artimuosiuose Rytuose Irako karo metu (Rivera, 2015, p. 1). Kita vertus, jau vien pats faktas, kad valstybės institucijos ryškiai dalyvauja tam tikroje veikloje, gali kelti įtarimų ir būti siejamas su propaganda. Kaip nurodo T. Rivera, jei „vyriausybės pirštų atspaudai yra visoje kultūrinių ryšių veikloje, tai pagal apibrėžimą ji yra vertinama kaip mažiau patikima, mažiau atvira, mažiau sąžininga“ (Rivera, 2015, p. 12).

³ Pavyzdžiui, nacizmo ir komunizmo propaganda, taip pat informaciniai propagandiniai veiksmai Šaltojo karo laikotarpiu ir po Šaltojo karo vykusių konfliktų kontekste ir kt.

1.5. Pagrindiniai kultūrinės diplomatijos ypatumai

Remiantis prieš tai atlikta kultūrinės diplomatijos sampratos literatūros analize galime išskirti šiuos pagrindinius kultūrinės diplomatijos ypatumus:

1. *Kultūrinė diplomatija yra diplomatinė vyriausybių praktika* – tai daugiausia pavienių vyriausybių, tačiau taip pat gali būti ir vyriausybių grupių ar organizacijų, tokių kaip Europos Sąjunga (toliau – ES)⁴, veikla. Kultūrinė diplomatija vykdoma palaikant vyriausybės užsienio politikos tikslus, kuriant ir palaikant valstybės įvaizdį užsienyje. Kadangi kultūrinė diplomatija glaudžiai susijusi su užsienio politika, jos formavime ir įgyvendinime paprastai dalyvauja valstybių užsienio reikalų ministerijos.

2. *Kultūrinės diplomatijos tikslai*. Kultūrinė diplomatija gali būti vykdoma įvairiais tikslais, tačiau tradiciškai tai dažniausiai susiję su tokiais idealistiniais tikslais kaip šalių tarpusavio supratimo skatinimas, kova su etnocentrizmu ir stereotipais, konfliktų prevencija. M. Lending, pateikdamas pokariu vykdytos išsamios Vokietijos ir Prancūzijos mainų programos pavyzdį, pažymi, kad abipusiškas šalių kultūros ir tradicijų pažinimas gali veikti kaip taikos kūrimo priemonė, skatina tarptautinį supratimą ir ilgainiui užkerta kelią konfliktams (Lending, 2000, p.4). Taigi idealistiniai tikslai dažniausiai apima santykių, pagrįstų abipusiais mainais, idėją. Be to, kultūrinės diplomatijos tikslai gali būti susiję ir su kitų interesų (pavyzdžiui, prekybos, politinių, diplomatinių, ekonominių) užtikrinimu, taip pat dvišalių santykių šiose srityse plėtojimu ar padedantys palaikyti dvišalius santykius įtampos metu.

3. *Kultūrinės diplomatijos turinys* apima įvairias kultūrines veiklas, kuriose gali dalyvauti platus dalyvių, pavyzdžiui, atlikėjai, dainininkai, šokėjai, ir kiti menininkai. Be to, kultūrinė diplomatija gali pasireikšti jau sukurtų ir užfiksuotų kultūros produktų, pavyzdžiui, filmų, muzikos įrašų, ar tam tikrų valstybės kultūros elementų, pavyzdžiui, kalbos, propagavimu, taip pat apimti menininkų ar mokslininkų mainų programas. Konkrečių veiklų turinys ir apimtis priklauso nuo konkrečios vyriausybės kultūros politikos.

Šiuolaikinės kultūrinės diplomatijos veiklos spektras yra platus ir neapsiriboja tradicine elitine kultūra; gali apimti kultūrinę veiklą, skirtą dideliame gyventojų skaičiui. Literatūroje minimi šie kultūrinės diplomatijos srities pavyzdžiai: švietimo stipendijos, mokslininkų, intelektualų, akademikų ir menininkų vizitai tiek šalies viduje, tiek užsienyje, menininkų pasirodymai ir

⁴ Mokslinėje literatūroje galime rasti darbų nagrinėjančių ES kultūrinės diplomatijos atvejį, pavyzdžiui, Trobbiani (2017) pažymi, kad ES kultūrinė diplomatija turėtų remtis ES kultūrų dialogo ir gebėjimų stiprinimo patirtimi, o ne bandyti demonstruoti Europos kultūrą kaip švelniąją galią.

Taip pat įdomu, kad 2016 metais buvo paleista nauja Europos kultūrinės diplomatijos platforma (Service for Foreign Policy Instruments, 2016 04 01).

parodos, seminarai ir konferencijos, bibliotekų veikla, festivaliai užsienyje ir parama kitų šalių festivaliams savoje šalyje, profesorių darbo ir aukštų pareigų užsienio universitetuose palaikymas, nacionalinių lyderių biustų, statulų ar portretų užsakymas, knygų ir muzikos instrumentų pristatymas atvykstantiems kitų šalių aukštiems asmenims ar diplomatinėse atstovybėse užsienyje, esė apdovanojimai, paskaitos, dokumentinių filmų serijų kūrimas ir rodymas užsienyje, DVD ir kompaktinių diskų leidyba ir platinimas, gatvių pavadinimų suteikimas.

4. *Auditorija*. Kultūrinė diplomacija paprastai yra skirta kitų šalių auditorijoms ir pasireiškia siunčiančios valstybės kultūros pristatymu. Gali būti siekiama užmegzti ir stiprinti ryšius su svarbiomis užsienyje esančiomis tikslinėmis žmonių grupėmis, įskaitant nacionalinę diasporą. Kita vertus, kultūrinė diplomacija taip pat gali pasireikšti kaip priimančios valstybės parama kitos valstybės kultūros apraiškomis, taip stiprinant dvišalius santykius.

1.6. Kultūrinės diplomatijos tendencijos besikeičiančiais laikais

Išanalizavus teorinėje literatūroje formuluojamą kultūrinės diplomatijos sampratą, reikėtų pažymėti, kad tikrovė, kurioje šis procesas įgyvendinamas, yra gerokai sudėtingesnė. Nuolat kintančio pasaulio ir tarptautinių santykių kontekste, taip pat kinta ir kultūrinės diplomatijos samprata. Taigi būtina apžvelgti, kokios įtakos yra svarbiausios ir kaip jos keičia kultūrinės diplomatijos supratimą.

Pirmiausia pastebėtina, kad šiais globalizacijos ir sparčiai besivystančių technologijų laikais nevalstybiniai veikėjai vis dažniau tampa politiniais žaidėjais tarptautinių santykių sferoje. Tai keičia ir idėjų, informacijos sklaidą – naujosios technologijos ir jų globali aprėptis leido asmenimis bei kitomis organizacijomis susisiekti, užmegzti tinklą, kuriame galima plačiai dalytis žiniomis ir plėtoti bendrus veiksmus. Nevyriausybinių organizacijų vaidmens padidėjimas lemia tai, kad keičiasi ir valstybių plėtojamų diplomatinių santykių pobūdis. Tai taip pat lemia, kad gerokai išsiplečia kultūrinės diplomatinės veiklos laukas, jos auditorija bei dalyviai (Jora, 2013, p. 43-46).

Kita atsirandanti nauja tendencija, daranti įtaką kultūrinei diplomatijai, yra daugiašališkumas, kuris keičia ankstesnį įprastą dvišalio bendradarbiavimo požiūrį. Daugiašalis požiūris skatina visiškai naujų veiksmų strategijų rinkinį. Kaip pažymi L. Jora (2013, p. 47), bene geriausiai šią tendenciją atskleidžia Europos kultūrinės diplomatijos veiklos lauko plėtra, kai 2006 metais buvo sukurtas ES nacionalinių kultūros institutų tinklas (toliau – EUNIC). Šis tinklas vienija 38 kultūros ryšius puoselėjančias organizacijas iš ES valstybių ir asocijuotų šalių. Lietuvos kultūros institutas taip pat yra EUNIC narys. Kaip nurodoma šios organizacijos interneto

svetainėje, šiuo metu EUNIC, remdamasis plačia savo narių iš visų ES valstybių narių ir asocijuotųjų šalių patirtimi, įgyvendina Europos kultūrinį bendradarbiavimą daugiau nei 100 pasaulio šalių su 132 klasterių tinklu (<https://eunic.eu/about>). S. Greenas savo esė tiksliai atskleidžia EUNIC veikimo strategiją šiais trimis etapais:

1) kuriamos partnerystės vietos šalies lygmeniu formuojant institutų, veikiančių šalyje, klasterius, nepriklausomai nuo kultūros srities, kurioje jie dalyvauja;

2) pasitelkus ES finansuojamas programas, šie teminiai klasteriai įsitvirtina ES ir plečiasi visame pasaulyje, tokiu būdu skleidami Europos ir savo regionų ar nacionalinių valstybių kultūrą;

3) Be to, kad EUNIC plečiasi horizontaliai Europoje ir visame pasaulyje, ji taip pat gilina savo struktūrą vertikaliai – jos nariai įsitraukia į didesnius, sudėtingesnius projektus įvairesnėmis temomis, kurios šiuo metu apima kalbos politiką ir vartojimą, literatūros vertimą ir bendrus meno projektus (cit. Jora, 2013, p. 47).

Įdomu tai, kad, nors EUNIC veikla grindžiama kultūrinių santykių principais, šio tinklo nariai yra ne tik nepriklausomi šalių kultūros institutai, bet ir kai kurių valstybių užsienio reikalų ministerijos ar kitos vyriausybės institucijos. Tai, viena vertus, patvirtina, kad įgyvendinamų kultūrinių santykių ir kultūrinės diplomatijos veiklos laukas sutampa, kita vertus, galima išvelgti šių sąvokų supanašėjimo, konvergencijos tendenciją. Galiausiai, šiuolaikinio kultūrinio bendradarbiavimo tendencijas atskleidžia EUNIC veiklos principai ir vertybės, kurios deklaruoja siekį kurti sąžiningas partnerystes, praktikuojant abipusį klausymąsi ir mokymąsi bei įsitraukiant į dialogą, bendrą kūrybą ir bendrų gebėjimų stiprinimą. Šiuo metu EUNIC veikloje, siekiant permąstyti kultūrinio bendradarbiavimo koncepcijas ir apsvarstyti naujas perspektyvas, išryškinamas naujas aspektas – tai yra „sąžiningo bendradarbiavimo kultūriniuose santykiuose“ elementas, kurio turinį po įvykusių apklausų ir diskusijų apibrėžti buvo pavesta ekspertų grupei (EUNIC, 2021 07 02).

Pažymėtina, kad daugiašalio kultūrinio bendradarbiavimo principas tapo vienu iš kertinių principų ES strategijose, programose ir oficialiose politikose. Bene ryškiausias to pavyzdys – 2016 metais patvirtinta ES tarptautinių kultūrinių ryšių strategija (Europos Komisija [EK], 2016). Šioje strategijoje numatomas tikslas – skatinti ES ir šalių partnerių kultūrinį bendradarbiavimą ir pasaulinę tvarką, pagrįstą taika, teisine valstybe, saviraiškos laisve, tarpusavio supratimu ir pagarba pagrindinėms vertybėms. Ja siekiama skatinti tarptautinius kultūrinius ryšius, pagrįstus ilgalaikiu įsitraukimu, abipusiu interesu ir supratimu, žmonių ryšiais ir bendra kūryba.

Trečioji tendencija, tiesiogiai susijusi su daugiašališkumu, – tai vyriausybės ar tarptautinių organizacijų įsteigtų fondų, skirtų strateginiams politiniams tikslams per kultūrą siekti, kūrimas.

Kaip pavyzdžiai pateikiami Azijos ir Europos fondas (ASEF), Annos Lindh fondas ir ES Japonijos institutas (Jora, 2013, p. 47-48).

Globalizacijos ir daugiašališkumo kontekste atitinkamai plečiasi ir kultūrinės diplomatijos misijos turinys, o pati kultūra sąveikauja su vis daugiau skirtingų sričių ir daro joms įtaką. Taigi plečiasi pačios kultūros konteksto suvokimas, kuris prisideda ir prie platesnių kultūrinės diplomatijos veiklų bei tikslų. Kultūros ir kultūrų dialogo skatinimas yra bene ryškiausias dabartinis pavyzdys. Kaip nurodoma minėtoje 2016 m. ES patvirtintoje strategijoje, „kultūrų dialogas, įskaitant religijų dialogą, gali padėti puoselėti sąžiningą, taikią ir integracinę visuomenę, kurioje branginama kultūrų įvairovė ir gerbiamos žmogaus teisės“. Kultūrų dialogu gali būti tiek nacionaliniu, tiek daugiašaliu lygiu siekiama spręsti tokias problemas kaip socialinė sanglauda, rasizmas, nelygybė, mažumų ir migrantų integracija, konfliktų prevencija ir sprendimas, kova su smurtiniu ekstremizmu ir kultūros paveldo apsauga ir kitas (EK, 2016). Dabartinė ES politika, kuria siekiama įtraukti kultūrą į ES išorės santykius, taip pat orientuota į daugiašališkumą ir bendradarbiavimo tinklų kūrimą. Šiuo atžvilgiu pažymima, kad „bendradarbiavimo ir koordinavimo potencialas didinant pažangą ES kultūrinės diplomatijos srityje yra nemenkas“ (EK, 2016). Tą skatina daryti ir 2019 metais priimtose ES Tarybos išvados dėl ES strateginio požiūrio į tarptautinius kultūros ryšius ir veiksmų programos (ES Taryba, 2019).

Naujosios skaitmeninės technologijos ir internetas taip pat turi didelę įtaką viešosios ir kultūrinės diplomatijos raidai. Kaip pažymi L. Jora, kultūrinės diplomatijos praktikoje dalyvaujančios organizacijos jau dabar dažnai naudoja internetą kaip pagrindinį matomumo ir sklaidos įrankį, kuris pasitelkiamas informuoti auditoriją apie tai, kas vyksta. Be to, tai tampa pagrindine priemone padidinti matomumą, rinkti informaciją apie savo pranešimo poveikį, plėsti auditoriją. Veiksminga viešojo ir kultūrinės diplomatija pasauliniu mastu, veikianti per tarpkultūrinį dialogą, reikalauja didesnio aktyvumo ir sąveikos, o pasitelkiant virtualią erdvę tai gali būti efektyviai įgyvendinama už sąlyginai nedideles lėšas (Jora, 2013, p. 48-49).

Iš šiuolaikinių interneto technologijų kyla nauja „tinklinės kultūrinės diplomatijos“ sąvoka, kuri parodo ryškėjančią tendenciją bendrauti su žmonėmis tinkluose, sukurtuose pagal tam tikrą bendrą temą. Kaip teigia L. Jora, teminis požiūris palengvina tinklų kūrimą ir tarpvalstybinių ir kultūrinių grupių formavimąsi, o tai padeda sukurti nepriklausomybės ir depolitizacijos įvaizdį, pereiti nuo savo vienpusiško įvaizdžio rodymo prie tam tikrų vertybių skatinimo. Tarp vertybių skatinimo tikslų paprastai rekomenduojamos šios strategijos: bendro supratimo kūrimas klausimais, susijusiais su visa žmonija; perėjimas nuo monologo prie dialogo; tolerancijos ir atvirumo įvairioms idėjoms išreiškimas (Jora, 2013, p. 51-52). Taigi įprastai gan griežta

diplomatinė praktika, siekdama sėkmės ir efektyvumo, turi persiorientuoti ir įtraukti šiuos naujus bendradarbiavimo elementus.

2020 metais COVID-19 pandemijos sukelta izoliacija taip pat lemia tam tikrus pokyčius ir formuoja naujas tendencijas kultūrinės diplomatijos srityje. Kaip pažymi L. Ūturoiu, globaliai tarpusavyje susijusios virtualios bendruomenės atsiradimo kontekste COVID-19 krizė tik dar labiau sustiprina kultūrinės diplomatijos perėjimą nuo realių scenų prie ekranų, o klasikiniai kultūrinės diplomatijos įrankiai, naudojami šalies prestižui ir patrauklumui didinti, keičiami atsižvelgiant į plačią prieigą prie technologijų. Pastebėtina, kad pandemijos aplinkybėmis prioritetu tapo prisijungimas prie atitinkamų skaitmeninių tinklų, pasitelkiamos naujos kultūrinės diplomatijos formos – ji įgyvendinama per kūrybinius skaitmeninius projektus, interaktyvią dokumentinę ir istorinę medžiagą bei dialogus, leidžiančius virtualų žmonių ryšį iš toli. Kaip teigia autorė, globaliame pasaulyje dabar yra daug daugiau tarpusavio priklausomybių, o išpareigojimai kitiems ir pasitikėjimas yra esminės vertybės, todėl tokie kultūrinės diplomatijos elementai, kaip abipusė pagarba, pasitikėjimas, galia įtikinti, tampa lemiama. Taigi šioje srityje ateitis priklauso tiems, kurie sugebės pritraukti visuomeninę pagarbą, tinkamai pasakoti įdomias istorijas, skirtas užmegzti ryšius tarp žmonių, skirtingų aplinkų, tautų. O tai pasiekti turėtų padėti vienas pagrindinių kultūrinės diplomatijos resursų – žmogaus vaizduotė ir kūrybingumas (Ūturoiu, 2020).

Kita tendencija, kurią išryškino COVID-19 pandemijos aplinkybės, tai naujų žinių ir įgūdžių, susijusių su skaitmeninių technologijų naudojimu, svarba ir poreikis, jog diplomatų komandos įgytų skaitmeninius įgūdžius, reikalingus, kad būtų galima efektyviau įsitraukti ir prisijungti prie skaitmeninių platformų bei palaikyti glaudų ryšį su tiksline auditorija. Vis dėlto, nors pandemija paskatino skaitmenizavimo procesus, šiame kontekste vis dar išlieka aktualūs klausimai – ar skaitmeninės priemonės apskritai gali pakeisti žmogaus gyvo bendravimo su kitu žmogumi poreikį? Ar skaitmenintas kultūros turinys virtualioje aplinkoje gali prilygti ir pakeiti įprastas kultūros raiškos formas? Galiausiai, tiek šie klausimai, tiek pandemijos lemty iššūkiai ir formuojamos tendencijos skatina ištirti, kaip atrodo kultūrinė diplomatija naujoje popandeminėje realybėje, kaip ji sugebės prisitaikyti ir veikti.

2. LIETUVOS KULTŪRINĖS DIPLOMATIJOS REGLAMENTAVIMAS

Išnagrinėjus teorinėje mokslinėje literatūroje pateikiamą kultūrinės diplomatinės sampratą, toliau šiame darbe siekiama, remiantis išgrynintais pagrindiniais kultūrinės diplomatinės elementais ir ypatumais, atlikti Lietuvos kultūrinės diplomatinės situacijos analizę. Šioje darbo dalyje pirmiausia dėmesys skiriamas išanalizuoti, kaip kultūrinės diplomatinės sąvoka ir procesas reglamentuojami Lietuvos Respublikos teisės aktuose, taip pat kituose oficialiuose valstybės institucijų dokumentuose. Siekiama sistemiškai įvertinti esamą Lietuvos kultūrinės diplomatinės reglamentavimą, nustatyti, kurių institucijų kompetencijoje yra kultūrinės diplomatinės sritis, kaip ji formuojama, įžvelgti galimus reglamentavimo trūkumus ir reikalingus pokyčius.

2.1. Pagrindiniai Lietuvos kultūrinę diplomatiją reglamentuojantys teisės aktai

Pradedant analizuoti Lietuvos kultūrinės diplomatinės reglamentavimą, galime pastebėti, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose tokios sąvokos, kaip kultūrinė diplomatija, vartojimas yra gana epizodiškas. Iš pirmo žvilgsnio oficialūs Lietuvos Respublikos teisės aktai nenustato aiškaus šios sąvokos apibrėžimo, nenumato aiškiai apibrėžto kultūrinės diplomatinės proceso formavimo. Sąvokos apibrėžimo teisės aktuose trūkumas gali būti susijęs su tuo, kad, viena vertus, susiduriama su pasikartojančia, jau pirmoje teorinėje darbo dalyje aptarta, kultūrinės diplomatinės apibrėžimo problematika, kita vertus, tai gali rodyti nuoseklios strategijos šioje srityje trūkumą ir dar iki galo nesusiformavusią, neišgrynintą kultūrinės diplomatinės praktikos taikymą užsienio politikos formavimo procese. Vis dėlto būtų neteisinga ir teigti, kad kultūrinė diplomatija Lietuvoje neturi jokio teisinio pagrindo.

Pagrindinis valstybės įstatymas, įtvirtinantis piliečių laisves ir teises bei nustatantis valdžios šakų tarpusavio santykius ir ryšius – Lietuvos Respublikos Konstitucija – nustato, kad Prezidentas „sprendžia pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdo užsienio politiką“. Tai reikštų, kad kultūrinę diplomatiją traktuojant kaip vieną iš užsienio politikos sričių, pagrindinė atsakomybė šioje srityje tenka Vyriausybei. Žinoma, sprendžiant pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kryptis, reikšmingas vaidmuo tenka ir Prezidentui, su kuriuo šiuos klausimus Vyriausybė turi derinti. Vis dėlto pagrindinė atsakomybė šią politiką įgyvendinant tenka Ministrų kabinetui. Taigi plačiąja prasme galima teigti, kad ir kultūrinės diplomatinės formavimas bei įgyvendinimas yra Vyriausybės prerogatyva. Šiuo aspektu pirmiausia yra reikšminga išanalizuoti, kokios nuostatos, susijusios su kultūrinės diplomatinės procesu, numatomos Vyriausybės programose ir kituose strateginiuose dokumentuose.

Be to, kaip parodė pirmoje darbo dalyje atlikta kultūrinės diplomatijos sampratos apibrėžčių teorinėje literatūroje apžvalga, tarptautinėje praktikoje šis fenomenas pirmiausia siejamas su valstybių užsienio politikos ir kultūros politikos sritimis. Atsižvelgiant į tai, tolesniuose poskyriuose, analizuojant Lietuvos kultūrinės diplomatijos procesų teisinį pagrindą ir santykį su vykdoma užsienio politika, taip pat dėmesį tikslinga sutelkti į šias dvi politikos sritis reglamentuojančius teisės aktus.

2.1.1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programiniai dokumentai

Šiame poskyryje pasirinkta išanalizuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybės programas ir kitus strateginius dokumentus, siekiant nustatyti, kokia reikšmė juose suteikiama Lietuvos kultūrinei diplomatijai bei nustatyti, kaip ir kokia kryptimi skirtingais laikotarpiais buvo siekiama ją formuoti, kokie keliama tikslai.

Pastebėtina, kad kultūrinės diplomatijos sąvoką galime aptikti jau Algirdo Mykolo Brazausko vadovautos Vyriausybės 2001–2004 metų programoje – čia netgi vienas iš skyriaus „Užsienio politika“ poskyris pavadintas „Ekonominė ir kultūrinė diplomatija“ ir jame įtvirtintas siekis „aktyviau pristatyti Lietuvos kultūros pasiekimus, mūsų kultūros paveldą užsienyje“, „plėtoti kultūrinį bendradarbiavimą tarp Lietuvos ir užsienio valstybių“, taip pat palaikyti ryšius su į užsienį išvykusiais Lietuvos piliečiais. Vėlesnėse socialdemokratų vadovaujamų Vyriausybių programose šios nuostatos iš esmės neplėtojamos: 2004–2008 metų ir 2006–2008 metų programose galime rasti įtvirtintus identiškus įsipareigojimus – „koordinuoti Lietuvos kultūros ir meno pristatymą užsienyje, plėtoti kultūrinę diplomatiją“ bei „sudaryti sąlygas įtraukti Lietuvos kultūros produktus į tarptautinius kultūros mainus“ (atitinkamai 12.12 ir 5.14. punktai). Šie įsipareigojimai numatyti kultūros politikos skyriuje.

Penkioliktosios, Andriaus Kubiliaus vadovautos Vyriausybės 2008–2012 metų programos VII skyriuje „Užsienio reikalai ir Europos politika“ dalyje „Specifiniai Lietuvos diplomatijos uždaviniai 2009–2012 m.“ 215 punkte numatomas bendras siekis visokeriopai skatinti kultūrinę diplomatiją ir kultūros mainus. Programos 216–218 punktuose formuojami specifiniai uždaviniai, apibrėžiami konkrečiu turiniu ir geografija – visokeriopai skatinti europinio lygmens Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinio ir istorinio paveldo išsaugojimą ir remti dvišalį bendradarbiavimą siekiant tai įgyvendinti; taip pat remti Lietuvos kultūrinio ir istorinio paveldo išsaugojimą ir puoselėjimą Rytų erdvėje bei Karaliaučiaus krašte; susigrąžinti iš Lietuvos neteisėtai išvežtas kultūros ir istorines vertybes. Taip pat tam tikri reikšmingi elementai numatyti šios programos XVIII skyriuje „Kultūros politika“, pavyzdžiui, numatoma plėsti kultūros eksportą

išnaudojant tiek kultūros atašė, tiek kultūros ir meno projektų bendro prodiusavimo galimybes (638 punktas), puoselėti tautinių mažumų savitumą ir tradicijas, skatinti jų integraciją į valstybės gyvenimą (640 punktas), rūpintis užsienyje esančiu Lietuvos kultūros ir istorijos paveldu, įskaitant Lietuvos tremtinių ir politinių kalinių kapus (655 ir 656 punktai), sukurti užsienio investicijų į Lietuvos kino pramonę skatinimo sistemą ir koncentruoti Kino fondo lėšas nacionaliniams garso ir vaizdo projektams, kurie turėtų paklausa tarptautinėje rinkoje, stiprintų Lietuvos įvaizdį ir (arba) skatintų pažinti Lietuvos kultūrą ir istoriją (662 punktas).

Šešioliktosios, Algirdo Butkevičiaus vadovautos Vyriausybės 2012–2016 metų programos XXI skyriuje „ES ir užsienio politika“ taip pat numatytas bendras siekis plėsti kultūrinę diplomaciją ir kultūros mainus, tačiau jis nėra detalizuojamas. Greta to taip pat paliktas uždavinys toliau siekti susigražinti iš Lietuvos neteisėtai išvežtas kultūros ir istorines vertybes. Be to, pastebėtina, kad tame pačiame programos 503 punkte pateikiamos nuostatos, skatinančios lietuviškų mokyklų, kultūros centrų steigimą užsienyje, taip pat institucijų bendradarbiavimą su užsienio lietuvių bendruomenėmis. Tai kelia klausimą, ar lietuvių bendruomenių stiprinimas ir ryšių su jomis palaikymas priskirtinas Lietuvos kultūrinės diplomatijos turiniui, ar vis dėlto tai turėtų būti traktuojama kaip atskira užsienio politikos sritis. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad tiek penkioliktosios, tiek šešioliktosios vyriausybių programose numatytas uždavinys sukurti ir pradėti įgyvendinti ilgalaikę valstybinę Lietuvos įvaizdžio formavimo užsienyje programą (atitinkamai programų 218 ir 504 punktai). Manytina, kad tai netiesiogiai siejasi ir su kultūrinės diplomatijos įgyvendinimu, nes valstybės įvaizdžio gerinimas laikytinas vienu iš kultūrinės diplomatijos siekių.

Septynioliktosios, Sauliaus Skvernelio vadovautos Vyriausybės 2016–2020 metų programos III skyriaus „Darnus švietimas, kultūra ir sportas“ trečiajame skirsnyje „Strateginis kultūros vaidmuo valstybės politikoje“ ryškėja konkretesnės kultūrą ir užsienio politiką siejančios nuostatos. Programos 158 punkte numatoma ne tik imtis „realių veiksmų Lietuvos kultūros sklaidai užsienyje didinti“, bet ir siekti „efektyviau panaudoti Lietuvos kultūrą ir meną kultūrinės diplomatijos tikslais“. Programoje pabrėžiama, kad „Lietuvos valstybė iki šiol itin fragmentiškai ir nekoordinuotai pristatoma užsienyje, nors kultūra ir menas yra ypač veiksmingos šalies reprezentavimo priemonės“ ir kartu išreiškiamas ketinimas stiprinti „kultūros, kaip švelniosios galios, vaidmenį Lietuvos užsienio politikoje, kad ji būtų veiksminga tarptautiniu lygiu.“ Įdomu tai, kad minėtiems tikslams pasiekti šis programos punktas numato plačiai išnaudoti ne tik valstybės turimas galimybes, tokias kaip kultūros atašė, diplomatinių atstovybių tinklas, bet ir nevyriausybinių sektoriaus galimybes.

Aštuonioliktosios, Ingridos Šimonytės vadovaujamos Vyriausybės 2020 metais patvirtintos programos nuostatos, susijusios su kultūrine diplomatija, numatytos III skyriaus

„Misija – asmenybės ir visuomenės gyvenimo kokybę keičianti kultūra“ II skirsnyje „Vyriausybės prioritetiniai projektai“. Šis konkretus programos projektas pavadintas „Kultūrinė diplomacija, valstybės įvaizdis ir tarptautiškumas. Tai, kuo turime didžiuotis“. Pastebėtina, kad šioje naujausioje Vyriausybės programoje kultūrinė diplomacija aiškiai susieta su valstybės įvaizdžiu ir kultūros tarptautiškumo politika. Akcentuojant tai, kad „kūrybinės veiklos per menkai įtraukiamos į tarptautines Lietuvos pastangas didinti šalies patrauklumą“ ir tai, kad „menas – veiksminga priemonė perduoti demokratines vertybes, skleisti toleranciją ir taiką tarptautinėje arenoje“, šioje programos dalyje keliamas tikslas – „efektyvi ir į rezultatus orientuota šalies kultūros komunikacija tikslinėse užsienio rinkose, leisianti sukurti pridėtinę vertę šalies verslui ir visuomenei – didėjančią šalies žinomumą, augančias tiesiogines užsienio investicijas ir turizmą, augantį paslaugų sektorių“ (79 punktas). Pagrindinės iniciatyvos, siekiančios įgyvendinti šį tikslą programoje susietos su: Lietuvos kultūros tarptautiškumo skatinimo veiklomis, kurias įgyvendina Lietuvos kultūros institutas kartu su Lietuvos Respublikos kultūros atašė; Lietuvos pristatymo užsienyje strategija; lietuvių diasporos įtraukimu; tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimu; valstybei reikšmingų projektų („Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“), sukakčių ar datų minėjimais (Vilniaus 700 metų jubiliejus, M. K. Čiurlionio 150-osios gimimo metinės); tautinių mažumų kultūros, materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo svarbos aktualizavimu, kultūrų dialogo plėtra; Lietuvos kultūros vertybių svetur paieška ir grąžinimu (80 punktas).

Žvelgiant retrospektyviai į aptartas vyriausybių programas, matyti, kad per pastarąjį dvidešimtmetį kultūrinės diplomatijos turinio ir reikšmės suvokimas reikšmingai kito. Ankstesnėse vyriausybių programose paprastai įtvirtinami gan bendri siekiai, susiję su kultūrinės diplomatijos ir kultūros mainų skatinimu, jų turinys paprastai nedetalizuojamas. Be to, pastebėtina, kad aptartos nuostatos skirtingose programose numatytos skirtinguose skyriuose – užsienio arba kultūros politikos. Tai parodo, viena vertus, kad trūksta vieningo supratimo, kuriai iš šių politikos sričių kultūrinė diplomacija turėtų būti priskiriama. Tik pastarųjų vyriausybių programose galime įžvelgti, kad formuojasi tam tikras sistemingesnis požiūris į kultūrinę diplomaciją, ryškėja konkretnės kultūrą ir užsienio politiką siejančios nuostatos – įvardinama kultūros, kaip švelniosios galios, reikšmė Lietuvos užsienio politikoje, taip pat kultūrinė diplomacija aiškiai susieta su valstybės įvaizdžiu ir kultūros tarptautiškumo politika, nustatomos pagrindinės iniciatyvos ir kryptys.

Taip pat svarbu paminėti, kad 2021–2030 metų Nacionaliniame pažangos plane, kuris laikomas centriniu valstybės pokyčių planavimo dokumentu, tarp IV skyriuje numatomų strateginių tikslų ir pažangos uždavinių 9-tuoju strateginiu tikslu siekiama „stiprinti Lietuvos įtaką pasaulyje ir ryšius su diaspora“. Įgyvendinant šį tikslą, numatoma kurti teigiamą Lietuvos įvaizdį,

pristatyti objektyviais informacijos šaltiniais pagrįstą šalies istoriją, garsinti Lietuvos vardą, didinti jos žinomumą pasaulyje ir tam pasitelkti vieningo įvaizdžio formavimo, kryptingos strateginės komunikacijos ir kultūrinės diplomatijos priemonės (Vyriausybė, 2020 09 09). Šiuo aspektu taip pat reikšminga paminėti Vyriausybės kanceliarijos 2021 m. pristatytą Lietuvos pristatymo užsienyje 2020-2030 m. strategiją (LRVK, 2021), kurios viena iš dalių yra susijusi su kultūra. Šioje strategijos dalyje akcentuojamas kūrybinis bendradarbiavimas, Lietuvos kūrėjų dialogas su pasauliu, atliepiant visuomenei aktualias problemas, atvira ir tarptautinė kūrybinė aplinka. Šie principai ir strategijoje vartojamos naujos sąvokos „co-create“ ir „co-create culture“ iš esmės atitinka naujausias šio darbo 1.6 skyriuje išgrynintas kultūrinės diplomatijos sampratos pokyčių tendencijas. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad šios strategijos pagrindinis – Lietuvos žinomumo pasaulyje didinimo tikslas, yra susijęs su valstybės įvaizdžio formavimo klausimais, bet ne naujos kultūrinės diplomatijos ar tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo modelio sukūrimu.

Akivaizdu, kad minėtuose Vyriausybės programiniuose dokumentuose dedamas tam tikras strateginis pamatas užsienio ir kultūros politikos sritims, kurios glaudžiai siejasi su nagrinėjamu kultūrinės diplomatijos fenomenu. Pastarųjų metų dokumentai bando vis aiškiau nustatyti kultūrinei diplomatijai keliamus tikslus, brėžia tam tikras gaires šios priemonės turiniui. Tačiau kartu matyti, kad užsienio ir kultūros politikos sritys čia yra glaudžiai persipynusios, dėl ko galimai kyla iššūkių tolesnei tvarios kultūrinės diplomatijos koncepcijos su aiškia strategija plėtrai. Tikriausia būtent ši aplinkybė ilgą laiką kėlė neaiškumą, kuri ministerija turėtų būti atsakinga už kultūrinės diplomatijos sritį, tad ši sritis atsidūrė dviejų – Kultūros ir Užsienio reikalų – ministerijų veiklos lauke. Tik visai neseniai, 2020 m. sausio mėnesį, atlikus Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimo Nr. 330 „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ pakeitimą, jo 1.12.1 punkte buvo įtvirtinta, kad būtent užsienio reikalų ministras yra atsakingas už viešosios ir kultūrinės diplomatijos sritį (Vyriausybė Nr. 76, 2021 01 29). Tuo tarpu kultūros ministrui liko priskirta kultūros sklaidos užsienyje sritis (minėto nutarimo 1.5.1 punktas). Atsižvelgiant į tai toliau bus nagrinėjami užsienio ir kultūros politikos sritys reglamentuojantys teisės aktai ir siekiama įvertinti, kaip juose apibrėžiama kultūrinė diplomatija.

2.1.2. Užsienio politiką reglamentuojantys teisės aktai

Žvelgiant į platų Užsienio reikalų ministerijos veiklą reglamentuojančių dokumentų lauką, matyti, kad juose kultūrinės diplomatijos sąvoka taip pat nėra aiškiai apibrėžiama. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatyme, kuris yra pagrindinis diplomatinę tarnybą reglamentuojantis teisės aktas, šios sąvokos apskritai nerasime. Vienintelė užuomina į Lietuvos diplomatinės tarnybos vykdomą bendradarbiavimą kultūros srityje galime rasti šio įstatymo 12

straipsnyje, nustatančiame diplomatinės atstovybės užsienio valstybėje ir konsulinės įstaigos funkcijas. Minėto 12 straipsnio 6 punktas numato, kad diplomatinė atstovybė priimančiojoje valstybėje „skatina Lietuvos Respublikos ir šios valstybės draugiškus santykius ir dalyvauja plėtojant [...] kultūrinį [...] bendradarbiavimą [...]“.

Užsienio reikalų ministerijos nuostatai, pagrindinis ministerijos veiklą reglamentuojantis dokumentas, vienu iš ministerijos tikslų nustato – „formuoti užsienio reikalų ir saugumo politiką, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą“. Pažymėtina, kad 2020 m. sausį atlikus ministerijos nuostatų pakeitimus (Vyriausybė Nr. 77, 2021 01 29), tarp šios politikos sričių buvo aiškiai įvardyta viešosios ir kultūrinės diplomatijos sritis. Nuostatų 8.1.5. punktas taip pat nustato, kad, siekiant įgyvendinti veiklos tikslus komunikacijos tarptautinei bendruomenei, viešosios ir kultūrinės diplomatijos srityje, ministerija: „vykdo Lietuvos Respublikos užsienio politikos sklaidą, įskaitant strateginę komunikaciją; įgyvendina priemones, kuriomis pristatomi Lietuvos Respublikos užsienio politikos tikslai ir uždaviniai užsienyje ir Lietuvos Respublikoje“. Siekiant suprasti, kaip yra įgyvendinama ši funkcija, tikslinga analizuoti Užsienio reikalų ministerijos strateginio planavimo dokumentus. Šiuo tikslu toliau nagrinėjami viešai prieinami ministerijos strateginiai veiklos planai ir siekiama identifikuoti, kaip juose yra apibūdinama kultūrinė diplomatija bei kokios priemonės jai įgyvendinti pasirenkamos.

Žvelgiant į Užsienio reikalų ministerijos 2016–2018 metų strateginio veiklos plano (Užsienio reikalų ministras, 2016 01 13) struktūrą, matyti, kad kultūrinė diplomatija yra nustatoma kaip viena iš priemonių, įgyvendinančių plane numatytos veiklos programos „Užsienio politikos formavimas ir įgyvendinimas“ uždavinius. Ši programa iš viso numato dešimt užsienio politikos tikslų, kurių kiekvienas turi numatytus uždavinius ir priskirtas priemones šiems uždaviniams įgyvendinti. Kultūrinės diplomatijos priemonės yra nustatytos aštunto tikslo „Stiprinti viešąją diplomatiją“ uždaviniui „Siekti didesnio Lietuvos visuomenės ir tarptautinės bendruomenės informuotumo apie Lietuvą ir jos užsienio politiką“ įgyvendinti. Čia kultūrinės diplomatijos priemonės pirmiausia apibrėžiamos kaip kultūrinių ir kitų viešosios diplomatijos projektų Lietuvoje ir užsienyje organizavimo arba vykdymo su kitais subjektais – NVO, jaunimu ir moksleiviais – veikla. Iš šios priemonės galime spręsti, kad Užsienio reikalų ministerija tiek pati organizuoja projektus, tiek gali prisidėti prie kitų subjektų vykdomų projektų ir su jais bendradarbiauti. Be to, galime daryti išvadą, kad kultūrinės diplomatijos veiklose tam tikrą rolę gali atlikti ir nevyriausybinių organizacijų. Nors šiame planiniame dokumente ir nėra pateikiamas išgrynintas kultūrinės diplomatijos apibrėžimas, svarbu atkreipti dėmesį, kad numatytos priemonės yra tiesiogiai siejamos su ministerijos vykdoma viešąja diplomatija, be to, aiškiai susietos su užsienio politikos tikslais ir uždaviniais.

Vėlesni Užsienio reikalų ministerijos strateginiai veiklos planai iš esmės išlaiko panašią struktūrą ir panašiai apibūdina kultūrinės diplomatinės priemonės. Tačiau kartu galime įžvelgti, kad šiam kultūrinės diplomatinės reiškiniai suteikiama didesnė reikšmė. Pavyzdžiui, Užsienio reikalų ministerijos 2018–2020 metų, 2019–2021 metų, 2020–2022 metų ir 2021–2023 metų strateginiuose veiklos planuose (Užsienio reikalų ministras, 2018 01 05, 2019 12 20, 2020 02 13, 2021 03 29) galime pastebėti šiek tiek pakitusias užsienio politikos tikslų ir uždavinių formuluotes: čia nustatomas tikslas – „užtikrinti Lietuvos visuomenės ir tarptautinės bendruomenės informuotumą ir paramą Lietuvos užsienio politikai“, o uždaviniai – „stiprinti išorinę ir vidinę komunikaciją, formuoti ir įgyvendinti kultūrinę diplomatinę“. Taigi kultūrinės diplomatinės formavimas ir įgyvendinimas jau nustatomas kaip politikos uždavinys, kuris turi užtikrinti ne tik informuotumą, bet ir paramą Lietuvos vykdomai užsienio politikai.

Nagrinėjant minėtus Užsienio reikalų ministerijos strateginius veiklos planus taip pat reikia atkreipti dėmesį, kad kiekvienais metais yra nustatomi tam tikri strateginiai prioritetai. Kai kurie prioritetai yra susiję su kultūrinės diplomatinės sritimi, pavyzdžiui, 2016 metais nustatytas prioritetas „stiprinti viešąją diplomatinę“ įgyvendintas siekiant „plėsti ryšius su litvakais, stiprinti Lietuvos kaip modernios, demokratinės ir patrauklios valstybės įvaizdį per informacijos apie žydų kultūros paveldo puoselėjimą sklaidą; vykdant užsienio valstybių skleidžiamos dezinformacijos prevenciją, skatinti Holokausto švietimo ir atminties įamžinimo tinklo plėtrą ir informacijos apie Holokausto įamžinimą sklaidą tarptautiniuose forumuose ir dvišaliuose susitikimuose“ (Užsienio reikalų ministras, 2016 01 13, 6.3 punktas). Įgyvendinant 2017 ir 2018 metais nustatytą prioritetą „Tarptautinės bendruomenės informuotumo apie Lietuvą ir jos užsienio politiką didinimas“ vienas svarbiausių nustatytų tikslų buvo „Lietuvos žinomumo, kultūros sklaidos ir kūrybinio potencialo užsienyje stiprinimas“, o jį realizuoti numatyta per valstybės šimtmečio ir nepriklausomybės atkūrimo trisdešimtmečio minėjimo tarptautinėje bendruomenėje užtikrinimą (Užsienio reikalų ministras, 2017 06 01 ir 2018 01 05, 4.1 punktas).

Pastebėtina, kad vėlesniuose Užsienio reikalų ministerijos strateginiuose veiklos planuose taip pat nemažai reikšmės skiriama Lietuvos įvaizdžio stiprinimui ir pristatymui, o siekiant šio tikslo numatoma pasitelkti kultūrinės diplomatinės priemonės. Pavyzdžiui, 2019–2021 metų ir 2020–2022 planuose numatoma, išnaudojant viešosios ir kultūrinės diplomatinės instrumentus, formuoti „šiuolaikišką, pažangų, patrauklų Lietuvos įvaizdį“, pristatyti Lietuvos teikiamas galimybes verslo, mokslo, kultūros, švietimo ir kitose srityse, puoselėti „istorinę atmintį ir daugiakultūrį Lietuvos paveldą“ (Užsienio reikalų ministras, 2019 12 20, p. 8; 2020 02 13, p. 9). Panaši nuostata atkartojama ir 2021–2023 metų plane, papildomai nurodant, kad taip pat bus remiamasi Lietuvos pristatymo užsienyje strategija 2020–2030 m. Be to, paskutiniajame plane taip

pat nustatoma, kad Užsienio reikalų ministerija informacinių kampanijų bei kultūrinės diplomatijos priemonių pagalba „pristatys bendrą istoriniais faktais ir jų mokslinę analizę paremtą Lietuvos naratyvą XX-ojo amžiaus Europos istorijoje laisvės kovų ir tremčių, Holokausto traumų temomis, tuo siekiant atgrasyti Rusiją nuo istorijos revizionizmo ir bendrai sumažinti istorijos revizionizmo poveikį“ (Užsienio reikalų ministras, 2021 03 29, p. 7). Tai parodo, kad kultūrinės diplomatijos veiklos gali būti reikšmingai pasitelkiamos jautrių istorinių temų atžvilgiu, taip pat kovojant su kitų nedraugiškų valstybių propaganda.

Sistemiškai žvelgiant į minėtus strateginius dokumentus, matyti, kad joje nustatomi prioritetai dažniausiai remiasi Vyriausybės programomis. Tarp šių prioritetų galime sutikti ir pavienius prioritetus, susijusius su kultūrinės diplomatijos sritimi. Vis dėlto sunku įžvelgti nuoseklesnę kultūrinės diplomatijos formavimo ir įgyvendinimo koncepciją. Iš šių dokumentų nėra iki galo aišku, kaip šis politikos uždavinys yra įgyvendinamas.

| Viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairės

Siekiant kuo veiksmingiau įgyvendinti Lietuvos viešosios ir kultūrinės diplomatijos formavimo ir įgyvendinimo nuostatas, pastaraisiais metais Užsienio reikalų ministerijos lygmenyje buvo išplėtotas naujas dokumentas – Užsienio reikalų ministerijos viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairės (toliau – Gairės). Kaip nurodoma pačiame dokumente, šios Gairės remiasi Lietuvos Respublikos Seimo, Vyriausybės, Kultūros ministerijos veiklos dokumentais, pačios Užsienio reikalų ministerijos strateginio veiklos plano prioritetais, taip pat ministerijos komunikacijos gairėmis.

Užsienio reikalų ministerijos viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairėse 2020–2022 metams nustatomi šie tikslai viešosios ir kultūrinės diplomatijos veiklai:

- „stiprinti Lietuvos įtaką tarptautinėje politikoje, atsižvelgiant į nacionalinius ekonominius ir politinius interesus, veiksmingai pasitelkiant kultūrą kaip tarptautinių santykių instrumentą;
- puoselėti modernios, sėkmingos, tolerantiškos ir kūrybingos Lietuvos įvaizdį ir aktyviai jį skleisti tikslinėms auditorijoms;
- užmegzti ir vystyti stiprias kultūrines partnerystes ir kultūrinį dialogą tarp Lietuvos ir užsienio valstybinių bei savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų, įvairių sričių ekspertų, verslo atstovų ir aktyvių piliečių“ (Užsienio reikalų ministerija, 2020–2022, p. 1).

Įgyvendinant viešosios ir kultūrinės diplomatijos tikslus, išskiriami šie prioritetai:

- „atspindėti šiuolaikinės, modernios, aktyvios Europos Sąjungos narės Lietuvos pasiekimus įvairiose kultūros srityse ir pristatyti juos užsienyje, įtraukiant užsienio lietuvių;
- puoselėti Lietuvos istorinę atmintį ir diplomatinės tarnybos palikimą, pristatyti istoriniais faktais ir jų mokslinė analize paremtą Lietuvos istorijos naratyvą;
- remti Lietuvos kultūros institucijų pastangas, ieškant Lietuvos kultūros paveldui svarbių lituanistinių kolekcijų ir jas grąžinant į Lietuvą, bei skleisti Lietuvos tautinių mažumų kultūrinį paveldą užsienyje;
- minėti Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtus metus bei kitas reikšmingas datas / temas užsienyje;
- stiprinti bendradarbiavimą tarp Lietuvos ir užsienio valstybių, įgyvendinant bendrus kultūros projektus, tarp jų – ir tarptautinėse organizacijose“ (Užsienio reikalų ministerija, 2020–2022, p. 3).

Pažymėtina, kad šios Viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairės nėra oficialus teisės aktas, tačiau jomis rekomenduojama vadovautis, planuojant ir vykdant ministerijos ir Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybių veiklą viešosios ir kultūrinės diplomatijos srityje. Nepaisant tokio neoficialaus dokumento statuso, manytina, kad šio dokumento atsiradimas yra reikšmingas žingsnis nuoseklesnės kultūrinės diplomatijos koncepcijos vystymo kryptimi. Gairės remiasi ir savotiškai iškristalizuoja Vyriausybės ir pačios ministerijos strateginiuose dokumentuose numatytus prioritetus, be to, siekia atsižvelgti į kitų institucijų, tai yra Seimo ir Kultūros ministerijos, veiklos dokumentus. Gairėse taip pat daroma nuoroda į kultūros ministro patvirtintą Kultūros tarptautiškumo politikos koncepciją, kuri ne tik apibrėžia kultūros tarptautiškumo diplomatinę vertę, bet yra kur kas išsamesnis ir nuoseklesnis kultūros tarptautiškumo ir tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo klausimais dokumentas, prie kurio dar bus grįžtama analizuojant kultūros politikos srities dokumentus ir santykį su kultūrine diplomatija.

Nors Užsienio reikalų ministerijos suformuotos Gairės yra gan lakoniško turinio dokumentas, jų nuostatos vis dėlto pagrindžia kultūrinės diplomatijos fenomeno reikšmę, taip pat nustato pagrindinius kultūrinės diplomatijos tikslus ir prioritetus, tikslinę auditoriją. Aiškiai suformuluoti šie elementai yra, be abejonės, reikšmingi praktiniam kultūrinės diplomatijos priemonių įgyvendinimui. Gairės taip pat pagrindžia kultūrinės diplomatijos, kaip valstybės „švelniosios“ galios ir vieno iš instrumentų siekiant užsienio politikos tikslų, reikšmę, taip pat įvardija šią diplomatijos formą kaip svarbią prielaidą valstybės žinomumui stiprinti ir teigiamam valstybės įvaizdžiui formuoti. Taigi kultūrinė diplomatija yra traktuojama kaip viešosios diplomatijos dalis.

Kita vertus, pastebėtina, kad Gairės taikomos bendrai tiek viešajai diplomacijai, tiek kultūrinei diplomacijai, nedarant aiškios šių sričių skirties, neišskiriant jų specifiškumo. Be to, galima pastebėti, jog kai kurios gairių nuostatos yra pernelyg bendrinės. Pavyzdžiui, apibrėžiant tikslinę viešosios ir kultūrinės diplomacijos auditoriją nustatoma, kad ją sudaro „Lietuvos ir užsienio šalių visuomenė, diplomatiniai atstovai rezidavimo / akreditavimo šalyse ir tarptautinėse organizacijose, valstybinių ir savivaldos institucijų atstovai, nevyriausybinių organizacijų, nuomonių formuotojai, žurnalistai, politologai, lietuviai užsienyje, sporto ir švietimo, verslo, meno ir mokslo atstovai.“ Nors ir nurodoma, kad kiekvienas projektas turi būti orientuotas į aiškiai apibrėžtą tikslinę auditoriją, iš Gairių nuostatų nėra aišku, konkrečiai kokioms grupėms, valstybėms ir pagal kokias tematikas turėtų būti teikiamas projektinis veiklų prioritetas. Tėra pateikiama nuoroda, kad prioritetinis veiklos laukas apibrėžiamas atsižvelgiant į „bendruosius užsienio politikos ir ekonominės diplomacijos prioritetus, Lietuvai reikšmingo kultūros paveldo, esančio užsienyje, išsaugojimą, Lietuvos Respublikos kultūros atašė rezidavimo šalis bei valstybes, kuriose ženkli lietuvių diaspora.“ Žvelgiant į tai, kad Gairės formuluojamos konkrečiam laikotarpiui, 2020-2022 metams, manytina, kad galėtų būti išskiriami konkretesni prioritetai konkretiems metams, pavyzdžiui, nustatomos konkretus istorinis naratyvas, temos, konkretūs kultūros projektai su užsienio valstybėmis, taip pat pagal Lietuvos Respublikos Seimo paskelbtus metus iš jų gausos išrenkamos reikšmingiausios minėtinos datos ar temos. Tai gerokai palengvintų Lietuvos Respublikos diplomatinių atstovybių, teikiančių kultūrinės diplomacijos srities projektus, veiklą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Gairėse reikšminga vieta skiriama viešosios ir kultūrinės diplomacijos veiklos vertinimui. Gairės nustato, kad projektai, inicijuoti ir vykdomi diplomatinių atstovybių užsienyje, vertinami atsižvelgiant į:

- „sukurtas ilgalaikės, tęstinės bendradarbiavimo partnerystės ir regioninės jungtis;
- profesionaliojo ir tarptautiniu mastu aktualaus Lietuvos kultūros ir meno potencialo panaudojimą;
- esamos tikslinės auditorijos pasiekimą ir naujos auditorijos pritraukimą;
- atstovybių pastangas rasti papildomus finansavimo ir paramos šaltinius projektų įgyvendinimui;
- efektyvų bendradarbiavimą su Lietuvos Respublikos kultūros atašė;
- aktyvią viešosios ir kultūrinės diplomacijos projektų komunikaciją;
- glaudžią skaitmeninės diplomacijos ir viešosios ir kultūrinės diplomacijos sąveiką.“

(Užsienio reikalų ministerija, 2020–2022, p. 4).

Pastebėtina, kad kai kurie iš šių vertinamųjų kriterijų taip pat būdingi ir kultūros politikos sektoriuje veikiančioms institucijoms, t. y. jie pasitelkiami vertinant nacionalinius ar tarptautinius kultūros sklaidos projektus. Manytina, kad platesnis kultūros srities gerosios praktikos pasitelkimas kultūrinės diplomatinės srityje būtų naudingas ir būtinas tolesniam kultūrinės diplomatinės veiklų tobulinimui ir plėtočiai. Kultūros institucijų projektų atrankos ir vertinimo gerosios praktikos galėtų būtų pasitelkiamos kultūrinės diplomatinės projektų atrankos etape, jų vertinime, taip pat nustatant jų poveikį.

2.1.3. Kultūros politiką reglamentuojantys teisės aktai

Prieš tai buvusiose skyriuose nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teisės aktai kultūrinės diplomatinės sritį iš esmės priskiria užsienio politikos sričiai ir pagrindinė atsakomybė ją įgyvendinant turėtų tekti Užsienio reikalų ministerijai. Nepaisant to, svarbu pažymėti, kad nagrinėjamas kultūrinės diplomatinės fenomenas glaudžiai siejasi su kultūros politikos sritimi, kuri taip pat veikia tarptautinėje plotmėje. Jau mokslinės literatūros analizės dalyje išsiaiškinta, kad vertinant atskirus kultūrinės diplomatinės aspektus, šis reiškinys įgauna platų prasmų spektrą ir dažnai sunku įvertinti, ką galimą laikyti kultūrine diplomatija, o kas lieka už šios sąvokos ribų. Taip pat minėta, kad praktikoje ši sąvoka dažnai vartojama ir niveliuojama kartu su kitomis sąvokomis, tokiomis kaip tarptautinis kultūrinis bendradarbiavimas, tarpvalstybiniai kultūriniai santykiai, kurios iš esmės priskirtinos kultūros politikos laukui. Taip pat paminėtina ganėtinai nauja kultūros tarptautiškumo politikos sąvoka, kuri, apibrėždama kultūros tarptautiškumo kuriamas vertes, kartu siekia nustatyti ir suderinti kultūros ir užsienio politikos tarpusavio ryšį. Tai neabejotai daro įtaką ir kultūrinės diplomatinės koncepcijos plėtojimui atitinkamų Lietuvos politikos formuotojų sąmonėje. Tai patvirtina ir vienas svarbus praktinis momentas – Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane, patvirtintame Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“, visi numatyti uždaviniai ir veiksmai, susiję su kultūros tarptautiškumo iniciatyvomis ir kultūrinės diplomatinės veiklomis, priskirti Kultūros ministerijai. Paradoksalu, bet Kultūros ministerija taip pat yra numatyta kaip pagrindinė atsakinga institucija, o Užsienio reikalų ministerija tik kaip dalyvaujanti vykdant 2.5.2 punkte numatytą uždavinį „peržiūrėti ir susisteminti kultūros diplomatinės išteklius ir veiklas, sukurti novatorišką ir tvarią kultūrinės diplomatinės koncepciją“. Tai atskleidžia, kaip stipriai kultūros ir užsienio politikos sritys yra persipynusios.

Taigi, siekiant tyrimo nuoseklumo, yra reikšminga įvertinti kultūrinės diplomatijos ryšį su kultūros politika ir nagrinėti pagrindinius kultūros politikos srities dokumentus.

Analizuojant su kultūros politika susijusius dokumentus, atkreiptinas dėmesys į tai, kaip juose apibrėžiamas kultūros tarptautiškumo ir tarpvalstybinių santykių ryšys. Kultūros politikos srities dokumentų analizę tikslinga pradėti nuo Lietuvos kultūros politikos kaitos gairių, patvirtintų Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XI-977, kurios yra vienas iš pamatinių kultūros politikos strateginių dokumentų. Šiomis gairėmis siekta atnaujinti Lietuvos kultūros politikos modelį. Siekiant šio tikslo, dešimtoji iš dešimties Politikos kaitos gairių taip pat numato, kad būtina „konceptualiai, kryptingai siekiant ilgalaikių tikslų, skleisti Lietuvos kultūrą užsienyje“. Aktyvesnio Lietuvos kultūros pristatymo užsienyje poreikis grindžiamas tuo, kad „kultūrų dialogas rodo šalies politinį, ekonominį stabilumą, leidžia pažinti jos gyventojų vertybes, gyvenimo būdą, kūrybingumą ir išprusimą, skatina idėjų ir informacijos mainus, ugdo kitų kultūrų savitumo suvokimą“, be to „tiesioginiai kultūrų mainai ir bendradarbiavimas stiprina abipusį supratimą, atvirumą, pasitikėjimą šalimi ir jos žmonėmis.“ Dokumente taip pat pažymimi tokios kryptingos kultūros sklaidos užsienyje tikslai ir nauda – tikimasi, kad tai didins kultūros atvirumą, stiprins politinius ir ekonominius ryšius, gerins Lietuvos įvaizdį. Šioje vietoje svarbu atkreipti dėmesį, kad paskutiniai du aspektai ypač siejasi su įprastai teorijoje kultūrinei diplomacijai priskiriamomis funkcijomis, tai yra – stiprinti, plėtoti santykius tarp valstybių, didinti tarpusavio supratimą, formuoti teigiamą valstybės įvaizdį. Gairėse taip pat išryškintos pagrindinės su kultūros sklaida užsienyje susijusios problemos – sklaidos užsienyje fragmentiškumas, jos aiškių kryptų ir tikslų nebuvimas, veiksmingos kultūros sklaidos užsienyje koordinavimo sistemos trūkumas. Šios gairės, kaip reikšmingas politinis dokumentas, būtent ir numato būtinybę spręsti šias problemas ir tokiu būdu stiprinti kultūros sklaidą užsienyje. Jos akcentuoja Lietuvos valstybės poreikį aktyviai skleisti užsienyje savo kultūrą ir taip gerinti savo įvaizdį, stiprinti politinius ir ekonominius ryšius su kitomis valstybėmis. Šie tikslai taip pat yra būdingi ir kultūrinei diplomacijai, todėl per šią prizmę kultūros sklaidos užsienyje sritis gali būti vertinama kaip užsienio politikos dalis. Vis dėl to pati kultūrinės diplomatijos sąvoka šiose gairėse ir kituose kultūros politikos srities dokumentuose nėra minima, todėl kultūros sklaidos užsienyje sąvoka neturėtų būti savaime prilyginama kultūrinei diplomacijai.

Galime pastebėti, kad kultūros sklaidos užsienyje tikslai formuluojami ir kituose Kultūros ministerijos veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose. Pavyzdžiui, Kultūros ministerijos nuostatuose vienu iš šios institucijos tikslų aiškiai įvardijamas valstybės politikos nacionalinės kultūros sklaidos užsienyje srityje formavimas, organizavimas, koordinavimas ir jos įgyvendinimo kontroliavimas (Vyriausybė, 2020 03 10). Ministerijos strateginiuose dokumentuose

formuluojami tikslai, uždaviniai ir priemonės taip pat susiję su kultūros sklaidos užsienyje politika, pavyzdžiui, Kultūros ministerijos 2017-2019 metų strateginiame plane keliamas analogiškas tikslas – „skatinti Lietuvos profesionaliojo meno kūrybą, meno ir kultūros sklaidą Lietuvoje ir užsienyje“ (Kultūros ministras, 2016 11 18). Iš šių dokumentų galime išvelgti, kad kultūros sklaida yra iš esmės suprantama kaip kultūros politikos dalis, savyje neturinti papildomų tikslų, kokių įprastai turi kultūrinė diplomacija užsienio politikos įgyvendinime. Kultūros sklaida užsienyje čia reiškia paprasčiausiai pačios kultūros viešinimą ir plėtrą užsienyje.

Vėlesniuose strateginiuose planuose pradėta naudoti „kultūros tarptautiškumo politikos“ formuluotė, kurios apibrėžimas šiek tiek aiškiau apibūdina kultūros ir jos sklaidos užsienyje santykį su kitomis tarpvalstybinių santykių sritimis. Kultūros ministerijos 2018–2020 metų strateginiame plane yra išskiriama atskira dalis būtent šiai politikos sričiai ir apibrėžiamas jos tikslas: „stiprinti Lietuvos kultūros ir kūrybinį potencialą ir žinomumą tarptautiniu mastu, skatinant kokybinį kultūros sektoriaus atsinaujinimą ir tarptautinį vaidmenį, plėtoti diplomatinę, ekonominę ir socialinę kultūros tarptautiškumo dimensijas, pereiti prie integruoto kultūros tarptautiškumo politikos koordinavimo modelio“ (Kultūros ministras, 2018 02 21). Pastebėtina, kad šioje formuluotėje pirmą kartą išskiriamos ir kitos kultūros tarptautiškumo dimensijos. Būtent diplomatinė dimensija labiausiai ir siejasi su kultūrine diplomacija. Su pastarąja taip pat glaudžiai susijusi strateginiame plane nustatyta priemonė „įgyvendinti valstybės šimtmečio minėjimo kultūros programas užsienyje“, kuri, be to, įvardyta kaip vienas svarbiausių kultūros tarptautiškumo politikos diplomatinių prioritetų 2018 metais, siekiant organizuoti Lietuvos valstybės atkūrimo renginius užsienyje. Taigi galime išvelgti, kad kultūra pasitelkiama diplomatiniais, su užsienio politika susijusiems tikslams įgyvendinti, ir Kultūros ministerija prie to taip pat prisideda. Kita vertus, dauguma kitų kultūros politikos strateginių dokumentų nuostatų ir nustatomų priemonių kultūrą pirmiausia vis dėlto traktuoja ne kaip priemonę ar instrumentą, tačiau kaip siekiamą rezultatą. Pagrindinis tikslas yra stiprinti, viešinti pačią kultūrą, skatinti jos plėtrą – būtent tai yra centrinė ašis, o ne kitų valstybinių užsienio politikos tikslų siekimas.

Šiais nagrinėjamais aspektais taip pat reikšminga paminėti dar vieną dokumentą – 2016 m. Kultūros ministerijos užsakytą ir Viešosios politikos ir vadybos instituto atliktą galimybių studiją „Lietuvos kultūros tarptautiškumo politikos formavimo ir įgyvendinimo tobulinimas“. Šis studija formuoja aiškią skirtį tarp kultūros tarptautiškumo politikos kultūrinių tikslų bei kitų – ekonominių, diplomatinių, socialinių – tikslų, kuriuos įgyvendinant yra pasitelkiama kultūra. Kaip nurodoma dokumente, visi šie tikslai remiasi skirtingomis logikomis ir kai kuriais atvejais net gali vienas kitam prieštarauti, tačiau vis dėlto turi būti siekiama jų suderinamumo. Pažymima ir tai, kad diplomatinių tikslų centrinis akcentas yra produktyvūs diplomatiniai santykiai tarp šalių, o

„kultūra gali būti naudojama kaip įrankis diplomatiniams santykiams užmegzti ir palaikyti bei kaip „minkštosios galios“ mechanizmas siekiant įtakoti santykius su kitomis šalimis“ (Viešosios politikos ir vadybos institutas, 2016, p. 16). Taigi neabejotina, kad kultūra gali būti pasitelkiama viešosios diplomatijos naudai ir tokio pobūdžio tarptautinės veiklos gali stiprinti tarpkultūrinį dialogą, sukurti pagrindus valstybės užsienio politikos tikslų siekimui.

Remiantis šios galimybių studijos išvadomis buvo parengta Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcija. Nagrinėjant šį dokumentą galime kur kas aiškiau įžvelgti kultūros tarptautiškumo politikos ir kultūrinės diplomatijos skirtumus ir apibrėžti jų santykį. Čia kultūros tarptautiškumas apibrėžiamas kaip „kultūros tarptautinio matmens plėtojimas, siekiant stiprinti kūrėjų, kultūros srities specialistų ir kultūros organizacijų potencialą tarptautiniu mastu ir skatinti kultūros raiškos įvairovę“ (Kultūros ministras 2018 12 18, 3.2 punktas), o pati kultūros tarptautiškumo politika suvokiama kaip horizontali sritis, kuri turi atsižvelgti ir derinti jau minėtų keturių skirtingų sričių tikslų ir skirtingų kultūros verčių įgyvendinimą. Tuo tarpu kultūrinė diplomatija dokumente apibūdinama kaip įrankis, pasitelkiamas „valstybės žinomumui užsienyje stiprinti ir teigiamam valstybės įvaizdžiui formuoti, diplomatiniams santykiams plėtoti bei sukuria palankią terpę santykių su kitomis šalimis plėtojimui, užsienio lietuvių įsitraukimui.“ Kultūrinė diplomatija suvokiama kaip pagrindas palankiam dvišaliam ir daugiašaliam bendradarbiavimui ir pasitikėjimui tarp šalių kurti.

Taigi matoma, kad nagrinėjamos kultūros tarptautiškumo ir kultūrinės diplomatijos sąvokos, nors ir įgyvendina skirtingus politinius tikslus, yra glaudžiai susijusios. Viena vertus, kultūros tarptautiškumas pirmiausia orientuotas į kultūrinius tikslus ir kultūrinės vertės kūrimą – siekiama skatinti kultūros raiškos įvairovę, aktualizuoti savo kūrėjų veiklą tarptautiniame kontekste. Kita vertus, kultūrinė diplomatija taip pat gali būti suvokiama kaip kultūros sklaida užsienyje, tačiau jos tikslų kitoniškumas ir įgyvendinimo specifika ją perkelia iš kultūros politikos srities į užsienio politikos sritį. Kultūrinė diplomatija iš esmės veikia tame pačiame kultūros sklaidos užsienyje lauke, tačiau esminė skirtis yra ta, kad ji per kultūrą turėtų įgyvendinti būtent diplomatinius, užsienio politikos tikslus. Taip pat svarbu tai, kad šių abiejų sąvokų ašis yra kultūra. Tad galime manyti, kad be stiprios vertybėmis grįstos kultūros, išvystyto jos lauko ir efektyvios sklaidos nebus ir efektyvios kultūrinės diplomatijos. Iš kitos pusės, sėkmingas kultūrinės diplomatijos vystymas taip pat gali suteikti naujų galimybių ir pačiam kultūros sektoriui, nacionalinės kultūros plėtrai. Todėl svarbu, kad įgyvendinant kultūros tarptautiškumo politiką būtų siekiama suderinti šiuos iš pirmo žvilgsnio skirtingus, bet kartu ir vienas nuo kito priklausančius tikslus.

Minėti skirtingi tikslai neišvengiamai lemia skirtingus šiame lauke veikiančių institucijų interesus, kuriuos būtina derinti ir koordinuoti tarpusavyje. Šiuo aspektu ypač reikšmingas Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcijos VII skyrius, kuris nustato šios politikos integruoto koordinavimo modelį, pagal kurį Kultūros ministerija kultūros tarptautiškumo politikos sąsajas su užsienio politikos ir ūkio politikos tikslais koordinuoja su Užsienio reikalų ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija ir Vyriausybės kanceliarija. Šiam tikslui yra įsteigta minėtų institucijų atstovų ir kultūros tarptautiškumo ekspertų Kultūros tarptautiškumo politikos integruoto valdymo grupė (toliau – Grupė), kuri, be kita ko, teikia išvadas ir siūlymus dėl: „efektyvesnio kultūros potencialo panaudojimo valstybės užsienio ir ūkio politikos srityse; kultūros įtraukimo įgyvendinant strategines Lietuvos įvaizdžio formavimo kryptis ir prioritetus; diplomatinio atstovavimo kultūros sričiai tinklo tobulinimo“. Šios nuostatos iš esmės sudaro pagrindą efektyvesniam kultūrinės diplomatijos ir kultūros politikos užsienyje įgyvendinimui. Ar toks numatytas koordinavimas realiai veikia, ar jis yra pakankamas ir kiek efektyvus – tokį klausimą tikslinga kelti trečioje darbo dalyje atliekamo kokybinio Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimo metu.

Kita svarbi Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcijoje įtvirtinta nuostata numato, kad kultūros tarptautiškumo politiką Lietuvoje įgyvendina visas kultūros sektorius⁵. Taigi šioje srityje veikia platus subjektų ratas. Be jau minėtos Kultūros ministerijos, koordinuojančios tam tikrus savo veiklos klausimus su Užsienio reikalų ministerija ir kitomis institucijomis, taip pat paminėtinos kitos tikslinės kultūros tarptautiškumo skatinimo priemonės įgyvendinančios institucijos – Lietuvos kultūros institutas ir Lietuvos kino centras, taip pat Lietuvos kultūros taryba, kuri įgyvendina kultūros tarptautiškumą skatinančias priemones, valstybės lėšomis finansuodama kultūros projektus. Šio darbo objektas nėra šių iš esmės kultūros politiką įgyvendinančių subjektų veiklą. Tačiau, vertinant tai, kad kultūrinė diplomatija iš esmės veikia tame pačiame kultūros sklaidos užsienyje lauke, tikslinga kelti klausimą, kokią įtaką šie veikėjai gali turėti kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo procesui.

2.1.4. Lietuvos Respublikos kultūros atašė veiklos reglamentavimas

Praktikoje Lietuvos kultūrinė diplomatija dažnai siejama su kultūros atašė veikla, todėl tikslinga išnagrinėti kultūros atašė veikimo modelio reglamentavimą. Pagrindinis dokumentas,

⁵ Tai yra „nacionalinės, valstybinės, savivaldybių kultūros įstaigos, privatūs ir ne pelno siekiantys juridiniai asmenys, asocijuotos struktūros, taip pat fiziniai asmenys – kūrėjai ir kultūros srities specialistai“ (Koncepcijos 9 punktas).

apibrėžiantis kultūros atašė veiklą, yra Kultūros atašė darbo vadovas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2015 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. IV-329.

Šio dokumento esminės nuostatos atskleidžia tai, kad kultūros atašė iš esmės yra priskirtas Kultūros ministerijos veiklos laukui. Šiame dokumente įtvirtinama, kad kultūros atašė veiklos kryptis ir prioritetus nustato kultūros ministras, o kultūros atašė veiklos programas koordinuoja ir administruoja, bendradarbiauja jas sudarant ir įgyvendinant biudžetinė įstaiga Lietuvos kultūros institutas (4 punktas), savo veikloje kultūros atašė iš esmės vadovaujasi Lietuvos Respublikos kultūros politiką reglamentuojančiais teisės aktais, kultūros ministro valdymo sričių strateginiais veiklos planais ir kitais jų veiklą reglamentuojančiais teisės aktais (6 punktas).

Kita vertus, atašė skiriamas arba perkeliamas kultūros ministro įsakymu, esant rašytiniam užsienio reikalų ministro pritarimui, taip pat buvimo valstybėje laikotarpiu jis yra diplomatinės atstovybės diplomatinio personalo narys, tiesiogiai pavaldus kultūros ministrui ir diplomatinės atstovybės vadovui (3 punktas), galiausiai jis yra atskaitingas ir kultūros ministrui. Taigi reglamentavimu yra nustatomas dvigubas atašė pavaldumas, kuris susieja šią pareigybę ne tik su kultūros, bet ir su užsienio politikos sritimi. Visgi minėtu dokumentu apibrėžiamas atašė tikslas – „plėtoti Lietuvos kultūros tarptautiškumą kultūros raiškos įvairovei skatinti, kūrybinių produktų ir kultūros paslaugų kokybei gerinti ir konkurencingumui stiprinti, prisidedant prie atviros ir dinamiškos, gebančios veikti nuolat kintančiame pasaulyje, visuomenės kūrimo“ (7 punktas), kuris atskleidžia, kad pagrindinės atašė vykdomos funkcijos siejasi su kultūros politikos lauku.

Nors toliau dokumente taip pat nurodoma, kad atašė „pagal kompetenciją padeda įgyvendinti Lietuvos Respublikos užsienio politiką“, be to, kad atašė teikia atstovybės vadovui konsultacijas ir rašytinę informaciją metiniam atstovybės planui ir ataskaitai (16.7 punktas), detaliau šis prisidėjimo prie užsienio politikos įgyvendinimo procesas nėra paaiškinamas. Iš esmės iš esamo reglamentavimo nėra aišku, kokia apimtimi ir koku būdu kultūros atašė prisideda prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo. Atrodytų, kad šiame dokumente kultūrinės diplomatijos sąvokos yra vengiama ir apie tokią veiklą galima numanyti tik netiesiogiai⁶. Tiesa, dokumente taip pat yra nurodoma, kad kultūros atašė, teikdamas informaciją apie savo veiklą visumą, be visų kitų nurodytų gausybės veiklų, turi teikti informaciją ir apie kultūrinės diplomatijos veiklas, o prie tokių veiklų pavyzdžių yra paminėti „priėmimai, kalbos, apdovanojimai, sveikinimai“ (36 punktas).

⁶ Pavyzdžiui, iš tokių Atašė darbo vadovo nuostatų, kurios numato, kad „tarptautinis bendradarbiavimas kultūros srityje prisideda prie diplomatinio santykių plėtojimo, vystomojo bendradarbiavimo politikos įgyvendinimo ir ryšių su užsienio lietuviais stiprinimo“ (14 punktas) ir, kad atašė, teikdamas prioritetą projektams, taip pat turi įvertinti, ar jie prisideda prie minėtų diplomatinio tikslo (10.4 punktas).

Atsižvelgiant į nagrinėjamas atašė veiklos reglamentavimo nuostatas, manytina, kad toliau atliekant praktinį darbo tyrimą tikslinga detaliau ištirti, kaip kultūros atašė dalyvauja kultūrinės diplomatijos procese, taip pat kokie iššūkiai kyla dėl reglamentavimo nustatyto atašė dvigubo pavaldumo.

2.1.5. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys kultūros srityje

Atsižvelgiant į tai, kad, kaip aptarta šio darbo 1.4.2 poskyryje, J. M. Mitchell kultūrinės diplomatijos apibrėžimą susieja su tarptautinių sutarčių, kuriomis formalizuojami ir skatinami kultūriniai santykiai, sudarymu ir jų įgyvendinimu, tikslinga aptarti Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis kaip galimai reikšmingą kultūrinei diplomatijai šaltinį.

Pirmiausia reikia išskirti tarptautines daugiašales sutartis, kurios numato tam tikrus įsipareigojimus ir kartu siekia palengvinti bei skatinti kultūrinius santykius Tarp jų paminėtina Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Konstitucija ir kitos konvencijos, pavyzdžiui, Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija, UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvencija, 1992 m. pataisyta Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija, Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija, Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvencija (LRKM, 2021 06 10).

Kita svarbi tarptautinių susitarimų grupė – tai įvairūs dvišaliai susitarimai su užsienio valstybėmis dėl aktyvesnio bendradarbiavimo kultūros srityje. Remiantis Užsienio reikalų ministerijos interneto svetainėje pateiktais duomenimis, Lietuvos Respublikos ar jos Vyriausybės vardu, yra sudaryta apie 40 tarptautinių sutarčių, susijusių su kultūros sritimi⁷. Analizuojant šiuos susitarimus matyti, kad savo tikslais, turiniu ir teksto formuluotėmis jie yra iš esmės panašūs. Dauguma jų įtvirtina panašaus pobūdžio nuostatas, kuriose atsispindi šalių siekiai plėtoti abipusį supratimą, užtikrinti sklandų bendradarbiavimą, stiprinti draugiškus dviejų valstybių santykius, stiprinant ir plėtojant bendradarbiavimą kultūros srityje⁸. Šiuose susitarimuose paprastai

⁷ Pavyzdžiui, su tokiomis valstybėmis kaip Bulgarija, Graikija, Ispanija, Italija, Izraelis, Jungtinė Karalystė, Kinija, Kolumbija, Lenkija, Rumunija, Slovėnija, Suomija, Turkija, Ukraina, Uzbekistanas, Venesuela, Vengrija, Indija, Rusija, Meksika, JAV, Prancūzija, Mongolija, Serbija, Juodkalnija, Egiptas, Kroatija, Azerbaidžanas, Argentina, Brazilija, Čekija, Armėnija, Kazachstanas, Korėjos Respublika, taip pat su Šventuoju Sostu.

⁸ Pavyzdžiui, naujausiai sudaryti: Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Korėjos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros, meno, švietimo, mokslo, jaunimo reikalų ir sporto srityse; Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Kazachstano Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo švietimo, mokslo, kultūros ir meno srityse; Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Armėnijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros srityje; Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Brazilijos Federacinės

nustatoma, kad šalys skatina ir remia savo atitinkamų valstybinių ir nevalstybinių institucijų, įstaigų ir organizacijų bendradarbiavimą kultūros srityse, skatina jas keistis informacija ir patirtimi įvairiose meno ir kultūros srityse, taip pat skatina kūrėjų dalyvavimą kitos šalies festivaliuose, vykdyti bendrus projektus, remia teatro trupių, muzikos atlikėjų gastroles ir pasirodymus, meno ir muziejų parodų mainus, festivalius, konkursus, muges, konferencijas, seminarus ir kitus renginius profesionalaus meno srityse ir panašiai. Taip pat daugumoje tokių susitarimų numatoma, kad šalys bendradarbiauja kultūros paveldo apsaugos srityje, imasi priemonių abiejų valstybių neteisėtai išvežtoms kultūros vertybėms grąžinti.

Taip pat pastebėtina, kad pastaruoju metu, siekiant stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą kino srityje, pradėta sudaryti susitarimus su užsienio valstybėmis dėl bendros kino filmų gamybos. Pirmasis toks susitarimas sudarytas su Prancūzija 2015 metais, antrasis – su Izraeliu 2022 metais. Pažymėtina, kad šie tarptautiniai susitarimai savo turiniu yra gana detalūs, pavyzdžiui, įtvirtina konkrečias sąlygas ir reikalavimus bendros gamybos kinematografiniams kūriniams, numato lengvatų taikymą⁹. Tokie susitarimai suteikia palankesnes galimybes bendradarbiaujančių šalių filmų gamintojams gauti valstybinį projekcinį finansavimą, taip pat suteikia galimybes platesniems filmų pristatymams. Kaip teigiama Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos pranešime spaudai dėl susitarimo su Izraeliu, šis susitarimas, „aiškiai apibrėždamas tarpvalstybinį bendradarbiavimą filmų gamybos skatinimo srityje, atveria didesnes galimybes Lietuvos ir Izraelio kūrėjams, taip pat ir pritraukiant papildomą finansavimą“ ir „leis dar labiau sustiprinti Lietuvos kino srities konkurencingumą tarptautiniu mastu“ (LRKM, 2022 01 07).

Atlikus tarptautinių susitarimų kultūros srityje turinio analizę, galime daryti išvadą, kad juose iš esmės nustatomi pagrindiniai bendradarbiavimo kultūros srityje siekiai, pateikiamos tam tikros gairės dėl tokio bendradarbiavimo būdų ir sričių. Šie susitarimai gali būti traktuojami kaip aiški valstybių politinės valios išraiška plėtoti tarpkultūrinius santykius ir kaip aiškus signalas šių valstybių kultūros organizacijoms vykdyti tokį bendradarbiavimą su konkrečios kitos šalies kultūrinėmis organizacijomis. Taigi iš esmės nustatomi bendri principai ir siekiai, sukuriamą palanki politinė aplinka kultūriniam bendradarbiavimui vystyti, tačiau pats procesas ir jo turinys nėra detalios apibrėžiami. Tiesa, kai kurie susitarimai numato, kad šalys sudaro dvišales dvimetes ar trimetes vykdomąsias bendradarbiavimo kultūros srityje programas, kuriose jau daugiau nustatoma abipusio bendradarbiavimo tvarka ir finansinės sąlygos. Visgi pastebėtina, kad už minėtų susitarimų ir juos įgyvendinančių programų rengimą ir sudarymą yra atsakinga Kultūros

Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros srityje; Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Argentinos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo, turizmo ir sporto srityse.

⁹ Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendros kino filmų gamybos.

ministerija ir ši veiklos sritis aiškiai susieta su tarptautinių kultūrinių santykių plėtra. Konkrečiai kokią vietą ir funkciją tokie susitarimai atlieka Lietuvos kultūrinės diplomatijos procese nėra aišku, kadangi teisės aktuose tai nėra reglamentuota.

2.2. Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelio apibrėžimo problematika

Remiantis atlikta Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo analize, matome, kad užsienio politiką reglamentuojantys ir su Užsienio reikalų ministerijos veikla susiję teisės aktai ir dokumentai kultūrinės diplomatijos sritį iš esmės traktuoja pagal tradicinę kultūrinės diplomatijos sampratą ir priskiria šį reiškinį viešosios diplomatijos sričiai. Kultūrinė diplomatija suvokiama kaip priemonė ir instrumentas, kuriuo siekiama stiprinti ir pristatyti valstybės įvaizdį, gerinti tarptautinius santykius. Šie tikslai iš esmės atitinka tradicinę kultūrinės diplomatijos sampratą, kuri per ilgą laiką yra nusistovėjusi ir vyraujanti mokslinėje literatūroje. Vis dėlto taip pat pastebėtina, kad šios srities reglamentavimas Lietuvoje yra gana neišplėtotas. Užsienio politiką reglamentuojančiuose teisės aktuose kultūrinės diplomatijos sąvoka vartojama gan epizodiškai, ji aiškiai neapibrėžiama. Tik iš pastarųjų kelių metų atskirų Užsienio reikalų ministerijos strateginių dokumentų galima susidaryti kiek aiškesnį vaizdą. Šią aplinkybę ko gero lėmė tai, kad kultūrinės diplomatijos kategorija dar visai neseniai kiek ryškiau pradėta artikuliuoti ir Vyriausybės programose, nors ir šiose programose ji dažniausiai nurodoma kultūros politikos skyriuje, o tai veikusiai parodo, kad šių strateginių dokumentų rengėjai galimai aiškiai nesuvokia kultūrinės diplomatijos sampratos. Apskritai dabartinis Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelis yra neišplėtotas. Vertinant tai, kad kultūrinė diplomatija iš esmės yra užsienio politikos sritis, reikėtų pabrėžti, kad jos reglamentavime pasigendama visapusiškos kultūrinės diplomatijos koncepcijos, kuri ne tik aiškiai apibrėžtų kultūrinės diplomatijos sąvoką, bet ir jos strateginius tikslus, formavimo ir įgyvendinimo procesą, būdus ir priemones, dalyvaujančias institucijas ir jų sąveiką, koordinavimą tarpusavyje. Užsienio ministerijos Viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairių atsiradimas iš dalies bando spręsti šią problemą ir yra reikšmingas žingsnis nuoseklesnės kultūrinės diplomatijos koncepcijos vystymo kryptimi – iškristalizuoja Vyriausybės ir pačios ministerijos strateginiuose dokumentuose numatytus prioritetus, be to, siekia atsižvelgti į kitų institucijų, tai yra Seimo ir Kultūros ministerijos, veiklos dokumentus. Vis dėlto šios Gairės nėra oficialus teisės aktas ir apsiriboja tik ministerijos ir diplomatinės atstovybių veikla viešosios ir kultūrinės diplomatijos srityje. Gairėse nustatyti tikslai yra gana bendro pobūdžio, jie galėtų būti labiau konkretizuoti ir įvardyti konkretesnius užsienio politikos siekius bei prioritetus.

Kita vertus, kultūros politikos reglamentavimas, susijęs su tarptautiniu kultūriniu bendradarbiavimu ir kultūros tarptautiškumo politika, yra kur kas labiau išplėtotas. Pastaraisiais metais parengta Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcija atsako į daugelį iki tol kilusių neaiškumų ir siekia juos spręsti. Paradoksalu, tačiau būtent šis kultūros politikos srities dokumentas taip pat pirmą kartą teisės aktuose apibrėžia ir kultūrinės diplomatinės sąvoką. Čia kultūrinė diplomacija apibūdinama kaip įrankis, pasitelkiamas valstybės žinomumui užsienyje stiprinti ir teigiamam valstybės įvaizdžiui formuoti, diplomatiniams santykiams plėtoti bei sukuria palankią terpę santykių su kitomis šalimis plėtojimui, užsienio lietuvių įsitraukimui. Tai iš esmės atitinka kultūrinės diplomatinės kaip viešosios diplomatinės dalies suvokimą. Aiškiai suvokiant, kad kultūra gali būti pasitelkiama viešosios diplomatinės naudai ir kad kultūrinė diplomacija iš esmės veikia tame pačiame kultūros sklaidos užsienyje lauke, minėta koncepcija taip pat siekiama skirtingus kultūrinius ir diplomatinis tikslus suderinti ir praktiniame lygmenyje – ji įtvirtina kultūros tarptautiškumo politikos integruoto koordinavimo modelį. Toks modelis vertintinas kaip ypač reikšmingas, kadangi sudaro prielaidas atitinkamoms institucijoms ieškoti bendrų sprendimų ir sutarimo, ir susiderinti jų skirtingų politikų – kultūros ir užsienio – tikslus, ir toliau sėkmingai koordinuotai veikti bendrame lauke.

Apibendrinant antrajame skyriuje atliktą teisės aktų analizę, galima daryti išvadą, kad minėto kultūros sklaidos užsienyje lauko reglamentavimas kultūros politikos srityje yra gerokai labiau išvystytas ir konceptualizuotas nei tiesiogiai už kultūrinę diplomaciją atsakingos Užsienio reikalų ministerijos dokumentuose. Tai taip pat parodo, kad Kultūros ministerija yra gerokai aktyvesnė šiame bendrame lauke – ji iš esmės valdo kultūros atašė tinklą, rengia ir sudaro tarptautinius susitarimus kultūrinio bendradarbiavimo srityje, taip pat turi savo aiškią tarptautiškumo politikos koncepciją ir jos pagrindu įsteigtą koordinavimo grupę, kuriai vadovauja ir kurioje siekia derinti interesus su Užsienio reikalų ministerija bei kitomis institucijoms. Šios įžvalgos leidžia konstatuoti, kad, viena vertus, dabartinis susiformavęs Lietuvos kultūrinės diplomatinės modelis yra labai specifiškas, kadangi kai kurie kultūrinės diplomatinės elementai, kurie įprastai teorijoje ir kitų valstybių praktikoje priskirtini užsienio politikai, Lietuvoje yra perduoti kultūros politikos sričiai. Tai lemia dabartinio Lietuvos kultūrinės diplomatinės modelio apibrėžimo problematiką ir, tikėtina, įgyvendinimo iššūkius. Kita vertus, prioriteto nustatymas nepriklausomai kultūros tarptautiškumo sklaidai ir kultūriniams tikslams galėtų tapti ir tradicinės kultūrinės diplomatinės sampratos pasikeitimo pradžia į šiuolaikiškesnę sampratą, grįstą tarptautinių kultūrinių ryšių, apimančių ilgalaikį įsitraukimą, abipusius interesus ir supratimą, plėtojimu. Tokiu atveju tam tikri nustatyti užsienio politikos tikslai galėtų būti pasiekiami kaip netiesioginis šios veiklos rezultatas. Šiuo aspektu prisimintinas šio darbo 2.1.3 poskyryje įvardytas

Vyriausybės 2021 metais Kultūros ministerijai nustatytas uždavinys „sukurti novatorišką ir tvarią kultūrinės diplomatinės koncepciją“, kuris įgyja dvejopą prasmę, ir klausimas, kuriuo keliu turėtų pasukti lietuviškasis kultūrinės diplomatinės modelis, lieka atviras.

3. LIETUVOS KULTŪRINĖS DIPLOMATIJOS ĮGYVENDINIMO TYRIMAS

Baigiamojo darbo antroje dalyje atlikus pagrindinių Lietuvos kultūros ir užsienio politiką reglamentuojančių teisės aktų analizę, pastebėta, kad kultūrinė diplomacija šiose dviejose politikos srityse yra traktuojama nevienodai. Taip pat nustatyta, kad kultūrinės diplomatijos reglamentavimas Lietuvoje yra gana neišplėtotas, todėl išryškėja poreikis tyrimo, atskleidžiančio praktinį kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo lygmenį, kuris aiškiau atskleistų vykdomo Lietuvos kultūrinės diplomatijos proceso ypatumus ir problematiką, taip pat leistų pateikti galimus šio proceso tobulinimo būdus. Šioje darbo dalyje bus pristatytas atliktas tyrimas, jo metodologija, tikslas ir uždaviniai, analizuojami tyrimo rezultatai ir pateikiamos išvados.

Tyrimo aprašymas

Tyrimo tikslas. Tyrimu siekiama ištirti Lietuvos kultūrinės diplomatijos svarbiausius įgyvendinimo klausimus, identifikuoti šiame procese kylančias problemas ir pateikti jų sprendimo pasiūlymus. Tarp keliamų uždavinių numatyta išsiaiškinti, kaip Lietuvos kultūrinė diplomacija yra suvokiama ir kokia jos samprata vadovaujamas, kaip veikia Lietuvos kultūrinė diplomacija, kaip ji įgyvendinama ir koks jos santykis su valstybės vykdoma užsienio politika, kas yra Lietuvos kultūrinę diplomaciją įgyvendinantys subjektai, kokie yra Lietuvos kultūros atašė veiklos ypatumai ir problematika, įvertinti tarpinstitucinio koordinavimo ypatumus, apibrėžti Lietuvos kultūrinės diplomatijos tikslines auditorijas, kokios priemonės ir būdai pasitelkiami konkrečių sudėtingų valstybių atžvilgiu, kaip keičiasi kultūrinės diplomatijos įgyvendinimas pandemijos laikotarpiu.

Metodologija. Tiriamojoje baigiamojo darbo dalyje naudojamas kokybinio tyrimo metodas, taikant pusiau struktūruoto interviu įrankį. Apklausos vykdomos remiantis išankstiniu interviu planu, kuriame numatyti klausimai, iš anksto apgalvota jų pateikimo seka. Kartu, siekiant plačiau ištirti nagrinėjamą kultūrinės diplomatijos lauką ir jo problematiką, informantams buvo suteikiama laisvė pasisakyti jiems rūpimais klausimais, taip pat pasilikta galimybė interviu metu užduoti papildomus klausimus, neįtrauktus į klausimų planą. Tai susiję su skirtingų apklausiamų subjektų skirtinga veiklos specifika dalyvaujant kultūrinės diplomatijos procese. Visi interviu su informantais atlikti susitikus gyvai arba pokalbio telefonu būdu. Kokybinio tyrimo pusiau struktūruotų interviu klausimų gairės, kuriomis tyrėjas, šio darbo autorius, vadovavosi atlikdamas interviu, pateikiamos šio darbo Priede Nr. 1.

Tyrimo imtis. Tyrimo metu buvo apklaustas platus spektras ekspertų, dirbančių skirtingose Lietuvos Respublikos institucijose. Buvo atlikti šeši pusiau struktūruoti interviu su valstybės tarnautojais, kurie dirba tiesiogiai su kultūrine diplomacija susijusiose kultūros ir užsienio politikos

sirtyse, atlieka funkcijas jas formuojant ir įgyvendinant, taip pat kultūros atašė, dalyvaujančiais kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo procese. Pagrindinės institucijos, kurių ekspertai buvo apklausiami atliekant tyrimą, yra Užsienio reikalų ministerija, Kultūros ministerija, Vyriausybės kanceliarija, Lietuvos kultūros institutas ir Lietuvos kultūros atašė, dirbantys diplomatinėse atstovybėse skirtingose valstybėse. Siekiant užtikrinti tyrimo etiškumą, taip pat esant apklaustų informantų pageidavimui, tyrimo rezultatų aptarime juos identifikuojanti informacija nėra atskleidžiama, o patys pusiau struktūruoti interviu su minėtais valstybės institucijų atstovais nėra skelbiami.

3.1. Kultūrinės diplomatijos sampratos suvokimo problema

Atliktas tyrimas atskleidžia, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo etape pirmiausia yra reikšmingas bendras suvokimas, kas yra toji kultūrinė diplomatija ir kokia jos samprata vadovaujamasi. Kaip teigia Informantas Nr. 2, pati kultūrinės diplomatijos sąvoka dažnai įneša daug painiavos, kadangi apie ją pastaruoju metu daug kalbama ir ji yra paplitusi kaip apimanti „viską, ką mes darome užsienyje“. Kaip paaiškinama, toks platus kultūrinės diplomatijos supratimas ir kalbėjimas apie ją dažnai ateina ir iš paties kultūros sektoriaus įstaigų, kurios bendradarbiauja su aktyviais užsienio valstybių kultūros institutais, vykdo su jais bendrus projektus. Vis dėlto toks platus, visa apimantis supratimas nėra teisingas, nes kultūros sklaida užsienyje dažniausiai turi kultūrinius, bet ne užsienio politikos tikslus. Kita vertus, tyrimo metu dauguma kalbintų informantų taip pat pastebėjo, kad skiriasi kultūrinės diplomatijos supratimas ir tarp skirtingų valstybės institucijų. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 4, viena problemų yra ta, kad nelabai aišku, kas, kaip ir už ką yra atsakingas, taip pat nėra bendro supratimo, kada mes galime naudotis kultūrine diplomatija ir kuo ji skiriasi nuo viešosios diplomatijos. Kadangi kultūrinę diplomatiją tiek Užsienio reikalų ministerija, tiek Kultūros ministerija supranta skirtingai, taip pat nėra išgrynintų kultūrinės diplomatijos tikslų – „neaišku, ko siekiame ir kaip siekiame, viskas dažnai vyksta iš inercijos“. Tai, žinoma, labai apsunkina kultūrinės diplomatijos proceso įgyvendinimą. Šie nesutarimai taip pat kelia iššūkių ir siekiant atnaujinti egzistuojančią kultūrinės diplomatijos koncepciją. Pavyzdžiui, Informantas Nr. 2 nurodo, kad kultūrinė diplomatija yra užsienio politikos sritis, todėl ir teisės aktuose apibrėžti, kas tai yra ir kaip ji veikia, turėtų Užsienio reikalų ministerija, tuo tarpu Kultūros ministerijos įgyvendinama kultūros sklaida užsienyje bei kultūros tarptautiškumo politika yra kur kas platesnė sritis, jai būdingi visiškai skirtingi tikslai, nors kartais galintys ir sutapti su diplomatiniais. Informantas Nr. 6 taip pat pažymi problemą, kad

Užsienio reikalų ministerija kultūrinei diplomatijai neskiria pakankamai dėmesio, pavyzdžiui, apie tokią veiklą net nėra nurodoma ministerijos interneto svetainėje.

Kaip nurodo Informantas Nr. 4, dabar kultūrinę diplomatiją bandoma suprasti daugiau per viešosios diplomatijos prizmę, per tai, kas daugiau susieta su užsienio politika – „kaip vieną iš užsienio politikos įrankių, bet kaip viešosios diplomatijos dalį“. Pašnekovo nuomone, kultūrinė diplomatija yra per daug instrumentalizuotas dalykas, ji turėtų turėti daugiau autonomijos ir būti daugiau apie šalies ir jos visuomenės vertybes, identitetą, siekti tikslų, labiau susijusių su šalies taip vadinamu „*brandingu*“ (angl. – įvaizdžiu). Tam, kad tradicinė kultūrinės diplomatijos, kaip užsienio politikos įrankio, samprata turėtų būti keičiama, iš esmės pritaria ir kiti tyrimo dalyviai. Pavyzdžiui, Informantai Nr. 2 ir Nr. 6 pažymi, kad, remiantis užsienio praktikos tendencijomis, turėtų būti tolstama nuo vienpusės, dažnai su propaganda siejamos, kultūrinės diplomatijos modelio ir artėjama link tarptautinių kultūrinių ryšių, kai labiau įtraukiamas kultūros sektorius, partneriai, nevyriausybinis sektorius, remiamasi dvipusiu bendradarbiavimu, kurio pagrindu kuriamas ilgalaikis ryšys ir galiausiai gaunamas geresnis veiklos rezultatas. Be to, pažymima, jog apskritai pati kultūrinės diplomatijos sąvoka yra pasenusi ir nebeturėtų būti vartojama, – ši sąvoka turėtų būti keičiama. Pašnekovai taip pat nurodė, kad investuojant į kultūros sklaidą tam tikrose užsienio politikai svarbiose teritorijose ar pasirinkus tam tikrą svarbią tematiką ir suteikiant pačiam kultūros sektoriui laisvę veikti, jis dažnu atveju „padarys geriau, nei mes darysime dirbtinai per kažkokias diplomatijos priemones“. Informantas Nr. 5 akcentavo, kad turėtume palikti „laisvę kultūrai pačiai kalbėti“, nes kultūra tam ir yra, kad provokuotų, keltų klausimus, bandytų siūlyti atsakymus, kad ji vestų dialogą su kita šalimi ir su kitos šalies žiūrovu; tuo tarpu viešojoji diplomatija ar kultūrinė diplomatija dažniausiai yra monologas. Informantas Nr. 4 taip pat pabrėžė, kad efektyvi kultūrinė diplomatija gali būti tik tada, kai būtent kultūrinis dėmuo arba ta pagrindinė institucija, kuri administruoja visą kultūros veiklą, yra stipri. Be to, Informantai Nr. 2, Nr. 4 ir Nr. 6, dalydamiesi savo patirtimi, pažymėjo teigiamą užsienio šalių kultūros institutų praktiką, pavyzdžiui, Prancūzų instituto, Gėtės instituto, Mickevičiaus instituto, kurie turi tam tikrą autonomijos laipsnį ir nėra institucionalizuoti kaip užsienio politikos įrankis (Mickevičiaus institutas apskritai yra Lenkijos kultūros politikos sistemos dalis ir vykdo Lenkijos kultūros sklaidą, nors tam tikromis aplinkybėmis atsižvelgia ir į užsienio politikos tikslus). Taigi tokiais pavyzdžiais, kai aiškiai atskiriamos tam tikros veiklos ir pasidalinamos atsakomybės, galėtų būti pasiremama ir tobulinant Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelį.

3.2. Kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo procesas

Atsižvelgiant į tai, kad kultūrinė diplomatija traktuojama kaip viešosios diplomatijos dalis, o ši sritis priskirta Užsienio reikalų ministerijai, manytina, kad kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo proceso pagrindinis centras turėtų būti Užsienio reikalų ministerija. Tyrimo metu surinkta informacija iš esmės patvirtina, kad tokio proceso iniciatyva iš esmės prasideda šioje institucijoje. Informantas Nr. 1 patvirtino, kad vykdomos kultūrinės diplomatijos kryptys dažniausiai remiasi Vyriausybės programoje keliamais prioritetais, kurie paprastai perkeliama ir į Užsienio reikalų ministerijos Gaires, formuojamas keleriems metams. Kitas atspirties taškas, į kurį atsižvelgiama, – tai Seimo nutarimai, kuriais nustatomi minėtini metai įvairių svarbių įvykių, asmenybių garbei ar kitomis progomis. Būtent šiuose nutarimuose įtvirtinti minėtini metai dažniausiai tampa esminiu šios ministerijos vykdomos kultūrinės diplomatijos veiklų pagrindu, nors gali būti atsižvelgiama ir į kitas svarbias aktualijas. Kaip nurodo Informantas Nr. 1, procesas vyksta trimis kryptimis: pirma – dirbama per diplomatinės atstovybes užsienyje; antra – ministerijos skyrius dirba su kitais Lietuvos ir užsienio partneriais; ir trečia – atliekamas edukacinis darbas ministerijos viduje, t. y. supažindinama su kultūrinėmis naujovėmis. Visas darbas iš esmės vyksta projektų pagrindu. Pavyzdžiui, ambasadoms kiekvieną rudenį yra nusiunčiamas prioritetinių temų sąrašas, kuris iš esmės atitinka Seimo nutarimuose paskelbtus minėtinius metus, tada išsiunčiamas siūlytinių atlikėjų ar menininkų kultūros srityje sąrašas ir ambasados yra kviečiamos teikti įvairių kultūrinių projektų pasiūlymus kitiems metams. Gavus iš ambasadų jų planus su finansavimo poreikiu, jie yra apsvarestomi ir maždaug vasarį patvirtinami. Pažymėtina, kad šiame procese taip pat išlaikomas planavimo lankstumas ir metų eigoje yra įmanomas tam tikras projektų koregavimas ar perskirstymas. Tokia praktika leidžia kultūrinės diplomatijos veiklas vykdyti gana lanksčiai ir pagal esamą poreikį. Taip pat stengiamasi žiūrėti, kiek šie projektai yra aktualūs ir, svarbiausia, kiek jie turi išliekamosios vertės. Pažymėtina, kad ambasadų kultūrinės diplomatijos veikloms įgyvendinti finansavimas skiriamas tik remiantis minėtomis pagal pateiktus projektus atrinktomis veikloms, taigi iš esmės priklauso nuo pačių ambasadų aktyvumo. Pavyzdžiui, gali būti remiami tiek mažų ambasadų dideli projektai, tiek didelių ambasadų keli mažesni projektai, kadangi yra šalių, kuriose, nors ir yra didelės ambasados, didelių projektų įgyvendinti neleidžia politinė situacija. Ambasadoms įgyvendinus projektus, siekiant tolesnio veiklos tobulinimo ir plėtojimo, yra atliekamas jų vertinimas, kurio metu remiamasi ministerijos Gairėse nustatytais kriterijais, pavyzdžiui, vertinamos sukurtos ilgalaikės partnerystės, profesionaliojo Lietuvos meno potencialo panaudojimas, tikslinės auditorijos pasiekimas, komunikacijos efektyvumas ir kt.

Kita grupė projektų, kuri įgyvendinama pačios ministerijos Lietuvoje, taip pat remiasi Vyriausybės programa ir Seimo nutarimais paskelbtais metais. Kaip vieną svarbiausių taktinių priemonių įgyvendinant kultūrinės diplomatijos projektus Informantas Nr. 1 įvardijo ilgalaikių partnerysčių siekį, t. y., kad projektai „nebūtų trumpalaikiai, kad turėtų tąsą“ ir, kad ta tąsa „ne eitų siaurai, bet evoliucionuotų į kažką kitoniško“. Tarp minėtų partnerių gali būti kitų valstybių užsienio reikalų ministerijos, kultūros institutai, fondai, nevyriausybinių organizacijų ir kitos institucijos, kurios patenka į ministerijos interesų lauką ir gali prisidėti prie „geros žinios“ apie „fainą, modernią, bet kartu ir autentišką tautinę savimonę propaguojančią Lietuvą“ sklaidos. Pažymėtina, kad partneriai taip pat siekia savo naudos, todėl svarbu atsižvelgti ir į jų interesus. Tokio bendradarbiavimo pagrindas labai dažnai būna bendra istorinė atmintis, o projektai paprastai įgyvendinami kofinansavimo pagrindu.

Iš tyrimo surinktos informacijos matyti, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos procesas apima ir kitų institucijų vykdomas veiklas. Tarp tokių institucijų pirmiausia reikėtų paminėti Kultūros ministeriją ir jos kultūros atašė tinklą. Kaip nurodo Informantai Nr. 2 ir Nr. 6, toks nuo 2000 m. atsiradęs savitumas – kultūros atašė tinklo priskyrimas kultūros politikos sektoriui – yra tik Lietuvoje, Estijoje ir dar veikiausiai Švedijoje, o kitose šalyse kultūros atašė visada tradiciškai yra užsienio reikalų ministerijų diplomatai. Kaip nurodo Informantas Nr. 2, dėl tokių istoriškai susiklosčiusių aplinkybių tenka pripažinti, kad Kultūros ministerija taip pat vykdo kultūrinę diplomatiją. Kai kurie kiti apklausos dalyviai šią ministeriją taip pat vertina kaip vieną iš svarbiausių veikėjų šiame procese. Vis dėlto, reikia pabrėžti, kad skirtingų apklaustų institucijų atstovų vertinimai dėl šios ministerijos vaidmens išsiskiria. Pavyzdžiui, Informantas Nr. 1 kultūros sklaidą užsienyje ir kultūrinę diplomatiją traktuoja kaip sinonimus, o kultūros atašė veiklą – kaip kultūrinį diplomatinį darbą. Kiti kalbinti ekspertai, priešingai, kultūrinės diplomatijos ir kultūros sklaidos užsienyje kategorijas bei jų tikslus griežtai atskiria. Vis dėlto akivaizdu, kad praktikoje tam tikras kultūros atašė ir Užsienio reikalų ministerijos veiklų laukas dažnai sutampa, todėl kultūros atašė pareigybė bene dažniausiai siejama su kultūrinės diplomatijos veiklomis. Atsižvelgiant į tai, kultūros atašė veiklos problematiką tikslinga aptarti atskirame šio darbo poskyryje.

3.3. Kultūrinę diplomatiją įgyvendinantys subjektai

Kaip matyti iš antroje baigiamojo darbo dalyje atliktos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo analizės ir tyrimo 3.2. poskyryje atskleisto kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo

proceso, pagrindiniai šias veiklas vykdančys subjektai yra Užsienio reikalų ministerija ir Kultūros ministerija bei jos kultūros atašė tinklas.

Be to, atlikto tyrimo metu dauguma informantų pabrėžė, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos procesui taip pat ypač reikšmingos kultūros sektoriaus institucijos ir jų bendradarbiavimas su užsienyje veikiančiomis įstaigomis. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 6, toks tarptautinis kultūrinis bendradarbiavimas „savaime prisideda arba gali prisidėti prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo raiškos“. Informantas Nr. 2 taip pat pabrėžė teigiamą tokio bendradarbiavimo su užsienio įstaigomis poveikį. Pasak jo, reikia ieškoti geriausių galimybių pačiose geriausiose įstaigose, ir tada tos abipusio bendradarbiavimo pagrindu vykdomos kultūros sklaidos efektas bus žymiai didesnis, kartu prisidėsiantis ir prie Lietuvos matomumo bei žinomumo didinimo. Informantas Nr. 2 pažymėjo, kad būtina skatinti Lietuvos kultūros įstaigų tarptautinį bendradarbiavimą ir „dirbti ta kryptimi, kad atsirastų tvirti ryšiai su stipriomis kultūros organizacijomis užsienyje, ko Lietuvoje dar tikrai labai trūksta“. Taigi būtent dėl šių priežasčių reikia stiprinti tiek nacionalinių, tiek valstybinių, tiek nevyriausybinių sektoriaus kultūros įstaigų, kurios yra pajėgios ir gali būti konkurencingos, sklaidos užsienyje galimybes. Pasak Informanto Nr. 6, šiai problemai spręsti buvo įdėtos nemažos pastangos, pavyzdžiui, biudžetinių įstaigų organizacijų tarptautiškumas skatinamas jų strateginiuose dokumentuose įvedus unifikuotus planus ir ataskaitas, kuriuose atsirado privaloma tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo grafa.

Pažymėtina ir tai, jog kultūros sklaidos užsienyje problemai spręsti yra skiriamos įvairios tikslinės prisistatymų ir vizitų programos, kurias vykdo Lietuvos kultūros institutas. Ypač reikšmingi Instituto kartu su kultūros atašė įgyvendinami kompleksiniai Lietuvos kultūros pristatymo projektai, kitaip dar vadinami Lietuvos kultūros sezonais, kurie leidžia susipažinti su Lietuvos kultūra. Šios kompleksinės kultūros pristatymo užsienyje programos remiasi iš anksto su vietos kultūros organizacijomis užmegztais ryšiais, aktyviai įtraukia kultūros sektorių. Prie kultūros sklaidos užsienyje taip pat reikšmingai prisideda vizitų programos, kurių pagrindu rengiami užsienio šalių kultūros ekspertų vizitai į Lietuvą, siekiant inicijuoti projektus, pristatančius Lietuvos kultūrą ekspertų šalyse. Vis dėlto tyrime atliktų interviu metu atkreiptas dėmesys, kad Instituto veiklos laukas ir kompetencija yra gana riboti. Kaip pažymėjo Informantai Nr. 2, Nr. 4 ir Nr. 6, šiuo metu pagal turimą biudžetinės įstaigos statusą Institutas gali tik pats rengti ir įgyventi programas, tačiau negali finansuoti kultūros sektoriaus programų, pavyzdžiui, Institutas negali finansuoti Nacionalinės dailės galerijos parodos pristatymo užsienio valstybėje, o turėtų pats tokią parodą organizuoti. Pasak Informanto Nr. 4, tokia situacija labai riboja, nes „šiuolaikinė kultūrinė diplomatija be privataus sektoriaus iniciatyvos negali efektyviai funkcionuoti“. Tyrimo dalyviai pritarė, kad pakeitus Instituto statusą į viešąją įstaigą, galėtų būti plačiau išnaudojamos Instituto

kompetencijos ir įgalinamos kultūros sektoriaus iniciatyvos, kurias pats sektorius galėtų ir įgyvendinti. Taigi tokiu atveju turinys kiltų iš paties kultūros sektoriaus, o Institutas būtų kaip projektus administruojanti ir turinį pasiimanti agentūra. Antra vertus, kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, Institutas galėtų tapti centrine įstaiga, kuri organizuoja ir finansuoja didžiuosius pristatymus užsienyje pagal išgrynintą svarbiausių įvairių sričių tarptautinių renginių sąrašą, į kurį galėtų būti įtraukti tokie renginiai kaip pavyzdžiui, Venecijos bienalė.

Tyrimo metu taip pat išgryninta Lietuvos kultūros tarybos kultūros sklaidos užsienyje finansavimo modelio problema. Informantas Nr. 2 pastebėjo, kad pagal dabartinį Kultūros tarybos sritinį finansavimą kultūros sklaida užsienyje nėra išskiriama į atskirų projektų grupę, o to rezultatas – sumažėjusi sklaida. Informantai Nr. 2 ir Nr. 6 pritarė, kad bendroje atrankoje projektai, susiję su sklaida užsienyje, dažniausiai pralaimi konkurencijoje su šalies viduje įgyvendinamais projektais, nes pastarieji projektai dažniausiai valstybei yra svarbesni. Todėl, siekiant aktyvinti kultūros sektoriaus, ypač nevyriausybinių, sklaidos užsienyje projektų įgyvendinimą, siūlytina kultūros sklaidos užsienyje projektus išskirti kaip atskirą prioritetą. Kita vertus, ši specifinė kultūros sklaidos užsienyje projektų grupė galėtų būti perduota Lietuvos kultūros instituto kompetencijai, pakeitus šios institucijos statutą.

3.4. Kultūros atašė veiklos ypatumai ir problematika

Šio baigiamojo darbo 2.1.4. poskyryje atlikus atašė veiklos teisinio reglamentavimo analizę, prieita išvados, kad iš esamo reglamentavimo nėra aišku, kokia apimtimi ir koku būdu kultūros atašė prisideda prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo, kadangi atašė pareigybei nustatytas tikslas ir pagrindinės atašė vykdomos funkcijos siejasi su kultūros politikos lauku. Tuo pačiu atkreiptas dėmesys, kad reglamentavime nustatytas dvigubas kultūros atašė pavaldumas, kuris susieja šią pareigybę ne tik su kultūros, bet ir su užsienio politikos sritimi. Atsižvelgiant į tai, atliktame tyrime buvo siekiama detaliau iširti, kaip kultūros atašė dalyvauja kultūrinės diplomatijos procese, taip pat kokie iššūkiai kyla dėl teisės aktuose nustatyto atašė dvigubo pavaldumo.

Atliekant tyrimą surinkta informacija iš esmės atskleidė, kaip kultūros atašė „padeda įgyvendinti užsienio politiką“ ir „prisideda prie diplomatinių santykių plėtojimo“¹⁰. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 5, ši veiklos sritis yra pirmiausia susijusi su nuolatiniu ryšių ir kontakto palaikymu su reziduojamos šalies Kultūros ministerija, taip pat su vizitų organizavimu, su kitos

¹⁰ Būtent tokios formuluotės yra įtvirtintos kultūros atašė veiklą reglamentuojančiame Kultūros atašė darbo vadove, kurio nuostatų analizė atlikta 2.1.4. poskyryje.

šalies asmenų įtraukimu į reikšmingus Lietuvoje vykstančius renginius, tokius kaip, pavyzdžiui, „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“. Informanto Nr. 5 teigimu, apie tokius renginius reikia kalbėti kiek galima daugiau, įvairiau, taip pat ir tos šalies įvairiems politikams, kurie priima sprendimus – siekiama, kad į renginius atvyktų ne tik užsienio šalies kultūros ministras, bet ir miestų partnerių vadovai, kultūros įstaigų vadovai, žurnalistai. Šį diplomatinį darbą kultūros atašė iš esmės dirba bendradarbiaudamas su ambasada – kartu yra rengiami ambasadoriaus susitikimai su kitų šalių ambasadoriais ar reziduojamos šalies atitinkamos ministerijos ministru ar kitų institucijų vadovybe. Susitikimų metu supažindinama su ir aktualiais Lietuvos kultūriniais įvykiais, renginiais, jų programa. Kultūros atašė taip pat supažindina savo šalies ambasadorių su įvairiausiais kultūriniais renginiais ir prioritetais. Taip pat paminėtina, kad atašė vykdo ir savotišką šviečiamąją, edukacinę funkciją, ambasadoje stengiantis įtikinti tiek atstovybių darbuotojus, tiek vadovus, kad „negalima kultūros nustumti į paskutinę vietą“. Atlikti interviu taip pat atskleidžia, kad kultūros atašė prisideda ir prie ambasados organizuojamų renginių įvairių nacionalinių švenčių ir minėjimų progomis. Kultūros atašė prie tokių renginių prisideda, visų pirma, savo kompetencijomis kultūros srityje, taip pat organizuojant tam tikrų atlikėjų ir menininkų dalyvavimą. Taigi kultūros atašė kartais tenka ne tik tarpininkavimo, bet ir tam tikra organizacinė funkcija. Be to, pasak Informanto Nr. 2, egzistuoja įvairūs vystomojo bendradarbiavimo projektai ir su užsienio lietuviais susiję projektai, tačiau visa tai laikytina labiau užsienio politikos dalimi. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, „per kultūros atašė tie du [kultūros ir užsienio politikos] laukai susijungia“. Kita vertus, dauguma informantų pabrėžė, kad kultūros atašė neorganizuoja renginių – jis yra tarpininkas. Toks praktinis požiūris iš esmės atitinka baigiamojo darbo 2.1.4. poskyryje atliktą kultūros atašė veiklos teisinio reglamentavimo analizę.

Atliktų interviu metu dauguma respondentų taip pat pažymėjo, kad dėl dvigubo kultūros atašė pavaldumo jų veikloje kyla daug iššūkių. Kaip teigia interviu dalyviai, dėl skirtingų kultūros ir užsienio politikų tikslų pasitaiko atvejų, kai išsiskiria kultūros atašė ir diplomatinės atstovybių vadovų ar kitų už kultūrą atsakingų atstovybių diplomatų požiūriai į tam tikras kultūrinės veiklas, jų įgyvendinimą. Kai kurie informantai pažymėjo, kad ta trintis pasitaiko visą laiką. Nutinka taip, kad išsiskiria kultūros atašė ir ambasados diplomatų požiūris dėl kultūrinės veiklos turinio, pavyzdžiui, tais atvejais, kai meniniai projektai kvestionuoja gražią ir pažangią Lietuvą, kokią iš principo norėtų pristatyti diplomatai, pavyzdžiui, „įsivaizduoja, kad Lietuva turi atrodyti kaip kažkada „Neregėtos Lietuvos“ projekte, labai graži – saulė teka, saulė leidžiasi, mūsų miškai, mūsų ežerai, mūsų jūra. Ir kad tikrai tokią Lietuvą mes turėtume parodyti“ (Informantas Nr.5). Ir būna atvejų, kai ateina ir prašo paveikslą nukabinti. Tuo tarpu, kultūros atašė turi suteikti

menininkams „visišką laisvę veikti taip, kaip jie nori, o neįgyvendinti politinio užsakymo“ (Informantas Nr.5).

Kaip pažymi Informantas Nr. 5, šalyse, kuriose veikia kultūros atašė ir kuriose taip pat yra už kultūrą atsakingas Užsienio reikalų ministerijos diplomatas, kultūros pristatymo užsienyje įsivaizdavimas skiriasi. Tai paaiškinama tuo, kad kultūrinė diplomatija dažniausiai susijusi su valstybinių švenčių minėjimu, Lietuvos ir šalies, kurioje yra reziduojama, diplomatinių santykių metinių minėjimu ar panašiais renginiais. Tuo tarpu kultūros atašė šie aspektai nevaidina tokio svarbaus vaidmens, jo esminis tikslas – kultūrinių ryšių ir partnerysčių plėtra. Iš atliktų interviu taip pat matyti, kad kultūros atašė tam tikrus klausimus turi derinti ir su Lietuvos kultūros institutu. Kaip pažymima, kultūros atašė savo veiklai vykdyti reikalingą pagalbą dažniausiai randa būtent Institute. Institutas kartais netgi įvardijamas kaip trečias neformalus vadovas, kadangi jis koordinuoja ir administruoja kultūros atašė programas, bendradarbiauja jas sudarant ir įgyvendinant.

Kitas svarbus aspektas, į kurį atkreipė dėmesį Informantai Nr. 2 ir Nr. 5, yra tas, kad daug kas priklauso nuo to, kaip pačiam atašė pavyksta prisitaikyti ir prisijungti prie diplomatinės atstovybės kolegų, o tai esąs nemažas iššūkis. Tačiau Informantas Nr. 5 pastebėjo, kad „su atstovybės vadovu turi surasti bendradarbiavimo būdą ir sugebėjimą dirbti kartu, bet tai nėra tiesioginė priklausomybė kaip kito Užsienio reikalų ministerijos darbuotojo“. Žinoma, taip pat daug priklauso nuo atstovybės vadovo požiūrio į kultūrinę diplomatiją ir požiūrio į kultūrą apskritai. Iš kitos pusės, Informantas Nr. 1 pastebėjo, kad daug kas priklauso nuo kultūros atašė geranoriškumo ir jo noro bendradarbiauti su ambasadoriais. Žvelgiant į pastarųjų metų praktiką pastebėta, kad vyksta labai pozityvus kultūros atašė bendradarbiavimas tiek su Užsienio reikalų ministerijos, tiek su diplomatinių atstovybių diplomatais – yra nuolat keičiamasi informacija, teikiama abipusiška pagalba, vykdomi bendri projektai. Tačiau užsiminta, kad anksčiau yra buvę ir labai konfliktiškų atvejų, kurie pokalbyje konkrečiai nebuvo įvardyti. Taigi galime daryti išvadą, kad pagal dabartinę kultūrinės diplomatijos modelį vykdomų veiklų efektyvumas gana stipriai priklauso nuo žmogiškojo faktoriaus. Kai kurie kalbinti respondentai iškėlė abejonę, kad taip veikliausiai neturėtų būti. Informantas Nr. 2 nurodė, kad, kaip ir daugelyje pasaulio šalių, ši funkcija galėtų priklausyti vienai institucijai, ir kultūrinę diplomatiją turėtų vykdyti Užsienio reikalų ministerija. Informantas Nr. 4 pritarė, kad, siekiant spręsti šią problemą, vienas iš sprendimų galėtų būti aiškesnis kultūros ir užsienio politikos sričių atskyrimas. Tokiu atveju būtų aiškesnė struktūra, uždavinių formulavimas, aiškiau pasidalijamos atsakomybės. Kita vertus, Informantas Nr. 5 pažymėjo, kad blogiausias sumanymas būtų toks, jeigu kultūros atašė pareigybė pereitų į Užsienio reikalų ministeriją, kuri galėtų pilnai diktuoti kultūros atašė, ką jis turi daryti.

Tokiu atveju kiltų rizika, kad kultūrinėje diplomatijoje būtų formuojamas naratyvas tik pagal rinkimus laimėjusiųjų politikų pasaulio viziją, ir nepriklausoma kultūra būtų suvaržyta.

Atliktas tyrimas taip pat atskleidė, kad tose šalyse, kuriose veikia kultūros atašė, kultūrinė diplomatija vykdoma daug intensyviau ir plačiau. Kaip paaiškino Informantas Nr. 1, taip yra todėl, kad yra skiriamas papildomas finansavimas ir yra žmogus, kuris „nedaro nieko kito, išskyrus kultūrinę diplomatiją“. Tuo tarpu ambasadose, kur nėra atašė, kultūrinės diplomatijos funkcijas diplomatas kartu turi priskirtų ir daug kitų funkcijų – konsulinių, politinių, ekonominių, susijusių su bendruomenių klausimais ar kitomis sritimis. Informantas Nr. 6 taip pat pastebėjo, kad tose valstybėse, kuriose veikia atašė, aktyvus yra ir kultūrinės diplomatijos veikimas, nes atašė suaktyvina ir visą ambasadą. Tose šalyse užsienio reikalų ministerija prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo prisideda daugiausiai – ir finansiškai, ir idėjiškai. Čia yra generuojamos idėjos ir vystoma aktyvi veikla, taip pat aktyviai komunikuojama su Užsienio reikalų ministerija, teikiant įvairius pasiūlymus ir prašymus. Taigi tyrimo eigoje surinkta informacija iš esmės atskleidžia, kad tarpusavio supratimo ir komunikavimo klausimai yra sprendžiami gana efektyviai.

Kur kas ryškesnė tyrimo eigoje išgryninta problema yra susijusi su tuo, kaip kultūros atašė mato partneriai užsienyje. Kaip leidžia suprasti Informantas Nr. 2, dažnai vien pats faktas, kad kultūros atašė dirba diplomatinėje atstovybėje, užsienio partnerių vertinamas labai atsargiai. Kultūros atašė prisistatant ambasados darbuotoju, jis dažnai yra priimamas kaip savo šalies politikos įgyvendintojas ir skleidėjas bei tam tikra prasme – propagandistas. Kultūros lauke į bet kokį kultūrinio veiksmo pajungimą valstybės politikai žiūrima labai nepasitikinčiai. Ypač Europoje niekas iš kultūros sektoriaus nenori turėti reikalų su politika. Vertinant tai, kad Lietuvos kultūros atašė dirba žmonės iš kultūros srities, ir kai kurie iš jų labai aukšto lygio kultūros žmonės, susidaro toks paradoksas, kad jiems tarsi priklijuojama savotiška užsienio politikos propaguotojų etiketė. Kultūros atašė pradedamas vertinti ne kaip kultūros partneris, o kaip užsienio politikos partneris, kuris nori skleisti nuomonę apie savo šalį, politiką ir daryti atitinkamą įtaką kitoje šalyje. Nepaisant to, kad kultūros atašė tokios politikos nepropaguoja, o tik tam tikrais aspektais bendradarbiauja su ambasada, jis nebėra vertinamas kaip kultūros partneris tiesiogine to žodžio prasme. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, kultūros atašė būtų žymiai palankiau, jei jie galėtų prisistatyti kultūros instituto veikėjais, kadangi kultūros institutai yra labiau atsieti nuo politikos. Ši išryškėjusi problema suponuoja poreikį kultūros atašė atskirti nuo Užsienio reikalų ministerijos struktūros. Įdomu tai, kad, kaip atskleidė Informantas Nr. 6, praktikoje tai jau iš esmės vyksta – kultūros atašė, atsižvelgdami į situaciją ir kai tai yra palankiau, kartais partneriams užsienyje prisistato ne kaip ambasados atstovai, bet kaip Lietuvos kultūros instituto atstovai. Tokiomis aplinkybėmis yra kuriamas visiškai kitoks santykis.

Dar vienas svarbus momentas, kuris ryškėja kultūros atašė praktikoje, yra susijęs su kultūrinės diplomatijos efektyvumo klausimu. Kaip pažymi Informantas Nr. 2, tie projektai, kurie nėra organizuojami specifiskai kaip kultūros diplomatijos priemonės, bet organizuojami bendradarbiaujant su kultūros partneriais užsienyje ir per daug neįtraukiant ambasadų, paprastai turi žymiai didesnį poveikį, platesnę auditoriją, didesnį atoveiksmį ir žiniasklaidos dėmesį. Kita vertus, kaip teigia Informantas Nr. 2, tiksliniai kultūrinės diplomatijos projektai pas mus vis dar dažnai neturi jokio ryšio su užsienio valstybės kultūros organizacijomis ir atitinkamai su tos valstybės auditorija. Įgyvendinant tokius tikslinius projektus dažnai yra tiesiog išsinuomojama salė, sukviečiami svečiai ir padaromas renginys. Būtent tokie renginiai paprastai neturi platesnio poveikio. Todėl siekiant geresnio rezultato, tikslinga orientuotis į grynuosius kultūrinius projektus, kuriuose nėra tokio konkretaus kultūrinės diplomatijos tikslo.

Tyrimo eigoje taip pat išaiškėjo, kad būtinas sistemiškesnis požiūris į kultūros atašė tinklo kompetencijų formavimą ir šių kompetencijų išlaikymą. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 4, būtina sustiprinti kultūros atašė rinkodaros ir komunikacinius gebėjimus ir apskritai suteikti atašė daugiau galių, kad jie galėtų efektyviau įgyvendinti savo veiklas. Kita vertus, svarbu, kad tos kompetencijos būtų išlaikytos. Pastebėtina, kad pagal dabartinį reglamentavimą ir praktiką, pasibaigus kultūros atašė paskyrimui, jie dažniausiai grįžta į privatų sektorių ir tik nedidelė dalis lieka dirbti Kultūros ministerijoje ar kitose kultūros sektoriaus organizacijose. Informantų Nr. 4 ir Nr. 6 nuomone, kultūros atašė galėtų išsaugoti savo kompetencijas kultūros sklaidos įgyvendinimo srityje galėdami grįžti dirbti į Lietuvos kultūros institutą. Informanto Nr. 6 įsivaizdavimu, kultūros atašė tinklo sistema galėtų būti panaši diplomatinės tarnybos modelį, t. y. kultūros atašė galėtų „cirkuliuoti kaip ir diplomatai Užsienio reikalų ministerijoje“, o grįžti dirbti atašė galėtų ne tik į Lietuvos kultūros institutą, bet ir į tam tikras valstybines kultūros įstaigas, pavyzdžiui, Nacionalinį dramos teatrą, Operos ir baleto teatrą, muziejus ir panašiai. Pagal tokį modelį kultūros atašė, šiose įstaigose įgyvendindami tarptautinius projektus, galėtų ne tik perduoti savo kompetencijas, bet ir skatinti šių įstaigų tarptautiškumą.

Atliktas tyrimas taip pat atskleidžia, kad kultūros atašė savo veikloje susiduria ir su nemažai praktinių iššūkių. Pavyzdžiui, kaip didelė problema įvardijamas kultūros atašė darbo sujungimas su visomis papildomomis administracinėmis funkcijomis, pavyzdžiui, kultūros atašė turi rūpintis visais savo veiklos finansiniais, komandiruočių ir kitais dokumentais. Kaip teigia Informantas Nr. 5, visa ši administracinė, biurokratinė veikla užima gausybę laiko, kuris kitu atveju galėtų būti skiriamas tiesioginei kūrybinei veiklai. Pažymėta, kad ambasadose kultūros atašė minėtas funkcijas paprastai atlieka buhalteris, administracija ar vairuotojas, o kultūros atašė, būdamas vienas, viską turi daryti pats. Šią biurokratinės naštos ir darbo krūvio problemą būtų

galima spręsti skiriant papildomą atašė veiklą aptarnaujantį personalą. Vis dėlto esant ir taip gana ribotiems finansiniams resursams, reikėtų ieškoti kitų alternatyvių sprendimų, pavyzdžiui, siekti kiek įmanoma supaprastinti biurokratinius atašė veiklos reikalavimus, stiprinti Lietuvos kultūros instituto vaidmenį ir įvertinti, kokias atašė administracines funkcijas būtų galima perduoti šiai institucijai. Administracinių funkcijų perdavimas ambasadoms, kuriose veikia kultūros atašė, taip pat galėtų būti viena iš alternatyvų, vis dėlto toks pragmatinis sprendimas reikštų dar didesnę priklausomybę nuo ambasados ir toltų nuo prieš tai siūlytų sprendimų aiškiau atriboti kultūros ir užsienio politikos sritis.

Kita svarbi praktinė aplinkybė, kuri apsunkina kultūros atašė darbą, susijusi su tuo, kad kultūros atašė dirba ambasadose. Pirmiausia tai yra ambasados saugumo klausimai, kurie tam tikra prasme riboja kultūros atašė pasiekiamumą. Pavyzdžiui, patekimo į ambasadą procedūros ir apribojimai apsunkina tam tikrų renginių, ypač nuolatinių parodų, organizavimą ambasadose. Antra, labai ribojantis yra diplomatinės atstovybių kompiuterinių tinklų saugumas. Išėję už ambasados ribų arba išvykę į komandiruotes kultūros atašė negali naudoti šiais tinklais, prieiti prie pašto. Tai gerokai apsunkina kultūros atašė vadybines ir tarpininkavimo funkcijas. Kultūros atašė atveju toks saugumo reikalavimas dažnai suprantamas kaip perteklinis, kadangi kultūros atašė paprastai neturi slaptos informacijos ir daugiausia susirašinėja su kultūros sektoriaus atstovais dėl tam tikrų kultūros projektų. Šios aplinkybės suponuoja, kad kultūros atašė galėtų efektyviau veikti, šią pareigybę atskyrus nuo ambasados. Vertindamas šį klausimą Informantas Nr. 6 pažymėjo, jog kultūros atašė praktiškai galėtų nedirbti ambasadoje, o, pavyzdžiui, išsinuomoti atskirą vieno kambario biurą.

Kitas svarbus praktinis aspektas yra susijęs su šiuolaikiškų priemonių trūkumu. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 3, turimos priemonės kultūrinės diplomatijos ir kultūros sklaidos užsienyje veikloms vykdyti dažnai yra ribotos. Pastebima, kad tam tikrais atvejais yra labai daug investuojama į komunikaciją ir sklaidos priemones Lietuvoje (pavyzdžiui, „Kaunas – Europos kultūros sostinė 2022“ atveju), bet šios priemonės ambasadoms ir kultūros atašė nėra suteikiamos. Pabrėžtina, kad efektyviai veiklai vykdyti kultūros atašė būtinos „modernios, šiuolaikiškos, patrauklios ir apimančios daug sričių“ priemonės. Tokių priemonių arsenalą reikėtų atnaujinti, išplėsti ir padaryti daug lankstesnį. Kaip pažymi Informantas Nr. 3, kultūrinei diplomatijai labai svarbi komunikacija ir darbas su žurnalistais, spauda, komunikacijos specialistais, kurie tą įvaizdį galėtų perduoti toliau. Tyrimo vienas iš informantų taip pat atskleidžia, kad diplomatinėse atstovybėse komunikacijai skiriamas per menkas dėmesys: „atstovybės dažniausiai net neturi tų šalių žurnalistų sąrašų, kuriems būtų galima siųsti. [...] Nes nėra renkamos kažkokios duomenų bazės“.

3.5. Kiti Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo aspektai

3.5.1. Tarpinstitucinio koordinavimo ypatumai

Tyrimo metu buvo siekiama įvertinti ir skirtingų kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo procese veikiančių institucijų tarpusavio ryšius bei koordinavimą, atsižvelgiant į baigiamojo darbo 2.1.4. poskyryje nagrinėtą Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcijoje reglamentuotą koordinavimo modelį. Tyrimo metu keltas klausimas, ar minėtoje koncepcijoje numatytas koordinavimosi formatas yra pakankamas ir efektyvus.

Atlikus tyrimą dauguma apklaustų ekspertų pažymėjo, kad minėta koncepcija įsteigta Kultūros tarptautiškumo politikos integruoto valdymo grupė yra pakankamas formatas tarpinstituciniam koordinavimui. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, šis formatas yra abipusis ir pakankamai aukšto lygio, Grupėje dalyvauja abu – kultūros ir užsienio reikalų – viceministrai, taip pat Ekonomikos ir inovacijų ministerijos bei Vyriausybės kanceliarijos atstovai. Grupei vadovauja kultūros viceministrė, pavaduotojas – užsienio reikalų ministras. Vis dėlto, kaip pažymėjo Informantai Nr. 2 ir Nr. 6, visa iniciatyva ir darbotvarkės formavimas Grupėje kyla iš Kultūros ministerijos, Užsienio reikalų ministerija yra mažiau aktyvi. Nepaisant to, kad formatas yra pakankamas, vienas iš informantų pažymėjo, kad šioje Grupėje trūksta atvirumo ir aiškaus suvokimo, kokie yra skirtingų institucijų skirtingi tikslai ir kokios yra bendros sąsajos įgyvendinant tam tikras veiklas. Informantas Nr.1 pažymėjo, jog daug kas priklauso nuo individualių aplinkybių, nuo asmenybių, nuo jų geranoriškumo. Kita vertus, tyrimo dalyviai atskleidė, kad koordinavimasis dažnu atveju vyksta ganėtinai sklandžiai ir tiesiog telefoniniais skambučiais, el. paštu, pavyzdžiui, net ir tais atvejais, kai yra rengiami įgyvendinimo planai dėl Seimo patvirtintų minėtinų metų. Be to, yra nemažai *ad hoc* darbo grupių vienais ar kitais klausimais ar atskiriems projektams.

3.5.2. Tikslinė auditorija

Iš atlikto tyrimo matyti, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos tikslinės auditorijos suvokimas priklauso nuo kultūrinės diplomatijos sampratos suvokimo ir šia veikla siekiamų tikslų. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 1, vykdant kultūrinės diplomatijos veiklas Lietuvoje yra koncentruojamasi tiek į plačiąją visuomenę, tiek į diplomatinį korpusą, tiek į akademinę publiką. Lygiai to paties siekiama ir užsienyje, tačiau čia tikslinės grupės yra siauresnės, kadangi vis dėlto

resursai nėra tokie dideli. Užsienyje tikslinę auditoriją dažniausiai sudaro: lietuvių išeivija; vietiniai gyventojai, kurie yra susiję su Lietuva verslo, moksliniais, šeiminingais ar kitokiais ryšiais arba tiesiog domisi Lietuva; diplomatinis korpusas; vietinės nevyriausybinių organizacijos, kurios turi tam tikrą su Lietuva susijusį interesą, pavyzdžiui, žydai, totoriai, karaimai, lenkai. Pokalbio metu išreikštas noras pasiekti platesnę publiką, tačiau pažymėta, kad mažai šaliai tai nėra lengva. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, kultūrinės diplomatijos renginiais dažniausiai yra pasiekiamos ne kitos užsienio šalies auditorijos, o tik tam tikra specifinė diplomatinė auditorija. Jeigu ji yra tikslinė ir yra aiškiai suvokiama, ką tokiu renginiu norima pasiekti, tuomet problema nekyla. Informantas Nr. 4 pritarė, kad kultūrinės diplomatijos veiklomis perduodamos „žinutės“ būna orientuotos į tam tikras siauresnes tikslines auditorijas, pavyzdžiui, į užsienio politikos sprendimų priėmėjus. Dažnai siekiama aktualizuoti tam tikrus specifinius dalykus, pavyzdžiui, istorinės atminties klausimus, laisvės kovų pasipriešinimo momentus. Kita vertus, dauguma tyrime apklaustų ekspertų taip pat pažymėjo, kad kultūrinė diplomacija galėtų apimti platesnes auditorijas. Ji galėtų organiškiau supažindinti su šalies vertybėmis, identitetu ir pristatyti šalies kultūrą, siekiant daugiau šalies žinomumo, atpažįstamumo ir supratimo tikslų, o ne tam tikrų specifinių užsienio politikos tikslų.

Kalbant apie auditorijas, reikėtų pažymėti, kad atliktas tyrimas atskleidžia, jog kultūrinės diplomatijos veiklos geografinis kontekstas yra suvokiamas gana aiškiai ir čia didesnių problemų nekyla. Tarp valstybių, kuriose svarbiausia ir aktualiausia vykdyti kultūrinės diplomatijos veiklą, svarbiausiais partneriais išskirtos mūsų regiono šalys, t. y. Ukraina, Baltarusija, Rusija, Baltijos šalys, Lenkija, Vokietija. Taip pat svarbiomis partnerėmis paminėtos didžiosios šalys – Jungtinė Karalystė, JAV, Prancūzija bei Šiaurės Europos šalys, kuriose yra nemaža išeivių iš Lietuvos dalis. Pažymėtina, kad tai iš esmės atitinka geografinius prioritetus, kurie yra nustatyti įsteigus kultūros atašė pareigybės. Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcijoje yra atskleidžiama, kad tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo geografiją įtakoja kultūros srities specifika – kultūros atašė pareigybės įsteigtos kaimyninėse šalyse, kuriose saugomi bendro kultūros paveldo objektai, su kuriomis sieja kultūrinė ir istorinė bendrystė, taip pat šalyse, kuriose yra pasauliniai kultūros, kultūros ir kūrybinių industrijų centrai, kultūros organizacijos, įtakančios pasaulinius kultūros procesus (Koncepcijos 11.5 punktas). Šie geografiniai prioritetai daugeliu atvejų sutampa su užsienio politikos prioritetais. Visgi tyrimo eigoje surinkta informacija taip pat atskleidžia, kad kai kurios kultūros atašė pareigybės buvo steigiamos atsižvelgiant labiau į politinius ir ekonominius interesus, pavyzdžiui, kultūros atašė pareigybė Kinijoje, kuri įsteigta panaikinus atašė Austrijoje pareigybę, arba kultūros atašė pareigybė JAV, kuri pirmiau įsteigta Vašingtone ir tik vėliau dėl tam tikrų kultūrinių tikslų perkelta į Niujorką. Taigi politinis aspektas kultūros atašė skyrimo

procesu vis tiek išlieka. Tai, kad kultūros diplomatiją siekiama pasitelkti užsienio politikos ir ekonominiais tikslais ir jos įgyvendinimą suderinti su prioritetinėmis eksporto rinkomis, atskleidžia ir kitos tyrimo metu atliktų interviu dalyvių paminėtos valstybės, į kurias „metamas žvilgsnis“ pastaruoju metu, tai yra – Japonija, Singapūras, Hong Kongas, Australija. Kita vertus, pokalbio su Informantu Nr. 6 metu pastebėta, kad tokiose geografiškai nutolusiose valstybėse veikti yra daug sudėtingiau tiek dėl atstumo, tiek dėl kultūrinių skirtumų. Todėl svarstyтина, ar nebūtų tikslingiau atsisąjūti į tiek kultūrinę ir vertybinę, tiek geografinę prasme arčiau esančias centrinės Europos valstybes, su kuriomis šiuo metu kultūrinio bendradarbiavimo praktiškai nevystome, pavyzdžiui, Čekija, Slovakija, Slovėnija. Vis dėlto, kaip pažymi Informantas Nr. 6, dėl kultūros atašė pareigybių naujose valstybėse skyrimo ar esamų perkėlimo vienareikšmiško sprendimo nėra, nes dėl to visada yra derinamasi su Užsienio reikalų ministerija. Kaip iliustruoja dar visai neseną dabar jau panaikintą kultūros atašė Kaliningrade pareigybės atvejį, kartais politinių ir kultūrinių interesų priešprieša gali vesti į aklavietę¹¹.

3.5.3. Sėkmingiausi Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo pavyzdžiai

Atlikto tyrimo metu informantų buvo prašoma prisiminti sėkmingiausius Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo pavyzdžius ir jų ypatumus. Šiuo klausimu siekta įvertinti, kokie veiksniai lemia kultūrinės diplomatijos įgyvendinamų veiklų sėkmę, darant prielaidą, kad šie sėkmės veiksniai galėtų tapti gera praktika ir būti pritaikomi ateities kultūrinės diplomatijos įgyvendinamuose projektuose.

Dauguma informantų savo atsakymuose pirmiausia paminėjo Baltijos šalių simbolizmo dailei skirtą parodą, kuri buvo eksponuota 2018 m. Orsė muziejuje Paryžiuje, minint Baltijos šalių nepriklausomybės šimtmetį.

Kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, ši iniciatyva „neatsirado nei iš Užsienio reikalų ministerijos, nei iš Kultūros ministerijos, [...] ji atsirado iš paties sektoriaus, ji atėjo iš muziejų, [...] iš Latvijos muziejaus, ir tada Latvijos muziejus pajungė mūsų muziejus, ir jie pasakė – taip, mums įdomu, ir yra prancūzų kuratorius, kuris labai gerai žino šią sritį, jis mums gali padėti rasti partnerių Prancūzijoje. [...] Patys muziejai, jie rado tą partnerį Prancūzijoje, ir tada jau pasijungė ambasados, kurios panaudojo tą renginį ir diplomatijos tikslams labai sėkmingai.“

Informantas Nr. 4 šio projekto sėkmę apibūdino tuo, kad renginys apėmė ne tik Baltijos šalių kultūrinį pristatymą, bet ir politinį dalyvavimą aukščiausiu – valstybės vadovų – lygiu,

¹¹ Nesant ministerijų sutarimo, gan ilgą laiką kultūros atašė Kaliningrade pareigybė buvo neužpildyta, tačiau ir nepanaikinta.

prisijungė net Prancūzijos Prezidentas. Ši atvejis atskleidžia tarptautinio kultūrinio bendradarbiavimo ir kultūros lauko partnerysčių reikšmę. Pastebėtina, kad ateityje taip pat nemažai kultūrinių projektų būtų galima įgyvendinti apsijungus trims Baltijos šalims. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 4, tai yra efektyviau tiek resursų, tiek matomumo prasme. Tai buvo vienas iš sėkmingiausių projektų, kur Lietuva buvo tikrai matoma ir daug apie ją kalbama. Be to, sutapo ir politinis, ir kultūrinis dėmuo. Informantas Nr. 1 atkreipė dėmesį, kad ši modernizmo paroda Paryžiuje 2018 metais pritraukė „masę publikos“. Kaip nurodoma Kultūros ministerijos pranešime, Prancūzijoje šią parodą aplankė per 230 tūkstančių žmonių, o prancūzų spaudoje ji buvo apibūdinta „kaip aukščiausios kultūrinės diplomatijos pavyzdys“ (LRKM, 2020 07 24). Šios kultūrinės diplomatijos pavyzdžio sėkmę taip pat apibūdina tai, kad paroda vėliau taip pat sėkmingai buvo eksponuojama Taline, Vilniuje ir Rygoje. Tame pranešime taip pat nurodoma, kad rengiant parodą, bendradarbiavo penki muziejai bei Lietuvos, Latvijos, Estijos ir Prancūzijos kultūros ministerijos.

Tarp kitų kultūrinės diplomatijos sėkmės pavyzdžių paminėta Abiejų Tautų Respublikos 2021 metais Konstitucijos 230-ųjų metinių minėjimo proga surengta istorinė paroda lenkų, lietuvių ir anglų kalbomis. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 1, „labai gerai bendradarbiavome su Lenkijos istorijos muziejumi, buvome trys partneriai – Lenkijos istorijos muziejus, Nikžentaičio institutas ir mes, – parengėme labai puikią parodą“.

Informantai Nr. 2 ir Nr. 5 prisiminė projekto „Saulė ir jūra“ sėkmę, kuri keliauja per svarbiausias pasaulio scenas ir sulaukia labai daug žiniasklaidos dėmesio. Informanto Nr. 2 nuomone, labai svarbu, kad ir Užsienio reikalų ministerija palaiko, remia ir finansuoja šį projektą.

Iš pateiktų pavyzdžių galima daryti išvadą, kad, siekiant sėkmingos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo, būtina užmegzti ir vystyti stiprias kultūrinės partnerystes ir kultūrinį dialogą tarp Lietuvos ir užsienio valstybių institucijų, kultūros sektoriaus organizacijų, įvairių meno sričių ekspertų ir kuratorių. Daugiašalės partnerystės dažniausiai vykdomos kofinansavimo pagrindu, todėl efektyviau išsprendžiamas resursų klausimas, taip pat projektas turi platesnį poveikį, įgauna didesnę matomumą. Be to, tie projektai, kurie nėra organizuojami specifškai kaip kultūros diplomatijos priemonės, bet kyla iš paties kultūros sektoriaus ir jų kultūrinių partnerysčių, paprastai turi žymiai didesnę poveikį, platesnę auditoriją, didesnę atoveiksmį ir žiniasklaidos dėmesį. Tokie grynai kultūriniai projektai, kurie neturi iš anksto suformuluoto kultūrinės diplomatijos politinio tikslo, dažnai turi geresnį rezultatą. Todėl suteikus menininkams visišką laisvę veikti taip, kaip jie nori, tikėtina, kad bus sulaukta daug ryškesnio teigiamo kultūros efekto tiek diplomacijai, tiek šalies žinomumui.

3.5.4. Kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo sudėtingose valstybėse ypatumai

Vienas iš tyrimo aspektų yra įvertinti kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo kontekstą atskirų valstybių atžvilgiu ir kaip šis kontekstas skiriasi. Taip pat įvertinti kokia kultūrinės diplomatijos reikšmė valstybei, siekiant palaikyti gerus santykius su kitomis valstybėmis, ypač su tomis, su kuriomis tarptautinis bendradarbiavimas stringa kitose srityse, ir tokiu būdu atsakyti į vieną iš tyrimo prielaidų.

Atliktas tyrimas parodo, kokią stiprią įtaką formuojami politiniai tikslai ar uždaviniai gali turėti kultūriniam bendradarbiavimui. Pavyzdžiui, specifiniu išskirtinas Kinijos atvejis, kuris dėl savo politinio režimo įtakos iš esmės paneigia bet kokias net ir kultūrinio bendradarbiavimo galimybes. Informantas Nr. 2 pažymėjo, kad Kinijoje nėra jokių galimybių – „visi kaip vienas pradėjo veikti [...] Organizacijos yra pajungtos valstybės aparatui“. Informantas Nr. 1 taip pat išreiškė nuomonę, kad Kinijoje niekas neveiks – „nei kultūrinė diplomatija“. Tai paaiškinama autokratinio valstybės režimo pobūdžiu. Kita vertus, Rusijoje, „smulkūs projektai vyksta, ypač su akademine bendruomene, vyksta ir diskusijos, seminarai.“ Kaip pažymima, iniciatyva pirmiausia kyla iš menininkų arba meno organizacijų, net jei jos ir yra oficialiai remiamos Vyriausybės. Kaip paaiškino pašnekovas, toks bendradarbiavimas vyksta, nes tai nėra politinis bendradarbiavimas.

Taigi iš esmės jei nevyksta bendradarbiavimas politiniu lygmeniu, tai jis gali sklandžiai vykti kultūriniu lygmeniu. Šiuo aspektu Informantas Nr. 4 išskyrė svarbų kultūrinės diplomatijos vaidmenį: „matyčiau tam tikras perspektyvas, kaip išnaudoti kultūrinę diplomatiją, kad visgi su tomis tikslinėmis auditorijomis tose šalyse kažkoks dialogas vyktų ir kad ne į vieną pusę tas naratyvas būtų formuojamas“.

Nagrinėjant Baltarusijos atvejį, dauguma informantas taip pat pažymėjo, kad joks bendradarbiavimas šiomis aplinkybėmis vykti negali. Vis dėlto Informantas Nr. 4 atkreipė dėmesį, kad su Baltarusija yra tam tikrų istorinių dalykų, kurie mus vienija, todėl, jeigu paprastų žmonių požiūris būtų vertinamas, jis greičiausiai būtų palankus, taigi ir „gan palanki dirva kultūriniam projektams“. Tačiau žinoma, viskas priklauso nuo to, kiek tai leistų dabartinė politinė situacija.

Kita vertus Informantas Nr. 5 svarstė, kad galbūt net ir tos pačios Kinijos atveju tam tikra kultūrinė veikla galėtų būti įmanoma. Pavyzdžiui, galbūt Lietuvai reikėtų su kokia nors kita valstybe kartu daryti projektus, o gal kalbėti šiuo klausimu su ES. Kaip teigia Informantas Nr.5, „jeigu Lietuvai yra visi keliai uždaryti, galbūt kitos valstybės galėtų, organizuojant savo renginį ar parodą ir taip pat pakviesti ir kažkokį tai lietuvių menininką dalyvauti tame projekte“.

Pasak Informanto Nr. 4, „ir krizių akivaizdoje arba net jeigu visi politiniai kanalai užsidaro, kultūra vis tiek dar išlieka kaip tos gyvasties palaikymo ir bendradarbiavimo tarp šalių galimybė“.

Kita daugelio informantų įvardyta valstybė – Izraelis. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 6, „Holokaustas ir Lietuvos pozicija, net ir dabartinė, yra viena iš užsienio politikos temų, kuri generuoja daugiausia neigiamo žiniasklaidos užsienyje ir tai yra ta problema, kurią reikia pripažinti ir spręsti“. Minint Vilniaus Gaono ir Lietuvos žydų istorijos metines buvo siekiama tą neigiamą balansą atstatyti. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, „kultūra gali padėti nešti žinią apie šiuolaikinę Lietuvą“.

3.5.5. Iššūkiai COVID-19 pandemijos aplinkybėmis

Kaip atskleidė atliktas tyrimas, COVID-19 pandemija sukėlė daug iššūkių kultūrinės diplomatijos veikloms. Pirmiausia tai susiję apskritai su Lietuvos kultūros sektoriaus patirtais sunkumais. Kaip nurodė Informantas Nr. 1, prasidėjus pandemijai 2020-ieji buvo blogi visam kultūros sektoriui tiek Lietuvoje, tiek užsienyje. Faktiškai nebuvo jokio judėjimo, jokio mobilumo. Tai kartu reiškė, kad reikėjo naujų galimybių, kurios pirmiausia buvo susijusios su skaitmenine sklaida. Reikėjo stiprinti ir visą su tuo susijusią infrastruktūrą, kuri pas mus, kaip parodė pandemija, buvo labai silpna. Kaip nurodė Informantas Nr. 1, iki pandemijos skaitmeninimas aktyviai vykdytas tik kultūros paveldo srityje, tačiau ir jis neatitiko šiuolaikinių tendencijų ir reikalavimų, nes buvo „tikrai skanuojami daiktai ir jokių patrauklių paslaugų sukurta nebuvo“. Prasidėjus pandemijai, siekiant spręsti šią problemą kultūros sektoriui buvo skirtos tikslinės lėšos skaitmeninimo programoms ir projektams. Tačiau, informanto nuomone, klausimas, kaip sukurti patrauklias paslaugas „online režime“, kurios būtų reikalingos tiek kultūros sektoriui, tiek jo vartotojui, ir kurios menininkams generuotų pajamas, dar nėra išspręstas. Taip pat atkreiptas dėmesys, kad iki šiol yra labai nedaug tokių kultūros sektoriaus paslaugų užsienio kalbomis.

Tokia kultūros sektoriaus problematika neišvengiamai darė įtaką ir kultūrinės diplomatijos veiklų įgyvendinimui. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 5, prasidėjus pandemijai reikėjo labai greitai sugalvoti kažką naujo, prisitaikyti prie esamos situacijos ir rasti sprendimą. Reikėjo ieškoti kitų būtų, kaip veikti, spręsti, kaip būtų galima persikirstyti lėšas. Kad tokie sprendimai buvo rasti, parodo įvairūs informantų pateikti pavyzdžiai. Prasidėjus pandemijai buvo vykdyta daug įvairios skaitmeninės veiklos: leisti įvairūs naujienlaiškiai, vykdyti filmų sklaidos, literatūros skaitymo projektai ir kt. Kai kurie pavyzdžiai parodo, kad dažnai, net ir turint ribotus išteklius, galima sugeneruoti svarbius ir aktualius projektus, pavyzdžiui, parengti literatūros kūrinio vertimo garso įrašą ir kartu su leidykla jį išleisti arba transliuoti per radiją. Tokiu būdu sukuriamas naujas kultūros produktas, kuriam kitomis aplinkybėmis tiesiog nebūtų pakankamai lėšų. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 5, svarbu ir siektina, kad tokie nauji produktai būtų prasmingi, turėtų išliekamąją

vertę, generuotų naujus projektus. Kaip pastebi Informantas Nr. 6, tokiomis kritinėmis aplinkybėmis „kūrybiškumas vis tiek išgelbsti“, be to, tampa svarbiomis ir kitos kultūros atašė savybės – greita reakcija ir greitas prisitaikymas prie kintančių aplinkybių, – kurios padeda išspręsti veikloje kylančius iššūkius. Šiuo aspektu taip pat pažymėtina, kad nedidele struktūra pasižymintis Lietuvos kultūros atašė tinklas turėjo galimybes greitai mobilizuotis ir persiorientuoti.

Pandemijos aplinkybėmis taip pat reikėjo labiau sukoncentruoti dėmesį į ryšių paiešką būtent skaitmeninės sklaidos srityje. Tačiau, kaip pažymi Informantas Nr. 2, dažnu atveju dėmesys buvo nukreiptas nuo kultūrinio bendradarbiavimo ir konkrečių projektų į labiau komunikacinius veiksmus, kurie buvo gana politizuoti, susieti su įvairių metinių minėjimu. Bet buvo ir pora gerų projektų, kurių sėkmę lėmė rimtos žiniasklaidos skaitmeniniai kanalai, pavyzdžiui, Izraelyje, Rusijoje. Tyrimo kalbintų informantų atsakymai taip pat atskleidė, kad efektyviausiai ir geriausiai skaitmeninei aplinkai pritaikomos kultūrinės diplomatijos veiklos formos yra susijusios su literatūra ir įvairiais naujienlaiškiais ir kitais leidiniais, kino projektais, o sudėtingiausios – su scenos menais.

Tyrimo metu atlikti interviu atskleidžia, kad dėl pasaulinės pandemijos taip pat buvo atšaukta ar į vėlesnį laiką perkelta nemažai planuotų bendradarbiavimo projektų. Nors informantai apie šias aplinkybes kalba gana bendrai, reikia pripažinti, kad tai tapo rimtu išbandymu visai kultūrinės diplomatijos sistemai. Tai detaliau iliustruoja viešai prieinamos kultūros atašė 2020 metų veiklos ataskaitos (LRKM, 2021 02 05)¹².

Kita vertus, reikia pripažinti, kad pandemija kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo procesui suteikė ir tam tikrų privalumų. Pirma, kaip pažymėjo Informantas Nr. 6, per pandemiją ypač pagerėjo praktinis kultūros atašė tinklo koordinavimas. Pandemijos aplinkybių kontekste suaktyvintas technologijų naudojimas paskatino organizuoti reguliarius kultūros atašė tinklo susitikimus skaitmeninėse platformose. Tai leido efektyviai kartu spręsti kylančius praktinius iššūkius (iki pandemijos vykdavę atašė tinklo gyvi susitikimai kartą per metus). Taigi nedidelis atašė tinklas tapo dar geriau koordinuotas, dažniau keitėsi įgyvendinamos praktikos pavyzdžiais, kai kuriais atvejais net vystė bendrus projektus. Informantas Nr. 2 taip pat pažymėjo, kad skaitmeninės technologijos stipriai palengvino komunikavimą bei nuolatinio ryšio palaikymą taip pat ir kituose tarptautiniuose formatuose. Antra, kaip pažymėjo Informantas Nr. 2, naujos

¹² Pavyzdžiui, Kultūros atašė Italijos Respublikoje ataskaita atskleidžia, kad dėl pandemijos realių scenos menų pristatymų Italijoje suorganizuoti nebuvo galimybės; kultūros atašė Švedijos Karalystėje, Suomijos Respublikai ir Danijos Karalystei pažymima, kad „dėl pandemijos nepavyko įgyvendinti suplanuotų 10 užsienio ekspertų vizitų, kurių dalis susijusi su konkrečių projektų vystymu. Taip pat nebuvo įgyvendinta suplanuotų 11 projektų. Iš jų atšaukti 5 projektai, kurių metu menininkai iš Lietuvos turėjo prisistatyti renginiuose Švedijoje ir Suomijoje. Į 2020 rudenį arba 2021 m. nukelti 6 projektai“.

skaitmeninės sklaidos formos suteikė galimybes pasiekti platesnę auditoriją, o hibridiniai renginiai tapo įprasta gerąja praktika. Vis dėlto ribotos finansinės galimybės ir tam tikrų su technologijomis ir komunikacija susijusių kompetencijų trūkumas vis dar kelia daug iššūkių. Kaip pažymėjo Informantas Nr. 6, Lietuvoje ši problema dar nėra išspręsta. Tačiau yra aiškiai suvokiama tai, kad per socialinius tinklus pasiekti savo auditorijas galima daug sėkmingiau ir finansiškai efektyviau. Pasak informanto, Lietuvos kultūrinė diplomacija turėtų proaktyviai tai daryti.

Vis dėlto nemaža dalis informantų pabrėžė gyvos kultūros nepakeičiamumą. Iš tyrimo metu atliktų interviu išryškėjusi tendencija taip pat atskleidžia, kad artimiausioje ateityje planuojama organizuoti gyvo formato renginius ir projektus. Informantas Nr. 2 pažymėjo, kad dabar apie pandemiją ir užsidarymus nebegalvojama, dirbama pilnais pajėgumais, nes yra tikrai dideli planai susiūsti 2022 metams, kuriems yra nustatyti du dideli diplomatiniai prioritetai: pirmasis – Jono Meko šimtmetis, kuris yra labai palankus Lietuvos matomumui, ir antrasis – „Kaunas Europos kultūros sostinė 2022“. Informantas Nr. 6 pažymėjo, kad „net jei vėl bus uždarymai, kažkokį būdą įgyvendinti projektus vis tiek rasime“.

Dar vienas atlikto tyrimo aspektas atskleidžia, kad ne visose užsienio šalyse pasiteisina naujosios skaitmeninės kultūros sklaidos formos. Pavyzdžiui, Informantas Nr. 3 pažymėjo, kad jo reziduojamoje šalyje buvo labai nedaug renginių, kurie būtų perkelti į „online sistemą“. Pasak pašnekovo, galimi kultūros sektoriaus partneriai praktiškai nekūrė jokio „online“ turinio, neieškojo tam jokios energijos, nedėjo jokių pastangų ir neinvestavo savo laiko. Todėl visos virtualios Lietuvos kultūros instituto siūlytos priemonės šioje šalyje buvo neefektyvios. Kita vertus, šioje šalyje atsiradus galimybėms rengti gyvus renginius, tokių renginių skaičius buvo ypatingai didelis.

Taigi labai svarbu suvokti kiekvienos užsienio šalies, kurioje, veikiama specifika – gerai žinoti šios šalies politinį, kultūrinį kontekstą, įskaitant ir tai, kaip šios šalies publika vertina skaitmeninį turinį. Geras savo veiklos konteksto suvokimas neabejotinai prisidėtų prie sėkmingo veiklos planavimo.

3.6. Tyrimų rezultatų apibendrinimas

1. Atliktas Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimas atskleidė, kad kultūrinės diplomatijos sąvoka praktikoje dažnai įneša daug painiavos. Šią sąvoką dažnai linkstama traktuoti per daug plačiai, kaip apimančią visą kultūros sklaidą užsienyje. Toks traktavimas būdingas ir Lietuvos kultūros sektoriaus atstovams. Vis dėlto toks platus kultūrinės

diplomatijos supratimas nėra teisingas, kadangi kultūros sklaida užsienyje dažniausiai turi kultūrinius, bet ne užsienio politikos tikslus. Šių tikslų skirtumai aiškiai atsispindi antrojoje darbo dalyje analizuotoje Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcijoje ir kituose teisės aktuose. Kita vertus reikia pabrėžti, kad tyrime dalyvavę informantai, šiuo metu esantį Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelį iš esmės vertina per viešosios diplomatijos prizmę, tai yra kaip vieną iš užsienio politikos įrankių. Kaip matyti iš antroje dalyje atliktos analizės, Lietuvos Respublikos teisės aktai kultūrinės diplomatijos sritį taip pat priskiria viešosios diplomatijos sričiai. Vis dėlto, kaip atskleidžiama mokslinėje literatūroje, tradicinė kultūrinės diplomatijos samprata kinta: tolstama nuo vienpusės, dažnai su propaganda siejamos, kultūrinės diplomatijos modelio ir artėjama link tarptautinių kultūrinių ryšių. Tyrime dauguma kalbintų informantų pritarė, kad Lietuvos kultūrinė diplomatija neturėtų būti tokia instrumentalizuota, o turėtų būti autonomiškesnė ir lankstesnė

2. Atliktas Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimas taip pat atskleidė, kad kultūrinės diplomatijos proceso iniciatyva iš esmės prasideda Užsienio reikalų ministerijoje. Kultūrinę diplomatiją vykdo Užsienio reikalų ministerija ir jos diplomatinės atstovybės. Tai atitinka literatūroje nagrinėtą kultūrinės diplomatijos kaip viešosios diplomatijos sampratą, taip pat ir tarptautinę praktiką, pagal kurią ši sritis įprastai priskiriama šalių užsienio reikalų ministerijoms. Tą taip pat patvirtina ir darbo antroje dalyje atlikta Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo analizė. Kita vertus, tyrimas atskleidė, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos procesas apima ir kitų institucijų – pirmiausia Kultūros ministerijos ir jos kultūros atašė tinklo – vykdomas veiklas. Teisinis reglamentavimas iš esmės atskiria kultūrinės diplomatijos ir kultūros sklaidos užsienyje kategorijas, tačiau ir neatmeta galimybes, kad šie du veiklos laukai dažnai sutampa. Ši įžvalga patvirtinta trečioje darbo dalyje atlikto tyrimo metu, išryškinant tai, kad struktūriškai Kultūros ministerijos institucinei sistemai priklausančios kultūros atašė faktiškai patenka ir į kultūrinės diplomatijos veiklų lauką.

3. Atliktas Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimas atskleidė, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos procesui taip pat ypač reikšmingos kultūros sektoriaus institucijos ir jų bendradarbiavimas su užsienyje veikiančiomis įstaigomis. Toks jų bendradarbiavimas gali prisidėti prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo raiškos. Tyrimas taip pat išryškino tvirtų kultūros sektoriaus ryšių su kultūros organizacijomis užsienyje trūkumą ir poreikį stiprinti šias galimybes. Lietuvos kultūros institutas ir Kultūros taryba savo priemonėmis ir programomis prisideda prie kultūros sektoriaus tarptautiškumo skatinimo. Vis dėlto, kaip parodė teisinio reglamentavimo analizė, šioms dvejoms institucijoms kultūrinės diplomatijos funkcijos nėra priskiriamos, jos įgyvendina kultūros tarptautiškumo politiką. Kita vertus, Instituto veiklų

įgyvendinimo rezultatas gali ryškiai prisidėti ir prie diplomatinių tikslų, todėl tyrime taip pat įvertinta Instituto stiprinimo galimybė.

4. Atlikus atašė veiklos teisinio reglamentavimo analizę, prieita išvada, kad iš esamo reglamentavimo nėra aišku, kokia apimtimi ir koku būdu kultūros atašė prisideda prieužsienio politikos tikslų ir atitinkamai prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo. Atlikus tyrimą, 3.4 darbo poskyryje buvo išryškinti tokios kultūros atašė veiklos pavyzdžiai, taip pat išgrynintos kultūros atašė veiklos problemos, kurios susijusios su atašė dvigubu pavaldumu, su atašė kaip ambasados darbuotojo įvaizdžiu ir su atašė kompetencijų išlaikymu ir stiprinimu. Pastebėtina, kad daug praktinių iššūkių kyla dėl kultūros atašė dvigubo pavaldumo. Toks pavaldumas yra reglamentuotas Kultūros atašė darbo vadove, be to, kaip parodė trečioje dalyje atliktas tyrimas, su šiuo aspektu pasireiškianti problematika ryškiai atsiskleidė ir praktiniame lygmenyje. Todėl siūlytina ieškoti šios problemos sprendimų. Kita vertus, ištyrus atašė veiklos ypatumus, išgrynintos atašė veiklai vykdyti būtinos kompetencijos ir savybės.

5. Atlikus kultūrinės diplomatijos reglamentavimo analizę, kurioje išryškėjo skirtingų kultūrinės diplomatijos „lauke“ veikiančių valstybės institucijų interesai, ypatingas dėmesys atkreiptas į Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcijoje įtvirtinto koordinavimo modelio reikšmę. Trečioje darbo dalyje atliktame tyrime išsiaiškinta, kad pagal šį modelį įsteigta tarpinstitucinė Grupė praktiniame lygmenyje yra tinkamas susitikimų formatas bendriems klausimams spręsti. Vis dėlto pastebėtina, kad susitinkant skirtingų sričių ekspertams dažnai trūksta atvirumo ir aiškaus suvokimo, kokie yra skirtingų institucijų skirtingi tikslai ir kokios yra bendros sąsajos įgyvendinant tam tikras veiklas. Akivaizdu, kad ši problema susijusi ne su koordinavimo modelio trūkumais, bet greičiausiai su žmogiškuoju faktoriumi.

6. Atlikta literatūros analizė atskleidė, kad, nors šiais globalizacijos ir technologijų laikais diplomatinės veiklos tikslinė auditorija išsiplėtė, kultūrinė diplomatija ir toliau dažniausiai apima vyriausybės pareigūnus kaip vieną iš svarbių tikslinių auditorijų. Kai kurie autoriai taip pat pripažįsta, kad užsienio auditorijas galima efektyviau pasiekti pasitelkiant vietinę savo šalies auditoriją. Atliktas tyrimas parodė, kad Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelis iš esmės atitinka tokį teorinį požiūrį. Vykdamas Lietuvos kultūrinės diplomatijos veiklas yra koncentruojamasi tiek į plačiąją visuomenę, tiek į diplomatinį korpusą, tiek į akademinę publiką, o šios veiklos vykdomos ir Lietuvoje, ir užsienyje. Vis dėlto užsienyje esančios tikslinės grupės yra siauresnės, kadangi resursai čia nėra tokie dideli.

7. Tyrimo metu analizuojant informantų pateiktus, jų nuomone, sėkmingiausius kultūrinės diplomatijos pavyzdžius ir išskyrus jų pagrindinius ypatumus, paaiškėjo, kad pagrindiniai tokių projektų sėkmę lemiantys veiksniai atitinka teorinėje literatūroje apibrėžtos šiuolaikinės

diplomatijos sampratos bruožus. Šie projektai inicijuojami paties kultūros sektoriaus, yra pagrįsti daugiašalėmis kultūros įstaigų, o dažnai ir valstybės institucijų, partnerystėmis, jie neturi išankstinio diplomatinio tikslo. Tai lemia, kad šie projektai galiausiai pasižymi žymiai didesniu poveikiu, platesne auditorija, didesniu atoveiksmiu ir žiniasklaidos dėmesiu. Kita vertus, kultūrinė diplomacija gali atlikti gan reikšmingą vaidmenį ją taikant valstybių, su kuriomis bendradarbiavimas stringa kitose politikos srityse, atžvilgiu – tokiais atvejais kultūra gali palaikyti tam tikrą bendradarbiavimo lygmenį, kuris padėtų pasakoti tam tikrą šalies istoriją, vengiant tam tikrų politinių momentų. Vis dėl to su visiškai autoritarinėmis valstybėmis tai neveikia.

8. COVID-19 pandemijos aplinkybėmis kultūros sektoriaus patirtos problemos tiesiogiai įtakojo ir kultūrinės diplomatijos veiklą įgyvendinimą. Nemažai kultūrinės diplomatijos projektų buvo sustabdyta, atšaukta ar perkelta. Pažymėtina, kad tokiomis kritinėmis aplinkybėmis gelbsti kultūros diplomato kūrybiškumas, taip pat kitos svarbios jo savybės – greita reakcija ir greitas prisitaikymas prie kintančių aplinkybių. Pandemijos aplinkybėmis vykdytos įvairios skaitmeninės veiklos, iš jų efektyviausiai ir geriausiai skaitmeninei aplinkai pritaikomos kultūrinės diplomatijos veiklos formos buvo susijusios su literatūra, įvairiais naujienlaiškiais ar kitais leidiniais, taip pat kino projektais. Kita vertus, pandemijos dėka stipriai pagerėjo kultūros atašė tinklo koordinavimas, be to, naujos skaitmeninės sklaidos formos suteikė galimybes pasiekti platesnę auditoriją. Kartu pažymėtina, kad ribotos finansinės galimybės ir tam tikrų su technologijomis ir komunikacija susijusių kompetencijų trūkumas vis dar kelia daug iššūkių ir šią problemą reikėtų spręsti artimiausiu metu.

IŠVADOS

1. Išanalizavus mokslinėje literatūroje formuluojamą kultūrinės diplomatijos sampratą, aptinkama daug skirtingų kultūrinės diplomatijos sąvokos apibrėžimų. Be to, kultūrinės diplomatijos sąvoka dažnai tapatinama su kitomis moksliniame diskurse aptinkamomis jai artimomis sąvokomis – „viešąja diplomatija“, „tarptautiniais kultūriniais santykiais“, ir „propaganda“. Apibrėžti kultūrinės diplomatijos sąvoką padeda aiškus jos pagrindinių elementų – tikslo, įgyvendinančių subjektų, turinio ir tikslinės auditorijos – atskleidimas. Vis dėlto nuolat kintančio pasaulio ir tarptautinių santykių kontekste, taip pat kinta ir šie kultūrinės diplomatijos elementai. Globalizacija, sparčiai besivystančios technologijos, kultūros konteksto suvokimo kaita, daugiašališkumas ir galiausiai COVID-19 pandemija – esminiai faktoriai pastaraisiais metais lemiantys kultūrinės diplomatijos sampratos pokyčius. Pastaruoju metu ryškėjančios „kultūrinio dialogo“, „sąžiningo bendradarbiavimo kultūriniuose santykiuose“, „tinklinės kultūrinės diplomatijos“ sąvokos kreipia link šiuolaikinės kultūrinės diplomatijos sampratos, įtraukiančios naujus elementus – abipusio klausymosi ir mokymosi, išitraukimo į dialogą, abipusio supratimo ir bendradarbiavimo, bendros kūrybos ir bendrų gebėjimų stiprinimo, tolerancijos ir atvirumo įvairioms idėjoms.

2. Atlikus Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo analizę, pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos teisės aktai kultūrinės diplomatijos sritį iš esmės traktuoja pagal tradicinę kultūrinės diplomatijos sampratą ir priskiria šį reiškinį viešosios diplomatijos sričiai. Kultūrinė diplomatija suvokiama kaip priemonė, kuria siekiama stiprinti valstybės įvaizdį, gerinti tarptautinius santykius. Vis dėlto užsienio politiką reglamentuojančiuose teisės aktuose šios srities reglamentavimas yra gana neišplėtotas: pasigendama visapusiškos kultūrinės diplomatijos koncepcijos, kuri ne tik aiškiai apibrėžtų kultūrinės diplomatijos sąvoką, bet ir jos strateginius tikslus, formavimo ir įgyvendinimo procesą, būdus ir priemones, dalyvaujančias institucijas ir jų sąveiką. Kita vertus, kultūros politikos reglamentavimas, susijęs su kultūros sklaida užsienyje, yra kur kas labiau išplėtotas. 2018 metais patvirtinta Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcija pirmą kartą teisės aktuose apibrėžia kultūrinės diplomatijos sąvoką. Aiškiai suvokiant, kad kultūra gali būti pasitelkiama viešosios diplomatijos naudai ir kad kultūrinė diplomatija iš esmės veikia tame pačiame kultūros sklaidos užsienyje lauke, minėta koncepcija taip pat siekiama skirtingus kultūrinius ir diplomatinis tikslus suderinti ir praktiniame lygmenyje – ji įtvirtina kultūros tarptautiškumo politikos integruoto koordinavimo modelį. Toks modelis vertintinas kaip ypač reikšmingas, kadangi sudaro prielaidas atitinkamoms institucijoms ieškoti bendrų sprendimų ir sutarimo. Pažymėtina, kad dabartinis Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelio reglamentavimas

yra labai specifiškas, kadangi kai kurie kultūrinės diplomatijos elementai, kurie įprastai teorijoje ir kitų valstybių praktikoje priskirtini užsienio politikai, Lietuvoje yra perduoti kultūros politikos sričiai. Tai lemia dabartinio Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelio apibrėžimo problematiką ir įgyvendinimo iššūkius, kartu skatina ieškoti naujo praktiškesnio, modernesnio ir šiuolaikines kultūrinės diplomatijos tendencijas atitinkančio modelio apibrėžčių.

3. Atliktas Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimas iš esmės patvirtina Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo lygmenyje nustatytas problemas ir skatina jas spręsti. Tyrime išryškinta, kad Lietuvos kultūrinė diplomatija neturėtų būti tokia instrumentalizuota, ji turėtų būti autonomiškesnė ir lankstesnė. Tam tikrą Lietuvos kultūrinės diplomatijos sistemos lankstumo įvaizdį sukuria kultūros atašė. Nors atašė yra Kultūros ministerijos darbuotojas ir jo pagrindinė funkcija yra susijusi su kultūros sklaidos užsienyje įgyvendinimu (ne diplomatinė), atliktas tyrimas, išryškino tai, kad kultūros politikos srityje veikiantis kultūros atašė faktiškai patenka ir į kultūrinės diplomatijos veiklų lauką. Kultūros atašė darbo vadove įtvirtintas atašė dvigubas pavaldumo aspektas praktikoje, kaip parodė atliktas tyrimas, sukelia daug problemų, todėl svarstyti tokio reglamentavimo pokyčiai. Taip pat pažymėtina, kad Lietuvoje yra nepakankamai išnaudojamos kultūros sektoriaus institucijų bendradarbiavimo su užsienyje veikiančiomis įstaigomis galimybės, kurios, be kita ko, galėtų prisidėti prie kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo raiškos. Kaip parodo atliktas tyrimas, prie to taip pat galėtų prisidėti žymus Lietuvos kultūros instituto vaidmens sustiprinimas. Lietuvos kultūrinės diplomatijos veikloje taip pat siūlytina vadovautis tyrimo metu išgrynintais Lietuvos kultūrinės diplomatijos „gerosios praktikos“ sėkmės veiksniais. Atlikto tyrimo metu buvo iš dalies patvirtinta prielaida, dėl kultūrinės diplomatijos reikšmės palaikant santykius su sudėtingomis valstybėmis, visgi autoritarinių valstybių atžvilgiu tai neveikia. Atliktas tyrimas taip pat atskleidė, kad COVID-19 pandemijos situacijos neapibrėžtumas ir šiame kontekste išryškėję skaitmeninės kultūros sklaidos užsienyje iššūkiai skatina ieškoti atsakymų, kaip sukurti patrauklias paslaugas „online režime“, kurios būtų reikalingos tiek kultūros sektoriui, tiek jo vartotojui, tiek menininkams.

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos politikos formuotojams

Remiantis atlikta Lietuvos kultūrinės diplomatijos reglamentavimo analize ir atliktu Lietuvos kultūrinės diplomatijos įgyvendinimo tyrimu, rekomenduojama tobulinti Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelio reglamentavimą ir įgyvendinimą, aiškiai atskiriant bendrame kultūrinės diplomatijos ir kultūros sklaidos užsienyje „lauke“ veikiančių bei atskiras kultūros ir užsienio politikos sritis įgyvendinančių institucijų veiklas ir atsakomybes:

- Kultūros ministerija, kultūros atašė tinklas, Lietuvos kultūros institutas ir kitos šakinės įstaigos įgyvendina – kultūros sklaidą užsienyje ir kultūros tarptautiškumo politiką;
- Užsienio reikalų ministerija ir Lietuvos Respublikos diplomatinės atstovybės įgyvendina kultūrinę ir viešąją diplomatinę.

Užsienio reikalų ministerijai rekomenduotina parengti ir oficialiu teisės aktu patvirtinti kultūrinės diplomatijos koncepciją, kurioje būtų aiškiai apibrėžta kultūrinės diplomatijos sąvoka, Lietuvos kultūrinės diplomatijos strateginiai tikslai, formavimo ir įgyvendinimo procesas, būdai ir priemonės, sąveika su kitomis institucijomis. Ministerijai taip pat siūlytina aktyviau į kultūrinės diplomatijos veiklas įtraukti kultūros sektorių, šiam sektoriui suteikiant reikiamas galimybes inicijuoti ir patiems vykdyti kultūrinius projektus, kurie atitiktų ministerijos iš anksto nustatomus prioritetus, kita vertus įgyvendinant kultūrinės diplomatijos veiklas rekomenduotina neapsiriboti tik Seimo nustatytų minėtinių metų progomis.

Siūlytina stiprinti Lietuvos kultūros instituto ir kultūros atašė vaidmenį ir formuoti naują šiuolaikinės tendencijas atitinkantį „kultūrinės diplomatijos“ modelį, kurio veikla būtų pagrįsta tarptautinių kultūrinių ryšių ir abipusio bendradarbiavimo su užsienio kultūrinėmis organizacijomis principais. Pagal tokį modelį siūlytina:

- Plėsti Instituto kompetencijas, suteiki galimybę Institutui finansuoti kultūros sektoriaus sklaidos užsienyje iniciatyvas ir programas, kurias pats kultūros sektorius galėtų ir įgyvendinti. Institutui priskirti projektų administratoriaus vaidmenį, ir tik tam tikrais atvejais organizatoriaus. Institutui pavesti organizuoti ir finansuoti didžiuosius pristatymus užsienyje pagal išgrynintą svarbiausių įvairių sričių tarptautinių renginių sąrašą.
- Stiprinti kultūros atašė vaidmenį. Siekiant spręsti kultūros atašė veikloje kylančius iššūkius, siūlytina panaikinti kultūros atašė veiklos reglamentavimą, įtvirtinantį dvigubą kultūros atašė tiesioginį pavaldumą Lietuvos Respublikos kultūros ministrui ir diplomatinės atstovybės vadovui. Siūlytina numatyti, kad kultūros atašė būtų

tiesiogiai pavaldus ir atskaitingas Institutui. Tokiu atveju būtų formuojamas stiprus Institutas su savo oficialiu tinklu, kurį sudarytų kultūros atašė, užsienio valstybėse. Kultūros atašė atskyrimas nuo diplomatinės atstovybės suteiktų jam daugiau nepriklausomybės, išlaikytų teigiamą kultūrinių projektų iniciatoriaus ir tarpininko įvaizdį užsienio kultūros organizacijų veiklos lauke. Kultūros atašė nebūtų pririštas prie ambasados struktūros ir tam tikrais atvejais jam keliamų ribojimų. Tačiau bendradarbiavimas kultūros srityje su ambasadomis galėtų būti išlaikomas. Įvertinus kaštus ir kitas aplinkybes, kultūros atašė galėtų turėti savo savarankišką biurą arba ieškoti reziduojamoje valstybėje partnerysčių su kitais užsienio institutais ar kultūros organizacijomis. Siekiant išlaikyti kultūros atašė kompetencijas pasibaigus atašė kadencijai reziduojamoje valstybėje, būtų tikslinga numatyti kultūros atašė galimybę grįžti dirbti į Institutą.

Rekomendacijos vadybininkams, kultūros diplomatams, kultūros atašė

Remiantis atlikto Lietuvos kultūrinės diplomatinės įgyvendinimo tyrimo metu išgrynintais Lietuvos kultūrinės diplomatinės „gerosios praktikos“ sėkmės veiksniais, organizuojant kultūrinės diplomatinės ar kultūros sklaidos užsienyje projektus, rekomenduotina, kad šie projektai:

- būtų inicijuojami paties kultūros sektoriaus ir būtų išlaikoma jo kūrybos laisvė;
- būtų pagrįsti daugiašalėmis skirtingų valstybių kultūros įstaigų, o dažnai ir atitinkamų valstybės institucijų, partnerystėmis ir skatintų tiesioginius ryšius;
- neturėtų išankstinio diplomatinio tikslo;
- turėtų tęstinumo galimybę (pavyzdžiui, parodos pristatymas vis kito partnerio šalyje).

Šie veiksniai lemia, kad organizuojami projektai galiausiai pasižymi žymiai didesniu poveikiu, platesne auditorija, didesniu atoveiksmiu ir žiniasklaidos dėmesiu.

Rekomendacijos tyrėjams

Apibendrinus rezultatus, manytina, kad ateities tyrimuose būtų naudinga atlikti tyrimą, kuris skatintų ieškoti atsakymų, kaip sukurti patrauklias kultūros sektoriaus paslaugas „online“ režimui. Toks tyrimas galėtų prisidėti prie naujos skaitmeninės kultūros sklaidos, kuri galėtų apimti ir sklaidą užsienyje, strategijos sukūrimo.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Mokslinė literatūra:

1. Cummings, M. C. (2009) Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey. Cultural Diplomacy Research Series. Americans for the Arts. Prieiga per Internetą: <<https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MCCpaper.pdf>> (žiūrėta 2021 06 01).

2. Fox, R. (1999). Cultural Diplomacy at the Crossroads. Cultural Relations in Europe and the Wider World. London: The British Council.

3. Jora, L. (2013). New practices and trends in cultural diplomacy. Pol. Sc. Int. Rel., X, 1, p. 43–52, Bucharest. Prieiga per Internetą: <https://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/articles/cultural_diplomacy/New_Practices_And_Trends_In_Cultural_Diplomacy_-_Lucian_Jora.pdf> (žiūrėta 2022 01 02).

4. Kroeber, A. L., Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. Cambridge, Massachusetts: Peabody Museum Press. Prieiga per Internetą: <<https://peabody.harvard.edu/publications/culture-critical-review-concepts-and-definitions>> (žiūrėta 2021 06 01).

5. Lending, M. (2000). Change and Renewal. Norwegian Foreign Cultural Policy 2001-2005 (Oslo: Royal Norwegian Ministry of Foreign Affairs).

6. Mark, S. (2009). A Greater Role for Cultural Diplomacy. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael' Discussion Papers in Diplomacy. Prieiga per Internetą: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20090616_cdsp_discussion_paper_114_mark.pdf> (žiūrėta 2021 06 01).

7. Melissen, J. (2005). Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations. Netherlands Institute in International Relations. Clingendael. Prieiga per Internetą: <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/pdf/research/books/soft_power/Wielding_Soft_Power_-_The_New_Public_Diplomacy_-_Jan_Melissen.pdf> (žiūrėta 2021 12 30).

8. Mitchell, J. M., International Cultural Relations, Allen & Unwin, 1986.

9. Nye, J. S. (1990). Soft Power. Foreign Policy, Autumn, 1990, No. 80, Twentieth Anniversary (Autumn, 1990), p. 153-171. Prieiga per Internetą: <<https://www.jstor.org/stable/1148580>> (žiūrėta 2021 12 01).

10. Ryniejska-Kiełdanowicz, M. (2009). Cultural Diplomacy as a Form of International Communication. University of Wrocław Institute for International Studies, The Section of

International Communication. Prieiga per Internetą: <https://instituteforpr.org/wp-content/uploads/Ryniejska_Kieldanowicz.pdf> (žiūrėta 2021 06 01).

11. Rivera, T. (2015). Distinguishing Cultural Relations from Cultural Diplomacy: The British Council's Relationship with Her Majesty's Government. Figueroa Press, Los Angeles. Prieiga per Internetą:

<[https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/useruploads/u33041/Distinguishing%20Cultural%20Relations%20From%20Cultural%20Diplomacy%20-%20Full%20Version%20\(1\).pdf](https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/useruploads/u33041/Distinguishing%20Cultural%20Relations%20From%20Cultural%20Diplomacy%20-%20Full%20Version%20(1).pdf)> (žiūrėta 2021 12 31).

12. Sablosky, J. (2003). Recent Trends in Department of State Support for Cultural Diplomacy: 1993–2002. Cultural Diplomacy Research Series. Centre for Arts and Culture. Prieiga per Internetą: <<https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/JASpaper.pdf>> (žiūrėta 2021 06 01).

13. Trobbiani, R. (2017). EU Cultural Diplomacy: time to define strategies, means and complementarity with Member States. Prieiga per Internetą: <https://cris.unu.edu/sites/cris.unu.edu/files/EL-CSID_PolicyBrief_EU_Cultural_Strategies%20~%20May%202017.pdf> (žiūrėta 2021 12 01).

14. Țuroiu, L. (2020). Revisiting cultural diplomacy in challenging times. The European network on cultural management and policy. ENCATC life special edition, Issue n°02, December 2020, p. 12-17. Prieiga per Internetą: <https://www.encatc.org/media/5695-encatc_magazine_issue2-final-2.pdf> (žiūrėta 2021 12 30).

15. Umińska-Woroniczka, A. (2016). Cultural diplomacy in international relations theory and studies on diplomacy. Actual problems of international relations. Release 127 (part II).

16. Viešosios politikos ir vadybos institutas. „Lietuvos kultūros tarptautiškumo politikos formavimo ir įgyvendinimo tobulinimas. Galimybių studija.“ 2016 m. lapkričio 23 d. Prieiga per internetą:

<<https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/KM%20tarptautiskumo%20politika.pdf>> (žiūrėta 2021 12 10).

17. Wyszomirski, M., Burgess, C., Peila, C. (2003). International Cultural Relations: A Multi-Country Comparison. Culturas Diplomacy Research series. Prieiga per Internetą: <https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/MJWpaper_0.pdf> (žiūrėta 2021 06 01).

2. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

18. 2021–2030 metų Nacionalinis pažangos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d492e050f7dd11ea12ad7c04a383ca0/asr>> (žiūrėta 2021 11 25).

19. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimu Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ed22bb703bc311eb8d9fe110e148c770>> (žiūrėta 2021 11 25).

20. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plano patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d698ded086fe11eb9fecb5ecd3bd711c>> (žiūrėta 2021 11 25).

21. ES Taryba (2019). Tarybos išvados dėl ES strateginio požiūrio į tarptautinius kultūros ryšius ir veiksmų programos. Europos Sąjungos oficialusis leidinys, 2019/C 192/04. Prieiga per Internetą: <<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/da766854-8907-11e9-9369-01aa75ed71a1/language-en/format-HTML/source-106512600>> (žiūrėta 2022 01 02).

22. Europos Komisija (2016). Bendras komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai. ES tarptautinių kultūrinių ryšių strategijos kūrimas. Briuselis, 2016 06 08, JOIN(2016) 29 final. Prieiga per Internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016JC0029&from=EN>> (žiūrėta 2022 01 02).

23. Keturioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006–2008 metų programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. X-767 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C98BBC7B772B>> (žiūrėta 2021 11 25).

24. Kultūros atašė darbo vadovas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2015 m. gegužės 26 d. įsakymu Nr. ĮV-329 (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2019 m. lapkričio 7 d. įsakymo Nr. ĮV-723 redakcija). Prieiga per Internetą: <<https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/Kulturos%20atase%20darbo%20vadovas%202019.pdf>> (žiūrėta 2021 12 10).

25. Kultūros tarptautiškumo politikos koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2018 m. gruodžio 18 d. įsakymu Nr. ĮV-977 „Dėl Kultūros tarptautiškumo

politikos koncepcijos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d5ca6dc0039311e9a5eaf2cd290f1944>> (žiūrėta 2021 11 25).

26. Lietuvos kultūros politikos kaitos gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. birželio 30 d. nutarimu Nr. XI-977 „Dėl Lietuvos kultūros politikos kaitos gairių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9BE55C402B71>> (žiūrėta 2021 11 25).

27. Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665 „Dėl Lietuvos kultūros politikos strategijos patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>> (žiūrėta 2021 11 25).

28. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014; Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA/asr>> (žiūrėta 2021 11 25).

29. Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos 2017–2019 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2016 m. lapkričio 18 d. įsakymu Nr. ĮV-888 (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2017 m. gegužės 10 d. įsakymo Nr. ĮV-643 redakcija). Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/KM%202017%E2%80%932019%20m_%20SV_P_patikslintas.pdf> (žiūrėta 2021 12 10).

30. Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos nuostatai, patvirtinti, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimu Nr. 1469 (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 10 d. nutarimo Nr. 208 redakcija) „Dėl Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3A224CCA5B2B/asr>> (žiūrėta 2021 12 10).

31. Lietuvos Respublikos kultūros ministro valdymo sričių 2018–2020 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2018 m. vasario 21 d. įsakymu Nr. ĮV-192 (Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2018 m. balandžio 5 d. įsakymo Nr. ĮV-343 redakcija). Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/_KM%20SVP_PAKEITIMAS_2018-03-29.pdf> (žiūrėta 2021 12 10).

32. Lietuvos Respublikos kultūros ministro valdymo sričių 2020–2022 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2020 m. vasario 11 d. įsakymu Nr. ĮV-88. Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/KM%202020-2022%20SVP_final.pdf> (žiūrėta 2021 12 10).

33. Lietuvos Respublikos kultūros ministro valdymo sričių 2021–2023 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2021 m. kovo 22 d. įsakymu Nr. IV-348. Prieiga per internetą: <https://lrkm.lrv.lt/uploads/lrkm/documents/files/KM%202021%E2%80%932023%20m_%20SVP.pdf> (žiūrėta 2021 12 10).

34. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 2016–2018 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2016 m. sausio 13 d. įsakymu Nr. V-8 (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2016 m. rugpjūčio 19 d. įsakymo Nr. V-229 redakcija). Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/uploads/default/documents/Ministerija/veikla/planavimo_dokumentai/URM%202016-2018%20m_%20SVP%20keitimas%20_.pdf> (žiūrėta 2021 11 25).

35. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 2017–2019 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2016 m. lapkričio 15 d. įsakymu Nr. V-304 (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2017 m. birželio 1 d. įsakymo Nr. V-107 redakcija). Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/uploads/default/documents/2017-2019%20m_%20SVP_2017%2006%2001_.pdf> (žiūrėta 2021 11 25).

36. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 2018–2020 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2018 m. sausio 5 d. įsakymu Nr. V-6 (Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2018 m. gruodžio 19 d. įsakymo Nr. V-385 redakcija). Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/uploads/default/documents/URM%202018-2020%20strateginis%20veiklos%20planas%202018_12.doc> (žiūrėta 2021 11 25).

37. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 2019–2021 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2019 m. gruodžio 20 d. įsakymu Nr. V-415. Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/uploads/default/documents/U%C5%BESienio%20reikal%C5%B3%20ministerijos%20patikslintas%202019-2021%20m_%20strateginis%20veiklos%20planas.pdf> (žiūrėta 2021 11 25).

38. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 2020–2022 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2020 m. vasario 13 d. įsakymu Nr. V-48. Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/uploads/default/documents/U%C5%BESienio%20reikal%C5%B3%20ministerijos%202020-2022%20m_%20strateginis%20veiklos%20planas.pdf> (žiūrėta 2021 11 25).

39. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos 2021–2023 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministro 2021 m. kovo 29 d. įsakymu Nr. V-98. Prieiga per internetą: < https://urm.lt/uploads/default/documents/2021-2023%20m_%20strateginis%20veiklos%20planas.docx.pdf> (žiūrėta 2021 11 25).

40. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 1155 „Dėl Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.BD6F04D9850F/asr>> (žiūrėta 2021 11 25).

41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001–2004 metų programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2001 m. liepos 12 d. nutarimu Nr. IX-455 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.579AD9AC8594> > (žiūrėta 2021 11 25).

42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004–2008 metų programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. gruodžio 14 d. nutarimu Nr. X-43 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.6E787EA8C7A3> > (žiūrėta 2021 11 25).

43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimas Nr. 330 „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A0C4B3240EA/asr>> (žiūrėta 2021 11 25).

44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 76 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. kovo 24 d. nutarimo Nr. 330 „Dėl ministrams pavedamų valdymo sričių“ pakeitimo“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b9f2c30048b011ea8895faf9aa6b1770>> (žiūrėta 2021 11 25).

45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. sausio 29 d. nutarimas Nr. 77 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 25 d. nutarimo Nr. 1155 „Dėl Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1e29361048b111ea8895faf9aa6b1770>> (žiūrėta 2021 11 25).

46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Argentinos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros, švietimo, turizmo ir sporto srityse. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/da9438100cdd11e4adf3c8c5d7681e73>> (žiūrėta 2021 12 10).

47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Armėnijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros srityje. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/82f46180074111e4b836947d492f2f50>> (žiūrėta 2021 12 10).

48. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Brazilijos Federacinės Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros srityje. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.BE4595F19DA4>> (žiūrėta 2021 12 10).

49. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Kazachstano Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo švietimo, mokslo, kultūros ir meno srityse. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0820BE768023>> (žiūrėta 2021 12 10).

50. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Korėjos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendradarbiavimo kultūros, meno, švietimo, mokslo, jaunimo reikalų ir sporto srityse. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/562db060fb3711eb9f09e7df20500045>>, (žiūrėta 2021 12 10).

51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Prancūzijos Respublikos Vyriausybės susitarimas dėl bendros kino filmų gamybos. Prieiga per Internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c13f5ce09ff411e58fd1fc0b9bba68a7>> (žiūrėta 2021 12 10).

52. Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F1EEF18DCA0B> > (žiūrėta 2021 11 25).

53. Septynioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: < <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ed6be240c12511e6bcd2d69186780352> > (žiūrėta 2021 11 25).

54. Šešioliktosios Vyriausybės 2012–2016 metų programa, pritarta Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimu Nr. XII-51 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2CAE5225E06C>> (žiūrėta 2021 11 25).

55. Užsienio reikalų ministerijos viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairės 2020–2022. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija.

3. Kiti šaltiniai

56. British Council (2021). Britų taryba Lietuvoje. Prieiga per Internetą: <https://www.britishcouncil.lt/sites/default/files/programa_people_to_people-min.pdf> (žiūrėta 2021 12 01).
57. ES nacionalinių kultūros institutų tinklo (EUNIC) interneto svetainė. Prieiga per Internetą: <<https://eunic.eu/about>> (žiūrėta 2021 12 30).
58. EUNIC (2021 07 02). Fair Collaboration: Survey and Roundtable Series. Prieiga per Internetą: <<https://www.eunicglobal.eu/news/fair-collaboration>> (žiūrėta 2021 12 30)
59. Interneto dienraštis „Bernardinai.lt“ (2018). „Kaip kurti kultūrinę diplomaciją?“. Prieiga per Internetą: <<https://www.bernardinai.lt/2018-12-12-kaip-kurti-kulturine-diplomatija/>> (žiūrėta 2021 06 01).
60. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija [LRVK] (2021). Lietuvos pristatymo užsienyje 2020-2030 m. strategija. Prieiga per Internetą: <<https://lietuva.lt/atsisiuntimu-biblioteka/strategija/>> (žiūrėta 2021 12 10).
61. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (2021 06 10). Tarptautinės konvencijos, kurias ratifikavo Lietuva. Prieiga per Internetą: <<https://lrkm.lrv.lt/lt/nuorodos/tarptautines-konvencijos-kurias-ratifikavo-lietuva>> (žiūrėta 2021 12 10).
62. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (2022 01 07). „Lietuvos ir Izraelio kino kūrėjams – daugiau galimybių bendradarbiauti“. Prieiga per Internetą: <https://lrkm.lrv.lt/lt/news/view_item/id.3579> (žiūrėta 2022 01 07).
63. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (2020 07 24). „Vilniuje atidaryta Baltijos šalių simbolizmo dailei skirta paroda“. Prieiga per Internetą: <<https://lrkm.lrv.lt/lt/naujienos/vilniuje-atidaryta-baltijos-saliu-simbolizmo-dailei-skirta-paroda>> (žiūrėta 2022 01 07).
64. Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (LRKM, 2021 02 05) „2020 m. kultūros atašė veiklos ataskaitos“. Prieiga per Internetą: <<https://lrkm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/tarptautinis-bendradarbiavimas/lietuvos-respublikos-kulturos-atase/2020-m-kulturos-atase-veiklos-ataskaitos>> (žiūrėta 2022 12 01).
65. Pranaitytė, G. (2019). Kultūrinės diplomacijos svarba Lietuvai: kaip nepaskęsti globalizacijos vandenynė? Prieiga per Internetą: <<https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1125223/giedre-pranaityte-kulturines-diplomatijos-svarba-lietuvai-kaip-nepaskesti-globalizacijos-vandenynė>> (žiūrėta 2021 06 01).
66. Public Diplomacy Alumni Association (2008). What is Public Diplomacy. Prieiga per Internetą: <<http://www.publicdiplomacy.org/1.htm>> (žiūrėta 2021 06 01).

67. Service for Foreign Policy Instruments (2016 04 01). New European cultural diplomacy platform launched. Prieiga per Internetą: <https://ec.europa.eu/fpi/new-european-cultural-diplomacy-platform-launched-2016-04-01_en> (žiūrėta 2021 12 01).

68. Užsienio reikalų ministerijos viešosios ir kultūrinės diplomatijos gairės 2020–2022. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1 Kokybinio tyrimo pusiau struktūruotų interviu klausimų gairės.

Kokybinio tyrimo pusiau struktūruotų interviu klausimų gairės

Kaip apibūdintumėte kultūrinės diplomatijos fenomeną? Kokie yra pagrindiniai Lietuvos kultūrinės diplomatijos prioritetai, tikslai ir principai?

Kultūrinė diplomatija paprastai vertinama kaip vienas iš užsienio politikos sričių ir instrumentų. Lietuvoje, atrodytų, taip pat ši sritis priskirta Užsienio reikalų ministerijai (pagal Vyriausybės nutarimą, priskiriančią ministrų valdymo sritis; taip pat tai aiškiai įvardinta ir URM nuostatuose). Tačiau teisės aktai aiškiai nereglamentuoja pačio proceso, nėra vienos koncepcijos ar apibrėžto modelio. Šis klausimas taip pat nemažai koreliuoja su Kultūros ministerijos įgyvendinama kultūros tarptautiškumo politika. Taigi, būtų įdomus Jūsų vertinimas, kaip Jūs matote Lietuvos kultūrinės diplomatijos modelį?

Kokias problemas įžvelgtumėte Lietuvos kultūrinės diplomatijos formavimo ir įgyvendinimo procesuose?

Kokie turėtų būti keliami pagrindiniai tikslai / uždaviniai Lietuvos kultūrinei diplomatijai? Kokiais kitų valstybių gerosios praktikos pavyzdžiais / modeliais būtų galima remtis?

Kokį vaidmenį kultūrinės diplomatijos procese atlieka Jūsų institucija? Kokie yra kiti pagrindiniai ir svarbiausi veikėjai ir kaip vyksta bendradarbiavimas, koordinavimas, pavyzdžiui derinant kultūrinius ir diplomatinius / užsienio politikos tikslus?

Su kokiais sunkumais susiduriate savo veikloje? Kokie, Jūsų manymu, reikalingi pokyčiai?

Kaip apibrėžtumėte savo vykdomos veiklos auditorijas? Kaip nustatote prioritetines valstybes savo inicijuojamiems projektams?

Ar galėtumėte įvardinti vieną ar kelis sėkmingiausius savo veiklos pavyzdžius. Kas lėmė jų sėkmę?

Kaip pasikeitė Jūsų veikla COVID-19 pandemijos aplinkybėmis? Kokių konkrečių veiksmų / pokyčių ėmėtės? Kaip keitėsi veiklos turinys ir priemonės? Koks turinys ir priemonės, Jūsų vertinimu, efektyviausias pandemijos aplinkybėmis? Kokias tendencijas kultūrinės diplomatijos srityje įžvelgtumėte naujoje „popandeminėje realybėje“?

Kokią matote ateities Lietuvos kultūrinę diplomatiją? Kokiomis kryptimis ji turėtų būti formuojama?

Papildomi klausimai, užduoti LR kultūros atašė: Kultūros atašė yra tiesiogiai pavaldus Lietuvos Respublikos kultūros ministrui ir diplomatinės atstovybės vadovui. Kokią reikšmę tai turi Jūsų veikloje? Kokių sunkumų kelia šis dvigubas pavaldumas? Jūsų požiūriu, kaip tai būtų galima spręsti?